

Finlandssvenska åsikter om och attityder till
modern språkpåverkan

Leila Mattfolk

Akademisk avhandling som med tillstånd av
Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet framläggs till offentlig
granskning i sal 1 i Forsthuset, Unionsgatan 40,
onsdagen den 7 december 2011 kl. 12.

Nordica
Finska, finskugriska och nordiska institutionen
Helsingfors universitet
2011

© 2011 Leila Mattfolk

Denna bok är nummer 26 i serien Nordica Helsingiensia.

Ansvarig utgivare: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen.

Kontaktinformation:

Nordica
PB 24
FIN-00014 Helsingfors universitet

Pärm: Leila Mattfolk

ISSN 1795-4428
ISBN 978-952-10-7369-4 (hft.)
ISBN 978-952-10-7370-0 (PDF)

Tryckt i Finland av Unigrafia.
Helsingfors 2011

HELSINGFORS UNIVERSITET, Humanistiska fakulteten
Finska, finskugriska och nordiska institutionen
Nordiska språk

Leila Mattfolk, 2011. *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*

Sammandrag

Fokus för denna avhandling ligger på att beskriva och analysera finlandssvenskars attityder till modern språkpåverkan, samt att se på relationen mellan informanternas explicit rapporterade åsikter om och deras implicit uttryckta attityder till denna språkpåverkan. Metoderna är främst sociolingvistiska. För analysen av åsikter och attityder har jag utarbetat och prövat ett nytt verktyg.

Med hjälp av statistisk korrelationsanalys beskriver jag utifrån en kvantitativ opinionsundersökning de åsikter om engelsk påverkan, importord och domämförlust som finlandssvenskar (N=500) rapporterar sig ha. Jag studerar därtill genom matched guise-teknik finlandssvenskarnas (N=600) undermedvetna reaktioner på engelska importord. Mina resultat visar att de undermedvetna reaktionerna delvis skiljer sig markant från de åsikter finlandssvenskarna explicit rapporterar att de har – på en direkt fråga säger många informanter att de anser att engelska ord i svenskan bör bytas ut mot svenska ersättningsord, men i ett test där de är omedvetna om att det handlar om engelsk påverkan på språket tillskriver informanterna engelska ord i svensk kontext ett positivt värde.

Resultaten av dessa studier fördjupar jag genom djupintervjuer där jag med interaktionella sociolingvistiska analysmetoder undersöker 36 informanternas implicita attityder. Denna studie ligger nära pragmatisk diskursanalys: jag ser på det implicita i informanternas svar genom detaljanalys av bl.a. pragmatiska partiklar och modalitet.

Studien gör en åtskillnad mellan explicit uttryckta åsikter och implicita, undermedvetna attityder. Resultaten i de kvantitativa delarna av studierna ger belägg för att de åsikter som vi uttrycker går att binda till det explicita i språket. Men matched guise-testet visar också att man kan finna undermedvetna, implicita attityder som folk inte själva vet om att de använder sig av i sitt dagliga liv när de fattar beslut. Diskursanalysen visar att det i viss mån är undermedvetna signaler man kan läsa mellan raderna av det som uttrycks, men studien visar också att signalerna uppstår till följd av samtalspartnern, situationen, normen och samhället. Jag har därför i tillägg fört in begreppet *socialmedvetna attityder*. I dessa attityder syns inte enbart de traditioner och värderingar som man är uppvuxen med, utan även en hänsyn till den situation man befinner sig i.

Nyckelord: sociolingvistik, diskursanalys, attityder, åsikter, explicitet, implicitet, importord, globalisering

UNIVERSITY OF HELSINKI, Faculty of Arts
Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian studies
Scandinavian languages

Leila Mattfolk, 2011. *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*
(The attitudes and opinions by Swedish-language Finns on modern-day linguistic
influence)

Abstract

The study describes and analyzes Finland Swedes' attitudes to modern-day linguistic influence, the relationship between informants' explicitly reported views and the implicit attitudes they express towards language influence. The methods are primarily sociolinguistic. For the analysis of opinions and attitudes I have further developed and tested a new tool in attitude research.

With statistical correlation analysis of data collected through a quantitative survey I describe the views that Swedish-language Finns (N=500) report on the influence of English, on imports, and on domain loss. With experimental matched-guise techniques, I study Finland-Swedes' (N=600) subconscious reactions to English imports in spoken text. My results show that the subconscious reactions in some respects differ markedly from the views informants explicitly report that they have: informants respond that they would like English words that come into Swedish to be replaced by Swedish replacement words, but in a matched-guise test on their subconscious attitudes, the informants consider English words in a Swedish context to have a positive effect.

The topic is further dealt with in interviews where I examine 36 informants' implicit attitudes through interactional sociolinguistic analyses. This study comes close to pragmatic discourse analysis in its focus on pragmatic particles and modality.

The study makes a rather strict distinction between explicitly expressed opinions and implicit, subconscious attitudes. The quantitative analyses suggest that the opinions we express can be tied to the explicit in language. The outcome of the matched-guise test shows that it is furthermore possible to find subconscious, implicit attitudes that people in actual situations rely on when they make decisions. The discourse analysis finds many subconscious signals, but it also shows that the signals arise in interaction with one's interlocutor, the situation, and the norms in the society. To account for this I have introduced the concept of socioconscious attitude. Socioconscious attitudes reflect not only the traditions and values the utterer grew up with, but also the speaker's relation to the social situation (s)he takes part in.

Keywords: sociolinguistics, discourse analysis, attitudes, opinions, explicitness, implicitness, imports, globalization

Förord

Vid vägs ände kan jag se bakåt på en omväxlande resa – ibland längs en rak, tråkig motorväg, ibland längs smala stigar där jag ibland fått lov att vända för att ta en annan stig i stället. Jag har också tagit mig tid att sakta ner och att ta paus då och då, vilket gjort hela restiden rätt lång. Många har jag träffat under resan, och många har följt mig åt. Det finns därför många att tacka. Och det är lätt hänt att de som förtjänar ett tack i förordsskrivandets vända blir bortglömda – jag ber er ha överseende.

Denna avhandling är inledd vid Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet och avslutad vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen vid samma fakultet. På samma sätt har den fått uppleva olika handledare: *Ann-Marie Ivars*, *Jan-Ola Östman* och *Hanna Lehti-Eklund*. Ett mycket varmt tack går till Ann-Marie för att du i handledningen av min magisteruppsats visade vad forskning går ut på, för att du i din språkliga och vetenskapliga perfektionism är en stor förebild, för att du tog med mig i MIN-projektet och väckte mitt intresse för ämnet. Och för att du i slutskedet påpekade att opponenter också ska ha något att göra. Jag tackar också Jan-Ola för din handledning. Du hjälpte att dra upp riktlinjerna och gav nya riktningsskildringar när jag förrade mig. Du läste, kommenterade, förklarade och diskuterade. Utan dig hade avhandlingen varit en helt annan. Och slutligen Hanna som hade den otacksamma uppgiften att kastas in i en avhandlingsprocess som var mer än halvvägs – tack för din uppmuntran och förståelse (utan att ifrågasätta), för din dämpade till synes kravlösa handledning som ändå driver framåt, ditt smittande skratt, ditt varma sätt, din tid.

Avhandlingen är skriven inom ramarna för det nordiska forskningsprojektet *Moderna importörer i språken i Norden*, och jag vill tacka MIN-projektet som gett mig Norden, de nordiska språken, vetenskapliga kontakter och insikter, och, inte minst, nordiska vänner. Projektet har letts av *Helge Sandøy*, med fast hand. MIN-mötena pågick från arla morgnar till verkligt sena kvällar, men var givande, inspirerande och motiverande. Tack Helge för att jag fick vara med, för dina väl motiverade frågor till mina texter, för din hjälp med finansiering, för ditt stöd, din uppmuntran och för att du påpekade att en avhandling inte blir färdig, men någonstans måste man sätta punkt. Tack också för din tålmodiga förståelse för min ibland onödiga perfektionism (jag kunde nästan höra dig sucka när jag sände mitt n:te ändringsönskemål). Via MIN-projektet fick jag också förmånen att arbeta med *Tore Kristiansen*, något som jag är mycket tacksam för. Tack Tore för ärlig (men ibland svidande) kritik som fick mig att växa, för att du gett viktiga kommentarer, för att du ifrågasatt och för att du outtröttligt förklarat. Tack också för samarbetet med den sampublicering som ingår i avhandlingen. Mitt varma tack går även till alla andra MIN-medarbetare – det har varit väldigt trevligt att få lära känna er och genom er få en inblick i det nordiska. Ett speciellt tack går till E1:orna (Kristján, Jógvan, Lars, Tore, Olle och Pirkko), till E2:orna (Hanna, Jógvan, Marit, Jacob, Catharina och Saija) och till E3:orna (Halldóra, Jógvan, Bente, Malene, Micke, Saija, Tore och Jacob) – det var en förmån att få arbeta med er kring utformningen av projektet! Micke ska ha ett extra tack för samarbetet kring jämförelsen mellan det sverigesvenska och det finlandssvenska, Jacob för att du glesat ut snårskogen kring signifikansberäkningarna för mig, och den finländska MIN-truppen (Hanna, Jan-Ola, Malin, Saija, Pirkko, Ulla och Åsa) för

diskussioner, kommentarer, frågor och uppmuntran. Tack också till Åsa och Jan-Ola för samarbetet kring en av de publikationer som ingår i avhandlingen.

Avhandlingen är förhandsgranskad av *Catharina Nyström Höög* och *Frans Gregersen*. Jag tackar er för noggrann läsning, värdefulla kommentarer och genomtänkta förbättringsförslag. Ett extra tack till Catharina för att du påtalade mina norvagismer(!).

Ett varmt tack riktar jag också till alla vänner och kolleger på Nordica för vänlig uppmuntran. Åren i Franzenia var de mest effektiva för avhandlingen, men också en väldigt trevlig tid socialt. Tack Pekka, Saija, Lotta af H., Sara, Rita och Magnus! Saija ska ha ett speciellt tack för diskussioner, kommentarer, frågor, för delad frustration och glädje, för vänskap. Åsa – tack för att du är just Åsa! Tack vännerna Malin och Tessan för uppmuntran, även om den ofta har varit på distans. Och tack Lotta N. för din glädje, för pepp (i kubik), för förståelse, tålmod och varm vänskap.

En bit in i avhandlingsprocessen blev jag anställd som namnvårdare och namnforskare vid Forskningscentralen för de inhemska språken och avhandlingsarbetet förpassades för det mesta till kvällar, helger och semestrar. När det funnits behov har tjänstledighet dock inte varit något problem. Jag vill rikta ett varmt tack till direktören *Pirkko Nuolijärvi* som alltid stött och uppmuntrat, och till mina chefer, först *Mikael Reuter* och sedan *Nina Martola*, som alltid varit positivt tillmötesgående. Alla kolleger i det vardagliga arbetet ska också ha ett stort tack för arbetsro, tilltro och uppmuntran, och för glada stunder kring kaffebordet. Särskilt ska pensionären *Peter Slotte* nämnas, som snällt har ersatt mig på möten när min tid inte räckt till. Här vill jag också passa på att tacka *Maria Vidberg* som var min vikarie under en lång tid, och som gjorde det väldigt enkelt för mig att vara tjänstledig. Marias kritiska ögon har också synat min text i sömmarna och hjälpt mig att rensa stavfel ur korrekturet. Tack Maria, också för din vänskap!

Mitt tack går också till dem som har beviljat mig stipendier för olika ändamål och därmed trott på mig och min studie. Dessa är Ella & Georg Ehrnrooths stiftelse, Erik och Sylvi Feldts stipendiefond (Vasa nation), Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors universitet, Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II (SLS), Letterstedtska föreningen, Nordiska samarbetsnämnden för humanistisk forskning (NOS-H), Nordplus Språk, Språkvetenskapliga nämnden (SLS), Svenska kulturfonden och Vasa nation.

Huvudpersonerna i denna avhandling är de 1 181 informanterna – ett stort tack till er för att ni delade med er av era tankar, åsikter och attityder. Utan er hade det inte funnits någon avhandling. Ett varmt tack går också till Jenny, Marie, Mira och Moa för att ni lånade mig era röster.

Slutligen tack till hemmagardet – till Eva, Sanna, Ida med familj och Julia med familj för extra timmar när de bäst behövdes. Till Ann-Sofie, Annette, Katarina, Lotta F. och Mia M. med familjer för uppmuntran, och för förståelse för 10 års ”tack, skulle gärna komma, men jag hinner inte just nu”. (Nu ska det bli ändring på det!) Till Kennet med familj för att de finns och för att Hedda får trivas med dem. Till mamma Linnéa som intresserat stött och hjälpt och (nästan) aldrig ifrågasatt. Till pappa Carl-Gustav som byggt mitt rofyllda paradiset på jorden, där jag skrivit stora delar av avhandlingen.

Tack till Ola för hjälp, stöd, goda råd (som jag inte alltid lyssnat till), förståelse, uppmuntran, tålmod, för att du tagit hand om hus och hem. För allt. Och till Hedda som tålmodigt låtit mamma jobba, som inspirerat, motiverat, irriterat, avbrutit, ifrågasatt, förstått och bara funnits till.

Sibbo i november 2011

Leila Mattfolk

Innehåll

1	<i>Introduktion</i>	9
1.1	Bakgrund.....	10
1.2	Syfte.....	11
1.3	Disposition.....	11
2	<i>Orientering</i>	13
2.1	Termer och begrepp.....	13
2.2	Språkplanering och språknormering i Svenskfinland.....	14
2.3	Projektet Moderna importord i språken i Norden.....	16
2.3.1	Attityder i relation till bruk och normer.....	17
2.3.2	Attitydundersökningarna.....	18
2.4	Forskningsfrågor.....	19
3	<i>Teoretisk bakgrund</i>	21
3.1	Språkkontakt.....	21
3.1.1	Förutsättningar för och typer av språkkontakt.....	22
3.1.2	Följder av språkkontakt.....	23
3.2	Globalisering och glocalisering.....	28
4	<i>Sociolingvistik och sociolingvistisk attitydforskning</i>	31
4.1	Sociolingvistiska variabler.....	31
4.1.1	Tre vågor av analytisk praxis.....	31
4.1.2	Livsstil.....	32
4.2	Attityder och åsikter.....	36
4.2.1	Konativa, kognitiva och affektiva komponenter.....	37
4.2.2	Explicita åsikter och implicita attityder.....	39
5	<i>Material och metoder</i>	41
5.1	Material och informanter.....	41
5.2	Metoder.....	43
5.2.1	Korrelationsanalys och signifikansberäkningar.....	43
5.2.2	Interaktionell sociolingvistik och diskursanalys.....	43
5.2.3	Experimentell sociolingvistik.....	44
5.3	Metoddiskussion.....	44
5.3.1	Omfång.....	44
5.3.2	Forskarnätverk.....	45
5.3.3	Forskarens synvinkel, och informanternas.....	45
6	<i>Sammanfattning av forskningsresultaten i fallstudierna</i>	47
6.1	Finlandssvenskarnas åsikter.....	50
6.1.1	Åsikter i opinionsundersökningen.....	50
6.1.2	Åsikter i djupintervjuerna.....	51

6.2 Underliggande attityder.....	54
6.2.1 Attityder i opinionsundersökningen	54
6.2.2 Attityder i djupintervjuerna	55
6.2.3 Attityder i masktestet	56
6.3 Exempelanalys: Olika sätt att närma sig attityder och åsikter.....	58
<i>7 Syntes: svar på och diskussion kring forskningsfrågorna</i>	<i>65</i>
<i>8 Diskussion och forskningsbehov</i>	<i>69</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>71</i>
<i>Bilagor</i>	<i>79</i>

1 Introduktion

I detta arbete behandlar jag finlandssvenskarnas åsikter om och attityder till moderna importord, samtidigt som jag diskuterar och prövar olika metoder för att komma åt attityder till språk och språkpåverkan. Arbetet är skrivet inom ramen för det samnordiska forskningsprojektet *Moderna importord i språken i Norden* (se delkapitel 1.3) och läggs fram som en sammanläggningsavhandling.¹

Utgångspunkten för undersökningen är att vi i dagens samhälle kan se ett ökat globalt intresse för, och en oro över, engelskans globala inflytande på andra språk. I en bilaga till handlingsprogrammet för svenska språket i Sverige, *Mål i mun* (SOU 2002: 27)² sammanfattar Kenneth Hyltenstam situationen på följande sätt:

Under det senaste århundradet har engelska språket skapat sig en dominerande ställning i alla delar av världen, något som framträder tydligare idag än bara för ett par decennier sedan. Successivt har engelskan blivit det självklara instrumentet för internationella kontakter av alla de slag. Engelskan kan helt enkelt sägas vara en integrerad del av den pågående globaliseringsprocessen. Detta förhållande innebär en ny situation för medborgarna i alla de länder där engelska inte är huvudspråk. Kunskaper i engelska språket har blivit en förutsättning för deltagande i kommunikation inte bara på det internationella planet, utan också i allt fler sammanhang på den nationella scenen, även i ickeengelskspråkiga länder som Sverige. (Hyltenstam 2002: 45)

Trots att svenskan enligt lag är ett av Finlands två nationalspråk och Sveriges huvudspråk, är den i praktiken ett minoritetsspråk inom flera domäner i de två länderna. Även om man i den vardagliga verksamheten arbetar på svenska också inom t.ex. vetenskap, handel och informationsteknologi, har dessa områden inte längre nödvändigtvis en enbart lokal verksamhet, utan vänder sig snarare till ett globalt arbetsfält. För att kunna ta del av och påverka utvecklingen inom dessa fält måste man i dag kunna kommunicera på engelska. I Finland bör man inom många verksamheter i tillägg även kunna finska. I detta avseende blir svenskan därför i många fall ett minoritetsspråk, vilket leder till att svenskan ständigt hotas av domänförluster (jfr t.ex. Höglin 2002). Det här innebär också att engelska (termer) i allt högre grad kommer in även i intern svensk kommunikation inom domänen i fråga, vilket kan leda till att utvecklingen av svenskan (i samverkan med samhälls-

¹ Flera avsnitt i denna text sammanfaller av naturliga skäl med texter i de publikationer som ingår i avhandlingen. Texterna i denna inledande ”kappa” har dock delvis formulerats om och getts en mer generell prägel.

² I Sverige fick svenskan lagstadgad status först den 1 juli 2009 då Sveriges nya språklag trädde i kraft. Det förberedande arbete som gjordes för språklagen resulterade år 2008 i skriften *Värna språken – förslag till språklag* (SOU 2008: 26), vilken i sin tur föregicks av handlingsprogrammet *Mål i mun* (SOU 2002: 27).

utvecklingen) på detta område stagnerar och att de personer som är verksamma inom området därför så småningom kanske förlorar färdigheter att diskutera arbets- eller studierelaterade frågor på svenska.

1.1 Bakgrund

Den situation jag beskrivit ovan har väckt en del (mot)reaktioner; främst med anledning av domämförlusterna som ofta upplevs som ett hot. Språkpolitiska handlingsprogram för att bl.a. ta ställning till domämförlusterna har därför gjorts upp i så gott som alla nordiska språksamfund, och det har även funnits en del nordiska forskningsprojekt kring frågan. (Se detaljerad redogörelse i Mattfolk 2011.)

I Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland *Tänk om ...* (Tandefelt 2003: 86 f.) understryks bland annat vikten av att högskolorna och universiteten utarbetar språkstrategier för att höja de inhemska språkens profil på högskolenivå, som en motvikt och ett komplement till den roll som engelskan har inom utbildningen och forskningen på universitetsnivå. Dessa frågor har även diskuterats inom Nordiska ministerrådet, och år 2007 undertecknade de nordiska kultur- eller undervisningsministrarna en *deklaration om nordisk språkpolitik*, vars utgångspunkt är ”att Nordens samhällsbärande språk är och förblir starka och levande, att de som är samhällsbärande språk förblir samhällsbärande och att det nordiska samarbetet även fortsättningsvis bedrivs på de skandinaviska språken, dvs. danska, norska och svenska” (*Deklaration om nordisk språkpolitik* 2007: 82)³. Denna skrift lyfter även fram *parallellspråkighet* (a.a. 83 f.), dvs. att två eller flera språk ska kunna användas parallellt inom ett område, dels de nordiska språken emellan, dels mellan de nordiska språken och engelska.

Den allmänsamhälleliga tendensen att i allt högre grad använda sig av engelska uppmärksammas inte bara av språkvetare och (språk)politiker, utan även i dagspressen, i kåserier etc. Det finns bl.a. en svensk webbplats som ”syftar till att understödja kampen för den rikedom som många olika språk innebär, mot engelskans framträngande på svenskans bekostnad, mot allt fler domämförluster” (www.sprakforsvaret.se/sf/, hämtat 4.2.2009).

De hotbilder som emellanåt målas upp om att engelskan tar över allt fler domäner gör alltså att människor som inte har engelska som modersmål i viss mån säger att de ställer sig på barriaderna. Globaliseringen och det allmänt anglo-amerikanska i dagens samhälle väcker olika känslor hos olika grupper. Vi kan t.o.m. uppleva att vi inte längre utgör en grupp, att vi inte har en gemensam identitet. Vårt förhållande till det globala konkretiseras i (inställningen till) vårt eget språk.

Såväl svenska som finska högstadiel elever har enligt en internationell studie jämförelsevis goda färdigheter i engelska (se Skolverket 2004). Samtidigt visar andra studier att t.ex. sverigesvenska högskolestuderande visserligen har god förståelse av engelska texter, men att samma texter på svenska ger en signifikant bättre

³ Med *samhällsbärande språk* avses att språket ”i ett givet språksamhälle används för officiella ändamål, t.ex. undervisning och lagstiftning” (*Deklaration om nordisk språkpolitik* 2007: 81).

djupförståelse av textinnehållet (se bl.a. Söderlundh 2004). Utgör alltså engelsk påverkan på vår språkvardag ett problem, eller kanske en tillgång?

1.2 Syfte

Syftet med min undersökning är att skaffa generell kunskap om språklig attitydbildning och speciell kunskap om attityder till och åsikter om importord. Avhandlingens fokus ligger på att beskriva och analysera finlandssvenskars attityder till modern, i huvudsak engelsk, språkpåverkan, samt att se på relationen mellan informanternas explicit rapporterade åsikter om och deras implicit uttryckta attityder till denna språkpåverkan. Min avsikt är vidare att se om informanterna i sina svar i de olika undersökningarna medvetet ger uttryck för en viss syn på den rådande språknormen i samhället, dvs. den norm som informanterna anser att t.ex. språkvetare och lärare står för, medan de undermedvetet visar upp en annan inställning.

De metoder jag använder är främst sociolingvistiska (se delkapitel 5.2). Undersökningen är även ett försök till utveckling av nya sociolingvistiska metoder, och den prövar därmed olika och delvis nya infallsvinklar för att komma åt språkliga attityder.

1.3 Disposition

Denna volym består av sju kapitel, samt fem av de sex artiklar som ligger till grund för undersökningen som sammanläggningsavhandling. Delstudie C, *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord* (Mattfolk 2011) är tryckt som en separat bok. Föreliggande volym är disponerad på följande sätt:

- 1 Introduktion
- 2 Orientering
- 3 Teoretisk bakgrund
- 4 Sociolingvistik och sociolingvistisk attitydforskning
- 5 Material och metoder
- 6 Sammanfattning av forskningsresultaten i fallstudierna A–F
 - Studie A: Finlandssvensk språknormering
 - Studie B: Finlandssvenskar om importord i en opinionsundersökning
 - Studie C: Finlandssvenskar om importord i djupintervjuer
 - Studie D: Finlandssvenskar om importord i ett masktest
 - Studie E: Sverigesvenska och finlandssvenska reaktioner på importord
 - Studie F: Finlandssvenskar om begreppet *vanligt talspråk*
- 7 Syntes: Svar på och diskussion kring forskningsfrågorna
- 8 Diskussion och forskningsbehov

Efter en allmän introduktion i detta kapitel ger jag i kapitel 2 en orientering till arbetet. I denna ger jag definitioner på centrala termer och begrepp som används i avhandlingen, en presentation av projektet *Moderna importord i språken i Norden*, samt uppställer forskningsfrågorna för undersökningen. Kapitlet innehåller också en presentation av den språknormering och språkplanering som skett och sker visavi finlandssvenskan. I kapitel 3 ger jag den teoretiska bakgrunden för undersökningen. I denna diskuterar jag orsaker till språkkontakt, samt de processer som försiggår när språk möts och de följder som språkkontakt kan ha. Även begrepp som *globalisering* och *glokalisering* diskuteras. I kapitel 4 ger jag den teoretiska ramen för avhandlingen. Avhandlingen placerar sig teoretiskt och praktiskt inom sociolingvistisk forskning, med en tyngdpunkt på forskning kring språkliga åsikter och attityder. I kapitel 5 presenteras de material som analyserats, samt de metoder med vilka dessa material har samlats in och analyserats. Fallstudierna (A–F) presenteras närmare i kapitel 6 och de viktigaste resultaten i dessa studier lyfts fram. I kapitel 7 diskuterar jag och ger konkreta svar på de forskningsfrågor jag uppställt i kapitel 2. I kapitel 8 slutligen förs en sammanfattande diskussion som även lyfter fram ytterligare forskningsbehov. Som bilaga till boken ges delstudierna A, B, D, E och F. Delstudie C är publicerad som en separat monografi

2 Orientering

I detta kapitel ges en orienterande bakgrund till undersökningen. Först ger jag definitioner på centrala termer och frekventa begrepp. I delkapitel 2.2 ger jag en samhällelig orientering och beskriver den språkliga kontext och ideologi som finlandssvenskarna lever i. Här presenteras svenskan i Finland, främst ur en synvinkel som diskuterar språkplanering och språknormering. I delkapitel 2.3 presenterar jag projektet *Moderna importord i språken i Norden*, inom vars ram detta arbete är gjort. I det sista delkapitlet ställer jag upp forskningsfrågorna för min undersökning.

2.1 Termer och begrepp

Begreppet *importord* lanserades av Erik Hansen och Jørn Lund år 1994 som en beteckning på en företeelse som är vidare än det som *lånord* och *främmande ord* beskriver. Med importord avser jag dels ord och uttryck som tas in från ett språk till ett annat, i anpassad form eller som sådana, dels strukturer i ett språk som påverkar strukturer i ett annat. I avhandlingen står språkpåverkan från engelska i fokus, men även andra språk beaktas – av naturliga skäl får påverkan från finska en viss vikt.

Modern i projekttiteln *Moderna importord i språken i Norden* operationaliserades i projektet till att avse ord och uttryck som kommit in i mottagarspråket efter år 1945. Andra världskrigets slut har använts som skiljelinje, eftersom krigsslutet medförde många förändringar i samhället. Det är efter 1945 som den teknologiska utvecklingen tog fart, och som det engelskspråkiga USA blev en ekonomisk och politisk stormakt. (Jfr t.ex. Janson 1997: 216 f.) En betydande roll i spridningen av engelskan har också populärkulturen haft, och efter att tv:n på 1960-talet blev vanlig i varje familjs vardagsrum har var och en nåtts av den engelskspråkiga underhållningen.

I redogörelsen för språkliga attityder använder projektet *Moderna importord i språken i Norden* ofta begreppet *undermedveten* (i motsats till *medveten*). Undermedvetenhet i denna användning anknyter inte direkt till psykoanalysens begrepp undermedvetenhet, utan är ett försök inom projektet att föra fram att attityderna ”under ytan” inte är helt omedvetna. Jag följer således projektets rekommendation att tala om undermedvetna attityder i motsats till medvetna, explicita åsikter. Skillnaden mellan attityder och åsikter behandlas mer ingående i avsnitt 4.2.

Begreppet *domämförlust* används i betydelsen att ett språks användbarhet går helt eller delvis förlorat inom ett visst område (en domän) i samhället när ett annat språk (typiskt engelskan) i allt högre grad börjar användas av de flesta på detta område. I dag bedrivs forskning inom medicin, naturvetenskaper och teknologi nästan uteslutande på engelska – de här domänerna har således svenskan åtminstone i viss mån förlorat till engelskan.

Purism är en kulturyttring som tar sig uttryck i ett sökande efter rena och ”äkta” varianter; inom språkplanering tar sig purismen uttryck i språkremsning – främst vad gäller ord, böjning och uttal, dvs. det som kallas språk- eller korpusvård. Purismen riktar sig således i synnerhet mot inlån av främmande ord och strukturer. (Se Brunstad 2003a.)

Importordet kommer antingen in i ursprunglig form i mottagarspråket – vi talar alltså om *jetlag* och *teamwork*, eller så blir det anpassat. Det betyder att det kan få en svensk uttalsform, t.ex. [lɛn•] och inte [lɪn•] för *lunch* (om fonetisk anpassning av importord till svenska, se Dahlman 2007). Importordet kan även få en svensk ortografi, som *vajer* för engelskans *wire* och det kan få svensk morfologi, som svensk böjning i *forward* – *forwardar* (om ortografisk och morfologisk anpassning av importord i svenskan, se Mickwitz 2008, 2010). Ett importord kan också (så småningom) få en svensk motsvarighet, ett *ersättningsord*. Detta kan vara direktöversatt som *hemsida* av *homepage*, det kan vara en nybildning som *bärbar dator* av *laptop*, men det kan också vara ett gammalt ord som har fått ny betydelse (som t.ex. *nätet* för *Internet*). Bland ersättningsorden finns också s.k. hybridlån, där en del av ordet är svensk och den andra delen kommer från ett annat språk, t.ex. *världscup*. (Om ersättningsord i svenskan, se Mickwitz 2007.)

2.2 Språkplanering och språknormering i Svenskfinland

I *Finlandssvensk språknormering* (Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004) konstaterar vi att skillnader mellan det vi i dag kallar finlandssvenskan⁴ och sverigesvenskan har uppmärksamats och diskuterats i över hundra år⁵. Klassikern *Finlandssvenska* av Hugo Bergroth som publicerades första gången år 1917 har som främsta syfte att göra läsaren uppmärksam på finlandismer, i första hand provinsialismer och lån från särskilt finskan och ryskan, som ansågs göra finlandssvenskan svårförstådd för sverigesvenskar. *Finlandssvenska* uppfattades med avseende på finlandismerna som ett rättesnöre för normeringen under så gott som hela 1900-talet⁶. År 1942 tillsattes *Svenska språkvårdsnämnden i Finland* med uppgift att behandla frågor som rör bl.a. svenskt språkbruk och svenska ortnamn. Språkvårdsnämnden ersattes 1976 av *Svenska språknämnden i Finland*, ett sakkunnigorgan som tar ställning till mer principiella språkfrågor. Vid *Svenska avdelningen vid Forskningscentralen för de inbemska språken* finns en språkvårdsenhet som ger råd och rekommendationer om svenskt språk- och namnbruk. Många finlandssvenskar nås, direkt eller indirekt, av den språkvård som bedrivs vid avdelningen – dels via konkret e-post- eller telefonkontakt

⁴ Mer detaljerad information om finlandssvenskan och om finlandssvenskars antal, historia och utbredning ges i Ivars 2005 och Reuter 2005. Se även Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004, Mattfolk 2006, Mattfolk & Kristiansen 2006, Mattfolk 2011.

⁵ En kronologisk översikt över de viktigaste händelserna med avseende på svenskan vad gäller status- och korpusplanering i Finland ges i Sandøy & Östman 2004b: 28.

⁶ Språkvårdens vidare effekter visavi finlandismerna har undersökts av Charlotta af Hällström-Reijonen (se t.ex. 2009). För en diskussion om finlandssvenskans status som standardspråk, se Östman & Mattfolk 2011.

med språkrådgivningen, dels via kurser och seminarier där språkvårdarna deltar som utbildare, men också via läroböcker som är granskade vid avdelningen, via medie-språkvård och via myndighetsspråkvård. Vid avdelningen ges även tidsskriften *Språkbruk* ut. De vanliga finlandssvenskarna möter dock språkvård i mer konkret form i modersmålsundervisningen i skolorna⁷ och i olika språkspalter i medierna (bl.a. Carl-Eric Thors i *Vasabladet* 1966–80, i *Hufvudstadsbladet* 1971–85 och Mikael Reuter i *Hufvudstadsbladet* 1986–). Viktig i detta avseende är också *Finlandssvenske ordbok* (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008) som är en förteckning över finlandssvenska ord och uttryck med eventuella sverigesvenska motsvarigheter.

Språk och språknormering debatteras ofta i medierna. På 1970-talet handlade denna debatt mest om huruvida det bör skapas en separat finlandssvensk språknorm eller inte. Det förekom en hel del liberala inlägg, främst från professionella språkvårdare som ville ge finlandssvenskarna möjlighet att använda sina lokala språkdrag för att de med dessa kan ge uttryck för kulturell tillhörighet och identitet. Det förekom även en del oroliga röster i förhållande till finskans inflytande på svenskan. Engelskans roll som språkpåverkare uppmärksammades egentligen inte alls i tidningsdebatterna, men en läsartävling i *Hufvudstadsbladet* i mitten av 1970-talet där läsarna får föreslå ”rensvenska” motsvarigheter till utländska ord vittnar om att man inte bara har noterat att nya importord har kommit in i språket utan också att man ansåg att fenomenet borde tas upp till diskussion. Den konflikt som man eventuellt kan skönja i debatterna på 1970-talet stod mellan liberala professionella språkvårdare som ansåg att språket tillhör folket och att man bör tolerera variationer i språket också i officiella och offentliga sammanhang gentemot mer konventionella språkbrukare som förespråkade en strikt normering av språket.

Strax innan attitydundersökningarna för detta arbete gjordes hade Therese Leinonen och Marika Tandefelt (2000) gett ut en publikation med rubriken *Svenskan i Finland – ett språk i kläm*. Den redogjorde för en studie av hur unga finlandssvenskar behärskar sitt eget modersmål och uppmärksammade en hel del brister i språkfärdigheterna. Tandefelt (2000: 7) talade om språklig osäkerhet, tillkortakommanden och ”språkgungning”. Leinonens och Tandefelts undersökning refererades också i medierna och nådde på det sättet allmänheten.

Det är alltså dessa diskussioner och debatter som färgar den bild av normeringssträvanden som finlandssvenskarnas syn på språkideologi består av och som denna undersökning försöker närma sig kritiskt. Varje finlandssvensk påverkas naturligtvis även av den språkliga struktur det finländska samhället består i. Oberoende av var man är bosatt (eventuellt Åland undantaget) och vilket ens umgänge är, så är man i någon mån alltid i kontakt med finskan. Alla behöver inte kunna finska aktivt, men de flesta råkar i situationer där de åtminstone måste kunna läsa t.ex. finska skyltar för att hitta till rätt adress. Många gånger kommer man också till korta när man samtalar på svenska med t.ex. myndigheter, i butiker, i skolor (främst på högre nivå), i bibliotek etc. Varje nytt möte vi deltar i föregås av en osäkerhet om man kan delta i

⁷ Enligt *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004* (2004: 52 f.) hör det bl.a. till det centrala innehållet för studier i språk, kultur och litteratur i årskurserna 6–9 ”att lära sig en del om språkvård och normer för talat och skrivet standardspråk”.

kommunikationen på sitt modersmål eller inte, om man kanske uppfattas som besvärlig om man håller fast vid rätten att få service på sitt modersmål, eller om man kanske blir missförstådd och går miste om t.ex. adekvat vård om man envisas att tala svenska med vårdpersonalen. I många fall leder osäkerheten kanske till att vi för säkerhets skull inleder samtal med okända personer på finska.

2.3 *Projektet Moderna importord i språken i Norden*

Den undersökning som redogörs för i detta arbete är en del av det samnordiska forskningsprojektet *Moderna importord i språken i Norden* (MIN-projektet), vars huvudsakliga syfte är att beskriva bruket av och attityderna till moderna importord i vart och ett av språksamfunden Island, Färöarna, Norge, Danmark, Sverige, Svenskfinland och finska Finland. Studierna i de olika språksamfunden har genomförts i samarbete med varandra och organiserats genom ett etablerat nordiskt forskarnätverk. Det samnordiska projektet initierades av Nordiska språkrådet, och har letts av professor Helge Sandøy vid Universitetet i Bergen. Initiativtagare för undersökningen av attityder inom den finlandssvenska språkgemenskapen var professor Ann-Marie Ivars. Som koordinator för den finländska delen av projektet har professor Jan-Ola Östman vid Helsingfors universitet verkat. Forskningen kring attityder har inom projektet koordinerats av professor Tore Kristiansen vid Köpenhamns universitet.

Projektet som helhet har sin utgångspunkt i den ovan beskrivna moderna språksituationen med ett starkt tryck från engelskan och en allt ökande globalisering. För finlandssvenskans del beaktas också trycket från finskan. Avsikten har varit att med enhetliga metoder få till stånd en jämförelse av språksituationen i de nordiska länderna.

Forskningsprojektet är omfattande och består av följande delar:

- A: Omfång av engelska ord och uttryck i tidningstext
- B: Anpassning av importord
 - B1: Anpassning av importord i skrift
 - B2: Anpassning av importord i tal
- C: Ersättningsord i skrift
- D: Normeringshistorik
- E: Attitydundersökningar
 - E1: Opinionsundersökning
 - E2: Djupintervjuer och gruppsamtal
 - E3: Reaktionstest
- F: Uppsummerande jämförelse av alla delprojekt

Resultaten från projektdelarna redovisas i projektrapporter publicerade inom skriftserien *Moderne importord i språka i Norden* som ges ut på Novus forlag⁸. En närmare presentation av projektet ges i Sandøy 2002.

Till mitt ansvarsområde inom projektet hör den finlandssvenska normeringshistoriken, som jag har sammanställt tillsammans med Åsa Mickwitz och Jan-Ola Östman (Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004), samt de finlandssvenska attitydundersökningarna. De senare består av en omfattande opinionsundersökning (E1; se Mattfolk 2006)⁹, djupintervjuer och gruppsamtal (E2; Mattfolk 2011)¹⁰ samt ett reaktionstest (s.k. matched guise-test, E3; se Mattfolk & Kristiansen 2006)¹¹. I föreliggande sammanläggningsavhandling ingår förutom dessa rapporter en artikel kring subjektiv förståelse av opinionsfrågor (Mattfolk 2005) och en artikel som jämför finlandssvenskarnas undermedvetna attityder i matched guise-testet med de som framkom i den sverigesvenska studien (Mattfolk & Melander 2006).

Projektet har en klart sociolingvistisk förankring i och med att vi både beaktar alla traditionella sociolingvistiska variabler (och några till) i våra studier, och att vi också beaktar språkanvändarnas egna åsikter om och attityder till importord och språkpåverkan.

2.3.1 Attityder i relation till bruk och normer

Projektdelarna A, B1, B2 och C undersöker bruket av importord och ersättningsord i språken i Norden.

I A-delen mäts omfånget av importord i en rad dagstidningar på bestämda datum år 1975 och år 2000 (se Selback & Sandøy 2007). På så sätt får man en bild av hur språkbruket förändras över tid, samtidigt som man kan göra en jämförelse språksamfunden emellan. A-studien kan stödja attitydundersökningen i projektdelen E såtillvida att man t.ex. kan jämföra informanternas uppfattning om importordsfrekvensen med den faktiska användningen och frekvensen (se avsnitt 7.1.5 i Mattfolk 2011).

⁸ Se Sandøy 2003, Sandøy & Östman 2004a, Nyström Höög 2005, Kristiansen 2006a, Kristiansen & Vikør 2006a, Guðrun Kvaran 2007a, Jarvad & Sandøy 2007, Selback & Sandøy 2007, Thøgersen 2007a, Omdal & Sandøy 2008 och Hanna Óladóttir 2009.

⁹ Jämförbara E1-studier är gjorda av Kristján Árnason (Island), Jógvan í Lon Jacobsen (Färöarna), Lars S. Vikør (Norge), Tore Kristiansen (Danmark), Olle Hammermo (Sverige) och Pirkko Nuolijärvi (finska Finland). Samtliga studier finns publicerade i Kristiansen & Vikør 2006a.

¹⁰ E2-studien är gjord parallellt med intervjustudier i de andra nordiska språksamfunden; på Island har undersökningen gjorts av Hanna Óladóttir, på Färöarna av Jógvan í Lon Jacobsen, i Norge av Marit Merete Lunde, i Danmark av Jacob Thøgersen, i Sverige av Catharina Nyström Höög och i finska Finland av Saija Tamminen-Parre.

¹¹ De övriga E3-undersökningarna är gjorda av Halldóra Björt Ewen (Island), Jógvan í Lon Jacobsen (Färöarna), Bente Selback (Norge), Malene Monka (Danmark), Micael Melander (Sverige) och Saija Tamminen-Parre (finska Finland). Tore Kristiansen är medförfattare i samtliga E3-studier. Studierna finns publicerade i Kristiansen 2006a.

I B1- och B2-delarna studeras hur olika typer av importord anpassas till respektive språk i skrift och i tal. Här mäts således fonologisk, ortografisk och morfologisk anpassning. Lexikal purism mäts i C-projektet, som undersöker i vilken utsträckning ersättningsord accepteras och börjar användas i skriftspråket. Även dessa resultat kan användas för jämförelse med vad de informanter som deltagit i E2-undersökningen anser om denna anpassning samt om användningen av ersättningsord (se avsnitt 7.1.6 i Mattfolk 2011). B1- och B2-undersökningen redovisas i Omdal & Sandøy 2008 respektive Jarvad & Sandøy 2007, C-projektet i Guðrun Kvaran 2007a. Redogörelser för resultat som specifikt gäller (finlands)svenskan ges i Dahlman 2004, 2007 och i Mickwitz 2005, 2007, 2008 och 2010.

Den normeringshistorik (D-projektet) som redogörs för i Sandøy & Östman (2004a) ger upplysningar om den språkideologi som präglar respektive språkområde och den officiella språknormering som skett och sker i praktiken. Dessa resultat bör beaktas som en bakgrund till attitydundersökningarna, eftersom den beskriver det språkklimat som informanterna lever i. Den finlandssvenska normeringshistoriken samt en studie av tankar kring importord bland dagens och morgondagens språkexperter ges i Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004.

2.3.2 Attitydundersökningarna

I attitydundersökningarna E1, E2 och E3 mäts med olika metoder nordbornas attityder till och åsikter om bl.a. (bruk av) engelska, språkpåverkan och purism.

I opinionsundersökningen E1 har 5 800 informanter – av dessa var 500 finlandssvenskar – i en telefonenkät gett svar på tio frågor. Frågorna rör informanternas eget bruk av engelska, deras åsikt om engelska importord i respektive modersmål, deras inställning till domänförluster och deras syn på språkkorrektetsideal för etermedierna. (Frågorna finns återgivna i bilaga 2 i Kristiansen & Vikør 2006a, som också redovisar resultaten av studien. De finlandssvenska resultaten ges i Mattfolk 2006.) Samma frågor ställdes även i djupundersökningen (E2) (se avsnitt 7.1.1 i Mattfolk 2011). I E2-intervjun följde därtill en diskussion kring frågorna och svaren vilken kan belysa och förklara de resultat som opinionsundersökningen gav. De informanter som deltog i djupintervjuerna i E2 fick utöver dessa frågor även besvara ett omfattande batteri med frågor som på olika sätt tangerar språkpåverkan. Diskussionerna kring deras svar spelades in och det inspelade materialet kan därmed analyseras med avseende på de mer implicita attityder som informanterna hyser.

Medan delundersökningarna E1 och E2 baseras på material där informanter svarat på frågor som ställs dem direkt och alltså till stor del arbetar med medvetna åsikter, studeras i delprojekt E3 enbart informanternas undermedvetna attityder. Här har ca 600 informanter i varje språkområde deltagit i ett reaktionstest (matched guise-test) där de varit omedvetna om att testet intresserade sig för deras reaktioner på mer engelskpräglat kontra mindre engelskpräglat talspråk. Inom MIN-projektet, och i detta arbete, kallas matched guise-testet ett *masktest* i och med att det undersöker ”maskerade” texter.

Dessa resultat medger en jämförelse mellan de åsikter som informanter presenterar när de är medvetna om vad syftet med undersökningen är (och där de troligen är påverkade av den språkideologi som råder i samhället) och de spontana reaktioner som informanter i samma samhälle ger på importord när de inte är medvetna om syftet med undersökningen. (Resultatet av det finlandssvenska masktestet redogörs för i Mattfolk & Kristiansen 2006.)

2.4 Forskningsfrågor

Jämfört med forskningsläget i svenska Finland är undersökningar som fokuserar språkliga attityder och åsikter i de övriga nordiska språkområdena relativt vanliga. För en översikt, se Sandøy 2002. Undersökningar i relation till svenskan i Sverige finns redovisade bl.a. i Nyström Höög 2005: 29 f. och Bijvoet 2008: 129 f.

Med några undantag när har ingen mer systematisk och heltäckande undersökning kring språkliga attityder i Svenskfinland tidigare gjorts. I de Språkbarometrar som har utvecklats av Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi och Finlands Kommunförbund mäts invånarnas åsikter om t.ex. den språkliga servicen i kommunerna (se t.ex. Herberts 2009), men dessa handlar främst om svenskans status.

En del enkätundersökningar har gjorts som tangerar åsikter om svenskan i Finland som sådan och finlandssvenskarnas uppfattning om den; här bör Tandefelt 2007 lyftas fram. Tandefelt redovisar 887 svar på en webbenkät som låg öppet tillgänglig på Svenska handelshögskolans webbplats hösten 2002. I enkäten ställdes bl.a. frågor som handlar om språkliga rekommendationer, finlandssvenska ord och uttryck, krav på språkliga förebilder och uppfattning om språkvård. Tandefelt gör även jämförelser med en enkät som 259 personer hade besvarat 30 år tidigare. En annan webbenkät öppnades våren 2011. I den önskar Språkarkivet vid Svenska litteratursällskapet i Finland i samarbete med projektet *Svenskan i Finland – i dag och i går* undersöka hur finlandssvenskar bosatta i Sverige upplever att de har blivit bemötta i Sverige i språkligt hänseende.

Några mer experimentella studier som har som ambition att systematiskt undersöka språkliga attityder i Svenskfinland har dock inte genomförts, åtminstone inte i någon större omfattning. Föreliggande arbete är explorativt, och närmar sig åsikter och attityder från olika håll, med olika metoder och utgående från olika typer av material (se kapitel 5). Mina forskningsfrågor är följande:

- 1) Vad anser finlandssvenskarna om de importord (ord och strukturer) som kommer in i svenskan från andra språk via språkkontakt?
- 2) Motsvarar finlandssvenskarnas explicit och propositionellt uttryckta åsikter de attityder som de ger uttryck för implicit i sina svar?
- 3) I vilken utsträckning belyser olika metoder olika aspekter på finlandssvenskars språkliga attityder och åsikter?

4) Skiljer sig finlandssvenskar från övriga nordbor i fråga om språkliga attityder och språklig påverkan utifrån?

5) Kan man med hjälp av en attitydundersökning ur ett nytt perspektiv belysa likheter och olikheter mellan finlandssvenskar och sverigesvenskar?

Forskningsfrågorna besvaras i kapitel 7, som också innehåller en mer ingående diskussion av frågorna.

3 Teoretisk bakgrund

I detta kapitel ger jag en teoretisk bakgrund till de studier som jag kommer att presentera längre fram. Först diskuterar jag språkkontakt ur olika synvinklar, och även de följder som språkkontakt kan ha, bl.a. i form av språkpåverkan. Jag ger också en kort översikt av globalisering och glocalisering som bakgrund till analysen av det empiriska materialet.

3.1 Språkkontakt

Där talare med olika modersmål möts uppstår någon form av språkkontakt och därmed en situation där språken potentiellt påverkar varandra. Hur, i vilken grad och i vilken riktning denna påverkan sker beror dels på talarnas förhållande till varandra, dels på språkens status och inbördes dominansförhållande. Något språk som skulle vara fullkomligt opåverkat av något annat språk finns knappast; språk har varit i kontakt så länge människan kommunicerat språkligt, eller närmare bestämt så länge det har funnits åtminstone två grupper människor med olika språk som har haft orsak att kommunicera med varandra. Samma text på två olika språk kan anses vara ett tecken på språkkontakt: det visar att det har funnits åtminstone en person som behärskat båda språken så bra att denna har kunnat översätta innehållet i en text från ett språk till ett annat – eller att den åtminstone har kunnat återge samma innehåll för två olika språkgrupper.

Att definiera ett språk är svårt, och gränsen mellan språk och dialekter är suddig. Den vanligaste definitionen är att dialekter är sinsemellan förståeliga medan språk är sinsemellan mer svårförståeliga. Alltid stämmer definitionen dock inte, och i många fall dras egentligen gränsen mellan språk och dialekt av talarna själva. Många av de finlandssvenska informanterna i E2-studien (Mattfolk 2011) (främst informanter i huvudstadsregionen och i Pargas) säger att de inte har så stora problem att förstå norska men att t.ex. Närpesdialekten är fullkomligt obegriplig. Närpesdialekten är en finlandssvensk dialekt som talas i Närpes i södra Österbotten och som andra finlandssvenskar anser vara svår att förstå. Detta kan bero på att Närpesdialekten i relativt hög grad blivit utforskad och beskriven med standardsvenskan som jämförelsegrund, dvs. det som avviker från den (finlands)svenska standardnormen har ofta lyfts fram. Närpesborna själva har också varit tidigt ute med t.ex. dialektrock, ofta med texter som innehåller speciellt ovanliga ord. Det har med andra ord utvecklats en kollektiv stereotyp uppfattning om att Närpesdialekten är speciellt svår, och finlandssvenskar i alla regioner känner till den. (För vidare diskussion, se t.ex. Mattfolk 2005.) Norska beskrivs däremot ofta som ett språk som ligger mycket nära svenskan och turistande finlandssvenskar är inte sena med att påpeka att de – kanske mot sin egen förmodan – blivit utmärkt förstådda i Norge. Enligt stereotypen gäller detta oavsett om finlandssvenskarna är standardspråkstalare eller om de talar dialekt.

Man bör också komma ihåg att skiljelinjen mellan olika språk ofta bestäms politiskt; den varietet som talas på ena sidan om en nationsgräns bär ett namn; samma varietet på andra sidan gränsen bär ett annat namn. Detta har lett till att man talar om norska och svenska dialekter, även om de svenska dialekterna i synnerhet i gränstrakterna i Härjedalen, Jämtland, Värmland och Bohuslän också beskrivs som övergångsdialekter till norska dialekter (Haugen 1976: 56). Det typiska i vetenskapliga studier i dag torde vara att man generellt talar om dessa som nordgermanska, skandinaviska eller nordiska dialekter utan hänvisning till någon politiskt definierad stat.

Att språk påverkar och alltid har påverkat varandra är således ett faktum. Tidigare har man ansett att en förutsättning för språkpåverkan är att talare av olika språk konkret kommunicerar med varandra. I dag kan vi dock konstatera att språk påverkas även utan individuell direktkontakt talare emellan. Via medierna har vi i allt högre utsträckning vardaglig kontakt med andra språk, framförallt engelska, och oberoende av om vi förstår språken eller inte hör och läser vi dem via tv, filmer, musik, Internet osv. Denna påverkan kräver således inte närkontakt mellan talare av olika språk.

3.1.1 Förutsättningar för och typer av språkkontakt

Den mest elementära definitionen av språkkontakt är enligt Sarah Thomason (2001: 1) användningen av mer än ett språk samtidigt och på samma plats. Hon exemplifierar det med ett kök i ett vandrarhem där två grupper ungdomar med var sitt modersmål befinner sig samtidigt, men där ingendera gruppen förstår den andra. Denna definition är dock inte tillräcklig om man vill betrakta språkkontakt ur ett lingvistiskt intressant perspektiv. För lingvisten är språkkontakt ett samspel mellan två eller flera lingvistiska system, och forskningen kring språkkontakt inriktar sig på möjliga konsekvenser av detta samspel (se t.ex. Matras 2010). Det betyder att en inbördes kommunikation mellan grupperna bör pågå. För att språkkontakt ska uppstå behöver ingen vara flytande två- eller flerspråkig, men någon form av kommunikation mellan talare med två olika modersmål är nödvändig.

Uriel Weinreichs verk *Languages in contact* hör tillsammans med Haugen (1953) till klassikerna inom kontaktlingvistik. Enligt Weinreich (1968 [1953]: 1) kan man säga att två eller flera språk är i kontakt om de används omväxlat av samma personer. Språkkontakten är således individcentrerad och individen bör åtminstone i någon mån behärska två språk.

Ett nyckelord för språkkontakt är således tvåspråkighet. Primärt är det individuell två- eller flerspråkighet som anses vara en förutsättning för att två språk ska kunna vara i kontakt. Språkkontakt har som tidigare nämnts traditionellt krävt närkontakt mellan talare av olika språk. Här är finlandssvenskan ett bra exempel: den samexisterar med finskan inom samma geografiska gränser och uppvisar en påverkan från finskan som saknas i sverigesvenskan. Tvåspråkigheten kan även vara asymmetrisk – som i Finland där de flesta (yngre) svenskspråkiga kan finska åtminstone i någon utsträckning medan många finskspråkiga inte kan praktisk svenska. Många finlandssvenskar är dessutom ofta tvåspråkiga även i ett annat

avseende: deras modersmål är en av de svenska dialekterna i Finland medan de utan större möda även behärskar det finlandssvenska standardspråket.¹²

Det är analytiskt viktigt att hålla isär orsakerna till språkkontakt från själva kontaktprocessen och resultatet av kontaktpåverkan (jfr Li Wei 2010). Det är också viktigt att komma ihåg att det inte är fråga om olika språk som är i kontakt med varandra, utan om människor med olika modersmål. Språk är inga levande organismer – om ett språk ändras och/eller påverkas av ett annat språk är det fråga om språkbrukarnas preferenser.

Om vi betraktar språkkontakt ur ett makroperspektiv kan vi konstatera att orsakerna till att brukare av olika språk är i kontakt med varandra är mångahanda. Li Wei 2010 räknar bl.a. upp politiska (t.ex. kolonialisering), religiösa (t.ex. folk som flyttar till ett nytt land på grund av religiös övertygelse), kulturella (en strävan efter att identifiera sig med en viss etnisk, kulturell eller social grupp) och ekonomiska orsaker (många flyttar till andra länder för att söka arbete), och i dagens samhälle även teknologiska. Internet etc. möjliggör omedelbar kommunikation mellan personer i vitt skilda delar av världen, ofta med olika modersmål. På ett mer individuellt mikroplan finner vi mer vardagliga orsaker till att individer med olika modersmål umgås med varandra. Dessa orsaker är ofta socialt betingade.

Processerna kring språk i kontakt är således fler- och mångspråkighet (på individnivå och samhällsnivå). Attityder och motivation är till stor del *orsaker*, men kommer även fram direkt i själva kontaktprocesserna. *Resultaten* är det som syns i språket i ordförråd, ortografi, morfologi och uttal. Kontakterna inom Norden, och mellan Norden och andra språkområden har t.ex. lett till olika slag av språkpåverkan. För en historisk översikt av den språkkontakt som har skett och sker i Norden hänvisas till Östman 2011.

3.1.2 Följder av språkkontakt

De rent lingvistiska följderna av språkkontakt brukar delas in i tre typer: 1) språkförändring, 2) språkblandning och 3) språkdöd. (Se t.ex. Thomason 2001: 10.) I vilken riktning interferensen sker beror ofta, men inte alltid, på språkens inbördes status. Den dominerande kulturen, dvs. den som är socialt mer framgångsrik, ekonomiskt mer betydande och som erbjuder sina invånare en högre levnadsstandard har ett språk som brukar kallas *superstrat*. Ett *substrat* talas däremot typiskt i en kultur som har en lägre status; ett exempel är olika invandarspråk. För det mesta är det superstratet som påverkar substratet, men det är dock inte alltid så att ett superstrat är det som ”avgår med segern” i en kontaktsituation, utan resultatet kan ibland bli det omvända, och ofta sker naturligtvis påverkan i båda riktningarna. Svenskan utgjorde i Finland under en lång tid (från medeltiden till slutet av 1800-talet) ett superstrat, men kan i dag närmast betraktas som ett substrat (se Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 254 f., Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004: 220). Vilket språk som

¹² Naturligtvis är även dialektalande finskspråkiga i Finland ofta tvåspråkiga på detta sätt. Jag koncentrerar mig dock här på finlandssvenskan.

påverkar det andra i högre utsträckning är dock svårt att avgöra, bl.a. för att påverkan kan gå i olika riktningar på olika språknivåer. Denna situation kan även kallas *adstrat*. Ett *adstrat* uppstår i en kontaktsituation där båda språken har samma prestige och status. Ett möjligt resultat av *adstrat* är pidginspråk, där det i kontaktsituationen mellan två språk uppstått ett ”nytt” språk med beståndsdelar av båda ”ursprungsspråken”. (Jfr t.ex. Meeuwis & Östman 2010, Östman 1996: 39.) När detta språk överförs till följande generationer stabiliseras dess ordförråd och dess grammatik så småningom och ett nytt komplett språk, ett kreolspråk, uppstår, med pidginspråket som grund. Detta kreolspråk skiljer sig grammatiskt och även i fråga om ordförrådet till en stor del från det språk som dess ordförråd har sitt ursprung i, och det har fått status av att vara ett naturligt språk – till åtskillnad från den status som hjälpspråk det hade som pidginspråk. (Se t.ex. Janson 1997: 173 ff.)

De synligaste symtomen på språkförändring till följd av språkkontakt är importord, dvs. ord och till en viss del även strukturer (fonologi, morfologi, syntax) som tas in i ett språk enligt modell i ett annat, eller enligt den uppfattning man har av det andra språket, i praktiken i enlighet med ett interimsspråk. Andra drag som också importeras är de pragmatiska, ett faktum som i rätt låg grad har uppmärksamats i den språkvetenskapliga litteraturen. Pragmatiska partiklar som svenskans ”vet du” och finskans ”tietä” kan ha fått en utökad användning efter modell av engelskans ”you know”. Språköverskridande gester som t.ex. olika handtecken (t.ex. seger-tecknet) hör likaså till denna kategori. (Om pragmatiska lån i kontaktsituationer se Östman 1996: 41, Raukko & Östman 1994.) Vi talar alltså om språkförändring när det mesta av mottagarspråkets strukturer kvarstår och endast en mindre påverkan från andra språk kan iakttas. Det exporterande språket uppfattas av låntagarna oftast ha högre status än det importerande. Men trenderna ändras och uppfattningen om vilket språk som är högstatusspråk skiftar från en tid till en annan, vilket också syns i en historisk tillbakablick på importorden. Det ordförråd som vi i dag uppfattar som ”det svenska” innehåller en relativt stor andel importord från olika språk (i första hand latin, grekiska, franska, tyska och engelska) och olika tider (jfr t.ex. Edlund & Hene 1992).

Enligt Thomason (2001: 10) står mängden lån inte i ett direkt 1:1-förhållande till mängden kontakt mellan talarna av två språk. Hon menar att talare av ett visst språk kan ha en större tendens att låna ord än talare av ett annat språk. Detta torde även ha en orsak i språkssystemet i sig: ett språk med liknande struktur som källspråket har mindre motstånd till att importera språkstrukturer, medan språk med en annan uppbyggnad är tvunget att anpassa importorden mer. Avsaknad av importerade ord och strukturer i ett språk från ett annat ska alltså inte nödvändigtvis tas som ett bevis på avsaknad av kontakt mellan talare av de två språken. Resultatet av undersökningen av förekomsten av importord i tidningsspråket inom MIN-projektet visar samma mönster: de språk i Norden som till strukturen avviker mest från engelskan, dvs. isländskan, färöiskan och finskan, har tagit in mindre importord än (finlands-)svenskan¹³, norskan och danskan (Sandøy 2007: 137). Resultatet bekräftas även i den

¹³ I det finlandssvenska undersökningsmaterialet finns dock signifikant färre importord än i det sverigesvenska. Orsaken till detta kan vara en större språkmedvetenhet hos finlandssvenska journalister (de är vana att ge akt på språket och inte blanda in finlandismer

studie som undersökt i vilken mån importord ersätts med inhemska ord (ersättningsord), där Guðrun Kvaran (2007b: 186) i slutorden konstaterar att danskan och norskan är de språk som är mest öppna för att använda importord, medan man på isländskt och finskt håll i högre grad tar ersättningsord i bruk¹⁴.

Ett antagande vore då att man på isländska, färöiska och finska i högre grad skulle anpassa de importord som kommer in i språken till målspråkens ortografi och morfologi när dessa integreras i språken. Detta antagande styrks delvis i MIN-studien av anpassning av importord (Omdal & Sandøy 2008), men bara delvis. Omdal (2008: 184 f.) sammanfattar studien och konstaterar att isländskan visserligen är det språk som har störst andel ortografiskt anpassade ord, men att färöiskan något överraskande uppvisar ett annat mönster – i den får importorden många gånger behålla den engelska ortografin. Inte heller den morfologiska anpassning som man kunde förvänta sig i isländskan och färöiskan¹⁵ bekräftas i undersökningen. Omdal fastslår vidare att varje enskilt språksamfund har sina egna traditioner och sin egen praxis för anpassning av importord. Han påminner om att importordens öde ofta påverkas av utomspråkliga faktorer som t.ex. språkpolitik.

I MIN-projektets undersökning av den morfologiska och fonetiska anpassningen av importord i talspråken uppvisar resultaten ett mycket spretigare mönster – anpassningen varierar mycket beroende på vad för slags morfologiskt eller fonetiskt drag det är som undersöks. Sammantaget konstaterar dock Pia Jarvad (2007: 217 f.) att det är isländskan och färöiskan som anpassar importorden mest, medan de skandinaviska språken och finskan anpassar importorden mindre och följer varandra i fråga om anpassningsgrad. Detta resultat är intressant och överraskande i och med att finskan till sin struktur skiljer sig mycket från svenskan, danskan och norskan. Denna utveckling verkar vara ett tecken på en ny trend i finskan. I sin studie av det finska materialet kommer Ulla Paatola (2007: 194) fram till att ju nyare ett importord är i språket, med desto större sannolikhet får det ett engelskt uttal, medan äldre ord uttalas enligt ordets skriftbild.

Det mest extrema resultatet av språkblandning på grund av språkkontakt är pidgin-språken. De är ”nya språk” som uppstår i kontaktsituationer där folk inte förstår varandra, och inte vill eller kan lära sig varandras språk (t.ex. russenorsk som ända in på 1900-talet användes i gränstrakterna mellan Norge och Ryssland, huvudsakligen för handel). Ordförrådet i ett pidgin-språk härstammar nästan alltid från det språk som har högre status (dvs. superstratet), medan grammatiken kan sägas vara en kombination av de grammatiksystem som finns i de språk som är i kontakt, men som också innehåller mer universella grammatiska drag. (Jfr t.ex. Thomason & Kaufman 1988, Broch & Jahr 1984 [1981].)

och fennicism), att de finlandssvenska tidningarna eventuellt i högre grad anlitar professionella språkgranskare eller korrekturläsare eller att de finlandssvenska journalisterna har påverkats av den finska, mer puristiska, hållningen (se diskussion i Sandøy 2007: 138).

¹⁴ Undersökningen av importord kontra ersättningsord gjordes inte på Färöarna.

¹⁵ Finskan var inte föremål för den undersökning som studerade morfologisk och ortografisk anpassning.

Mindre radikala former av språkblandning, eller tvärspråkligt inflytande (se Börestam & Huss 2001: 66 ff.) är kodväxling och transfer. Med kodväxling avses vanligen att en talare växlar mellan flera koder inom samma taltur. De olika koderna kan vara olika språkssystem, men kan även stå för olika varieteter (t.ex. dialekter, stilistisk variation) av samma språk. (Jfr Börestam & Huss 2001: 74.) För att kunna kodväxla måste talaren vara tvåspråkig, och även lyssnaren måste behärska de båda koderna för att (den propositionella) kommunikationen ska fungera. Gränsdragningen mellan kodväxling och lånord är ibland svår, och vilken term som används beror på synvinkeln – ett finskt ord i en enspråkig svensk språkbrukares språk kan anses vara lån medan finska ord i den svensk-finskt tvåspråkiga finländarens svenska kan ses som kodväxling. Här beror det också på vilken typ av teoretisk ram forskare använder: en syntaktisk studie (se t.ex. Halmari 1997, Poplack 2004) och en interaktionell studie (t.ex. Auer 1998) kommer klart att definiera kodväxling på olika sätt.¹⁶

I inlärningssituationer, eller när det ena språket hos en person som behärskar två språk är starkare brukar man tala om transfer, dvs. ”den tendens vi människor lär ha att använda vårt gamla kunnande i en ny situation” (Börestam & Huss 2001: 84). Om det språk man ska lära sig strukturellt ligger nära ens eget modersmål kan man dra nytta av likheterna för att lära sig förstå och använda det nya språket. Detta brukar kallas positiv transfer eller facilitering. Om transfern leder till fel för att man tillämpar strukturen i det egna modersmålet på inlärarspråket talar man däremot om negativ transfer eller interferens. Interferensen leder således till normbrott i ens behärskning av inlärarspråket.¹⁷ I finländska sammanhang kan man även se interferens från engelska i finskspråkigas svenska, eftersom engelskan är det språk som de finskspråkiga vanligen lär sig först och har högre kompetens i (se t.ex. Heikkilä 2007). Man kan också i svenskspråkiga personers svenska (främst i huvudstadsregionen) se en klar interferens från finska – ett resultat av att svenskan används i allt färre domäner. (Jfr Leinonen & Tandefelt 2000.)

I ett samhälle där allt fler invånare är tvåspråkiga eller har goda färdigheter i majoritetsspråket faller det sig naturligt att allt fler övergår till majoritetsspråket inom vissa språkliga domäner – i Finland är det t.ex. vanligt att det språk många svensk- eller tvåspråkiga använder på sin arbetsplats är finska. Detta leder till domänförluster för svenskan i Finland – många svenskspråkiga arbetar eller studerar på finska vilket kan leda till att de helt enkelt saknar kompetens (främst ordförråd och terminologi) att tala om sitt arbete eller sina studier på svenska. Svenskan reduceras därför i många familjer till ett vardags- och hemspråk.

Den mest tillspetsade följden av språkkontakt är språkdöd. Det innebär antingen att alla som talar ett visst språk, oftast ett substrat, dör, eller att alla talare byter till ett

¹⁶ Ett annat sätt att operationalisera skillnaden mellan kodväxling och importord tillämpas inom MIN-projektets A-del (importordsfrekvens i tidningstext; se Selback & Sandøy 2007: 20): ett ensamt ord uppfattas som ett importord medan uttryck på två eller flera ord uppfattas som kodväxling.

¹⁷ Här kan dock påpekas att det som ur modersmålstalaras synvinkel ses som ett normbrott kan vara mycket funktionellt och t.o.m. grunden för ett ”nytt språk”. Jfr t.ex. diskussionen kring ELF (English as a lingua franca; Mauranen 2004).

annat språk. Processen kan också vara långsam och ske genom att det språk som ”byts bort” så småningom nöts ner. Det betyder att språket genomgår en grammatisk förändring i och med att det egna ordförrådet minskar, t.ex. genom att man för ny teknik tar in ord från andra språk i stället för att skapa egna ord. Strukturen anpassas också till superstratets, exempelvis genom att man låter bli att morfologiskt anpassa de inlånade orden till det egna språkets struktur. Med en förändrad grammatik blir motståndet mot andra strukturer mindre och man kan även anta att en instabil grammatik kan föra med sig en språklig osäkerhet bland talarna (i synnerhet om följden är att substratet används allt mindre frekvent), något som i sin tur ytterligare sänker ribban för främmande ord och strukturer. Det här är potentiellt relevant med tanke på finlandssvenskan och finlandssvenskarnas språkliga osäkerhet gentemot standardvarieteteten av sitt modersmål (jfr Leinonen & Tandefelt 2000).

En tredje lingvistisk väg till språkdöd (om än väldigt ovanlig) är enligt Thomason (2001: 12) när talare av ett hotat språk envist motsätter sig all kulturell och lingvistisk assimilation men, under mycket starkt (lingvistiskt och/eller kulturellt) tryck från en dominerande grupp, så småningom byter ut mer och mer av strukturen i sitt eget språk tills det till slut kvarstår endast en del ord och några strukturella kvarlevor av det språk som fanns före kontaktsituationen. I ett liknande scenario kan man tänka sig representanter för en språkgemenskap som håller så hårt fast vid sitt eget språk (t.ex. en lokal dialekt) att de gör allt för att den inte ska förändras alls. Men på så sätt fjärrar man kanske nya generationer från språket eller dialekten. Tanken att bevara språket ser man även prov på i insändare i svenska dagstidningar i Finland där skribenterna vill bibehålla de språkregler som gällde när de själva gick i skolan och som anser att allt som bryter mot dessa regler är direkta språkfel. Dessa ”språkpoliser” menar förstås väl, men det språkbruk som de förespråkar kan vara ett sådant som yngre generationer ratar, och att envist motarbeta nya språkdrag kan leda till att finlandssvenskan fjärras från den svenska som brukas i Sverige.

I och med att en flerspråkig kontaktsituation med tiden ofta resulterar i att olika språk lexikalt, strukturellt och fonetiskt närmar sig varandra kan man fråga sig varför distinktionen mellan olika språk och mellan olika dialekter trots allt upprätthålls. I mina egna hemtrakter är t.ex. skillnaderna mellan Närpes- och Lappfjärdsdialekten för dem som talar dialekterna som modersmål både stora och viktiga. Östman (1996: 52) kallar detta kontaktpåverkan med divergenseffekt och menar att det är viktigt för människan att värna sin egenart och att de specifika egenskaperna i ens egen dialekt är en hjälp i denna strävan. Karl-Hampus Dahlstedt (1987 [1964]: 46) har kallat samma fenomen nabo-opposition, ett begrepp som ursprungligen myntades av A.B. Larsen (1917). Dahlstedt menar att denna splittring av dialekterna har en positiv effekt i och med att den stärker den sociala sammanhållningen inom ett område.

En liknande effekt kan man säga att dagens reaktioner på de engelska importorden har. En del människor som inte har engelska som modersmål förenas av ett motstånd mot de hotbilder som emellanåt målas upp om att engelskan tar över allt fler domäner, något som inte bara hotar gruppens modersmål i sig utan också den identitetsmarkör som det egna modersmålet utgör.

Enligt en utbredd uppfattning var det totala antalet olika språk i världen i slutet av 1900-talet ca 6 000. Michael Krauss (1992) delar in dessa i döende språk (enligt

Krauss en majoritet av alla språk; språk som inte förs över som modersmål från en generation till en annan), språk i fara (ca 2 500 språk) och säkra språk (ca 500 språk). Ett språk är säkert om det är ett officiellt språk i ett land eller om det har ett stort antal talare. Svenskan med sina nio miljoner modersmålstalare utgör ett stort språk i det här sammanhanget (det är endast 300 språk som har fler än en halv miljon talare). Trots detta upplevs hotet från engelskan som ödesdigert av många svenskspråkiga.

Vi har sett att språkpåverkan kan ske på olika sätt och ha olika följder. Språk påverkar alltid varandra där det samtidigt och parallellt finns två eller flera språk i användning. Vilket språk som påverkar det andra beror på ett reciprokt statusförhållande mellan språken. Den mest extrema följden är språkdöd som svenskspråkiga knappast behöver oroa sig för i det här skedet, men med alla former av språkkontakt följer någon form av språkpåverkan.

På senare år har diskussionen kring språkkontakt och språkpåverkan ofta kopplats samman med i synnerhet den anglifiering som följer det vi kallar globalisering. Jag övergår därför till att diskutera begreppen globalisering och glocalisering mer allmänt.

3.2 Globalisering och glocalisering

Begreppet *globalisering* avser vanligen den ekonomi, kultur eller politik som i allt högre grad sträcker sig utanför de nationella gränserna och blir internationella, världsomspännande angelägenheter. Det som händer i det egna samhället (landet, staden, byn) åtnjuter inte längre nödvändigtvis bara det egna samhällets intresse. Ett kulturellt exempel är de karikatyrer av profeten Muhammed som Jyllandsposten i Danmark lät trycka i september 2005 och som ett knappt halvår senare resulterade i våldsamma demonstrationer i bl.a. Damaskus. Motsvarande kan man tänka sig att en händelse i t.ex. New York genom massmediernas förmedling kan få konsekvenser för invånare på landsbygden i Finland.

Språkligt betyder globaliseringen en ökad interspråklig kommunikation och ett allt större behov av gemensamma internationella språk. Det språk som i dagens samhälle oftast används som ett lingua franca är engelska. Denna position har engelskan bland annat fått tack vare att den (anglo-)amerikanska kulturen nådde en världsledande position inom underhållningsbranschen samtidigt som den tekniska revolutionen (och kanske i och med denna) ledde till att radio- och tv-apparater blev vanliga i var familjs vardagsrum. Engelskan som alltså redan har en stark position växer sig allt större som det främmande språk som människor världen över tillägnar sig; detta trots att engelskan har avsevärt färre modersmålstalare än t.ex. mandarin-kinesiskan.

För små språk kan globaliseringen, eller i detta fall kanske hellre anglifieringen, betyda språkdöd, dvs. talarna anser att fördelarna med att tala engelska på modersmålsnivå är större än nackdelarna med att ge upp det egna språket. För språken i Norden innebär globaliseringen främst domänförluster. Inom vissa företag med verksamhet som sträcker sig utöver det egna landets egna politiska och geografiska gränser blir koncernspråket ofta engelska. Vetenskapsmän som vill nå en större

publik med sina forskningsresultat väljer ofta att publicera sig på engelska, vilket i sin tur leder till att den litteratur som man inom högre utbildning har att tillgå i stor utsträckning är engelskspråkig. De nordiska universiteten vill också höja sin status genom duktiga utländska studenter, framstående gästforskare och föreläsare och vill även höja sina egna studenters möjligheter att tillägna sig ett språk som efter studierna ger dem en potential att verka på den internationella arenan. Allt detta leder till att man även i Finland inför hela studieprogram på engelska. (Jfr även Söderlundh 2010: 80 om situationen i Sverige.)

Eftersom engelska anses vara det språk som öppnar flest dörrar till den internationella gemenskapen får språket en hög status även i skolorna, och med en hög kompetens i engelska sänks övriga språks betydelse i andraspråksinläringen – motivationen att lära sig andra språk minskar eftersom engelska kan användas i kommunikation med så gott som vem som helst. Engelskan kommer även in i kommunikation nordbor emellan och leder till att de skandinaviska språken används allt mera sällan i internordisk kommunikation¹⁸. Följden är att danskar, norrmän och svenskar får svårare att förstå varandras språk och att finnar, islänningar och färingar inte längre tilltalas på de skandinaviska språken. Delsing & Lundin Åkesson (2005: 143f.) sammanfattar i sin undersökning av internordisk språkförståelse att vi i de nordiska länderna under de senaste årtiondena, från att ha haft ett nära samarbete länderna emellan nu troligen har skiftat fokus och enligt deras tolkning riktar vi allt mer in vårt intresse på länder utanför Norden, med vilka vi behöver engelska för att kunna kommunicera. Delsing & Lundin Åkesson nämner här samarbetet inom EU, invandringen, nya, mer avlägsna semester mål och allt fler utländska tv-kanaler förmedlade via satelliter. För den internordiska kommunikationen innebär en vana att använda engelska i internationell kommunikation att också de skandinaviska språken som kommunikationsmedel nordbor emellan ibland byts ut mot engelska.

Anglifieringen har väckt en del (mot)reaktioner, och det är främst domänförlusterna som uppfattas som ett hot. I samtliga nordiska länder har man gjort upp språkpolitiska program som bland annat tar ställning till engelskans inflytande inom olika domäner i samhället. (En översikt finns i Lindgren 2005 samt i t.ex. handlingsprogrammet *Finska språkets framtid*.) En del samnordiska forskningsprojekt har också initierats för att undersöka effekterna av anglifieringen – ett exempel är MIN-projektet, ett annat är projektet *Internordisk språkförståelse* (Delsing & Lundin Åkesson 2005) som studerat gymnasisters förståelse av grannspråken.

Ordet *glokal* är en kontamination av orden *global* och *lokal*. Begreppet anses ha introducerats i västvärlden i slutet av 1900-talet av den brittiska sociologen Roland Robertson (se t.ex. Robertson 1992), som hade hämtat själva företeelsen från japansk marknadsföring. På japanska heter begreppet (latiniserat) *dochakuka* och betyder ungefär 'global lokalisering' (Robertson 1992: 173).

¹⁸ Detta är en sanning med modifikation, och gäller troligen i högre grad t.ex. affärlivet och företagsvärlden. Det finns ett stort antal privatpersoner som arbetar i ett annat nordiskt land än hemlandet, och dessa talar förmodligen mera sällan engelska i samtal med andra nordbor.

Glokaliseringen är ett fenomen som fungerar i två riktningar: dels för att anpassa en global produkt till en viss lokal marknad, dels för att sälja en lokal produkt till en global marknad. En sökning på nätet ger belägg för att termen fortsatt används i båda riktningarna. Begreppet används också i texter som handlar om att föra olika kulturer närmare varandra och i texter av miljöaktivister som förespråkar s.k. rättvis handel. Man kan till och med finna belägg som talar om att en person kan vara global – t.ex. om politiskt engagerade bönder som ena dagen sitter på skördetröskan hemma i sin by i Finland för att följande dag sitta på ett möte i Bryssel. Glokalisering kan också referera till lokala identitetshandlingar som inspirerats globalt. (Se även Östman 2011: 377f.)

Glokalisering används i de flesta fall med positiva förtecken i motsats till globalisering, som ofta jämförs med anglifiering och uppfattas som en kraft som mer eller mindre eliminerar andra språk och kulturer. Globaliseringen kan också förknippas med kapitalism (se Östman & Thøgersen 2010: 101). Att utnyttja globaliseringen lokalt ger dock människorna en möjlighet att bli världsmedborgare, så att det nationella (t.ex. det finländska) och kanske också det regionala (t.ex. det österbottniska) inte längre är lika viktigt. I synnerhet när nationalstatens vikt minskar medför globaliseringsprocesser en möjlighet för minoriteter att göra sig hörda. Brunstad (2003b) lyfter fram samerna och representanter för meänkieli som grupper som varit bra på att organisera sig internationellt och därmed haft nytta av globaliseringen. Också finska teckenspråkiga har varit duktiga på att utnyttja de globala krafterna och lyckats skapa sig en stark position i t.ex. det internationella förbundet för döva (the World Federation of the Deaf) och därigenom kunnat stärka sin roll även i det finska samhället.

Språkligt syns glokaliseringen t.ex. i en anpassning av webbsidor till olika mindre språk och kulturer, men även i att olika subkulturer tar upp globala trender (oftast inom underhållningsindustrin) och gör dem till sina egna. Proov på detta kan man t.ex. se i produktion av hip hop och rap på svenska och till och med på olika dialekter, eller i de lokala tv-bolagens egna, anpassade produktioner enligt internationella koncept (t.ex. dokusåpor). Dagens satellitkanaler och interaktiva medier gör också att varje familj har hela världen i sitt vardagsrum och har en möjlighet att vara delaktiga av och värdera händelser ute i världen på ett helt annat sätt än tidigare. De nya medierna för även med sig en möjlighet att skapa kontakter världen över. Samtidigt måste man komma ihåg att detta fenomen har två sidor: det är i dag svårt att förbli anonym – i synnerhet det som rapporteras eller dokumenteras på Internet får potentiellt en oerhört stor global spridning. Det här betyder i förlängningen att även mycket lokalt baserade människor och grupper tar i beaktande den eventuella spridning som deras handlande har. Detta i sin tur kan leda till att ens handlande i någon mån alltmer styrs av ens vetskap om denna potentiella offentlighet. (Jfr även Verschueren, Östman & Meeuwis 2002.) Många söker i dag även aktivt upp denna offentlighet och väljer att offentligt redogöra för tankar och handlingar via t.ex. bloggar och öppna Facebooksidor.

Slutligen kan man dock fråga sig om attityderna till och åsikterna om anglifieringen enbart tyder på att denna är något negativt, stort och skrämmande, eller om den också kan anses skapa möjligheter.

4 Sociolingvistik och sociolingvistisk attitydforskning

4.1 Sociolingvistiska variabler

Begreppet sociolingvistik myntades i mitten av 1950-talet, och förde ihop lingvistikernas och sociologernas syn på frågor om språkets roll i samhället och språkbrukarnas och samhällets ansvar för hur språket utvecklas (jfr t.ex. Romaine 2003 [1995]). Traditionella sociolingvistiska studier beskriver t.ex. dialekter som används inom vissa geografiskt avgränsade områden och sociolekter som används av olika grupper av människor. I undersökningarna ställs ofta grupper mot varandra baserat på bakgrundsfaktorer som kön, ålder, (social) klass, utbildning, urban/rural bakgrund och etnisk bakgrund.

4.1.1 Tre vågor av analytisk praxis

Penelope Eckert lade i ett plenarföredrag vid The annual meeting of the Linguistic Society of America i januari 2005 fram en teori om tre vågor¹⁹ av analytisk praxis inom sociolingvistik (Eckert 2005). Den första vågen var de kvantitativa studier av variation som gjordes med början på 1960-talet och där man kunde fastställa en stark korrelation mellan språkliga fenomen och sociala kategorier som socioekonomisk klass, kön och ålder. Den mest kända studien är William Labovs undersökning av språkbruket i New York (Labov 1966).

I den andra vågen i Eckerts framställning har sociolingvistikerna med etnografiska metoder studerat geografiskt avgränsade samhällen, gärna över en längre tid, för att undersöka relationen mellan variation och lokala kategorier och konfigurationer skapade av medlemmarna i samhället. Som exempel ger Eckert Labovs studie av Martha's Vineyard där han bl.a. kunde konstatera fonetiska skillnader i talspråket hos de fiskare som motsatte sig turism och sommarboende jämfört med de personer som såg en ekonomisk nytta i turisterna och därför välkomnade dem (Labov 1963).

Sociolingvistikerna i den första och den andra vågen utgick från någon form av språksamhällen och undersökte olika språkdrag som uttryck för lokala eller regionala identiteter. Variationens uppgift var här främst att markera gruppens identitet och subkultur. I den tredje vågen drar man nytta av resultaten från de två första vågorna och ser på variationens sociala betydelse. I den ser man hellre stilar än variabler som uttryck för olika identiteter. Den tredje vågen frångår också de traditionella sociolingvistiska parametrarna och ser mera på hur människan som individ

¹⁹ Eckert (2005: 1) betonar att man inte ska betrakta dessa som tre vågor som följer på varandra utan som vågor som alla representerar olika sätt att tänka vad gäller variation och där en ny våg är en metodologisk och analytisk praxis som växer fram ur den förra vågen.

konstruerar sin plats i en social värld, dvs. hur hon organiserar sig, genom olika val, i olika praktikgemenskaper (communities of practice) (Eckert 2005: 17). Stilen betraktas här som individens sätt att kombinera olika särdrag för att skapa distinktiva sätt att tala, för att identifiera sig med en del grupper och ta avstånd från andra.

I sociolingvistiska studier har man i dag alltså utökat och omdefinierat de traditionella variablerna och intresserar sig i tillägg för betydelsen av även andra faktorer i dagens samhälle, som ett sekel efter industrialiseringen är mera jämlikt än tidigare, och där de sociala klasserna inte längre har lika stor betydelse. Det behövs nya sätt att kategorisera människor för att komma åt andra potentiellt betydande generaliseringar i termer av lingvistiska särdrag. Ett sätt är att dela in dem i olika livsstilar.

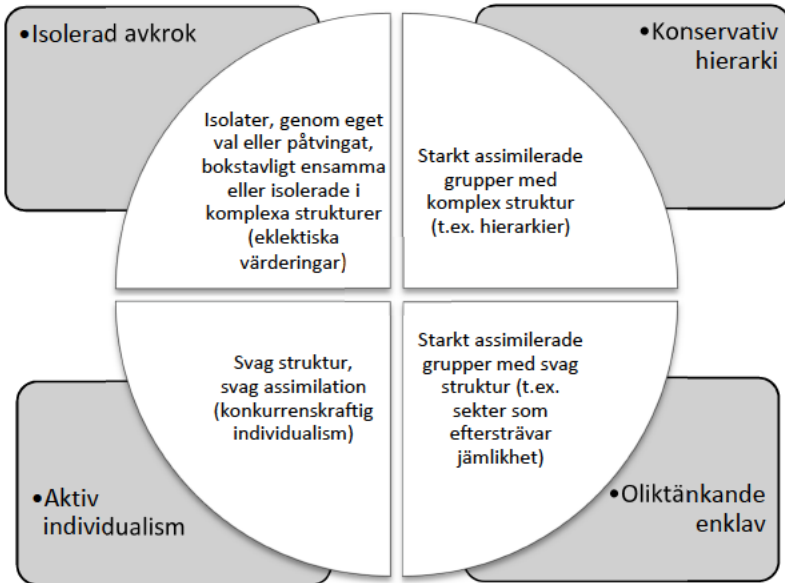
4.1.2 *Livsstil*

Inom flera delar av MIN-projektet har vi fört in en icke-traditionell sociolingvistisk variabel, nämligen *livsstil*; i mitt arbete analyseras materialet i djupintervjuerna i E2 bl.a. med utgångspunkt i denna variabel. Livsstil är ett koncept som ofta används av marknadsföringsbolag som hjälp för att de ska hitta de rätta målgrupperna för olika slags annonser. I stället för att dela in folk enligt en socialklassesegmentering använder de analyser som grupperar människor i olika livsstilar, inte enbart beroende på sociodemografiska variabler som kön, ålder och utbildning, utan också enligt människors värderingar, val, vanor och fritidsintressen. Denna indelning beaktar även folks val av sätt att leva (i staden/på landet, som singel/i familj), vilket parti de röstar på, deras val av dagstidning, var de handlar – och vilken typ av livsmedel de köper – och vart de väljer att åka på semester, samt även vilken typ av kaffe de dricker och hur de dricker det.

Begreppet *livsstil* har blivit trendigt på många områden i samhället: i media, i sociologiska studier, i forskning om miljö, energi, hälsovård och i statsvetenskap. Begreppet förmedlar en övergripande bild av människan och hennes samhälle, en bild som människor kan anamma eftersom den inkluderar dem själva som aktörer – vilket kan vara en del av förklaringen till varför begreppet har blivit så populärt. Livsstil är också ett populärt begrepp i allmänspråket – det florerar t.ex. i tidskrifter och tv-program som belyser, och i många fall romantiserar, människans vardag; vi får råd och tips om inredning, matlagning, motion, fritidssysselsättningar osv.

Livsstilsbegreppet påminner ytterst om sociologen Pierre Bourdieus teori om socialt och kulturellt kapital, positionering i det sociala rummet genom smak (och avsmak) och om hans begrepp habitus. (Se t.ex. Bourdieu 1986.) Vidare kan vi finna förebilder i Mary Douglas *Thought styles* (1996) som beskriver (s. xii f.) olika ”tankestilar” eller ”tankemönster” och anser att man i varje samhälle kan se olika grupper inom vilka olika tankestilar fungerar som kommunikationsmedel. Hon menar att sociala grupperingar (”social units”) uppstår tack vare gruppens sätt att tala till sig själv om sig själv. Douglas anser också att man bör fundera på varför människor kommer till olika slutsatser även om de utgår från samma bevisföring, och besvarar själv frågan med att det måste bero på hur deras tankar färgas av kulturella fördomar.

Douglas (1996: 42 ff.) identifierar fyra olika kulturer som hon menar samexisterar och har samexisterat i alla samhällen i alla tider. Hon påpekar också att ingen människa kan höra till två olika kulturer under någon längre tid, om inte de kontexter hon lever i är väldigt olika (t.ex. hemmet och arbetsplatsen). Dessa fyra kulturer beskrivs i följande bild (Douglas 1996: 43, min [LM] översättning):

Figur 1: Mary Douglas (1996: 43) schematiska beskrivning av de fyra kulturer som finns i varje samhälle. [Min (LM) översättning.]

Douglas (1996: 42 f.) skriver att ett val som görs till förmån för en av kulturerna samtidigt är ett val som riktar sig mot de andra, och att ett val är en lojal handling som även utgör en protest mot en önskad samhällsmodell.

Det finns med andra ord olika sätt att kategorisera människor enligt livsstil, men ytterst bygger livsstilsmodellen på människors olika val i livet. En modell har utvecklats av den danske sociologen Henrik Dahl, i samarbete med företaget ACNielsen AIM²⁰. Modellen kallas Minervamodellen och bygger på tron att människors personligheter och deras värderingar i livet är konstanta även om deras attityder och åsikter förändras över tid, och att det är möjligt att dela upp individer i specifika grupper baserat på deras värderingar.

²⁰ Företaget heter numera The Nielsen Company. Det erbjuder marknadsundersökningar för stora delar av världen. Information om Minervamodellen hämtades 14.10.2004 på adressen <http://www.acnielsen.aim.dk/produkter/livsstil/minerva/minerva.asp>. I april 2011 finns informationen på adressen <http://dk.nielsen.com/products/downloads/Markedsinformationer/MarketMonitor/DK/MinervaSnapMonitorDK.pdf>.

Dahl (1997) definierar livsstil som en dynamisk process snarare än som en konkret statisk situation. Livsstil handlar inte om märkeskläder eller den bil en person kör, utan ett visst livsstilsperspektiv är ett praktiskt sätt att skaffa sig en uppfattning om den fysiska världen och om hur ens egen och andras vardag ser ut. Det utgör en praktisk förståelse av sådant som sker på ytan och uppmärksammar vardagliga ting och händelser som är meningsfulla för individen. Dahl hänvisar till livsstil som ett system som ständigt skapar social integration och differentiering. Genom att agera i den fysiska världen integreras enskilda individer i grupper som skiljer sig från varandra, eftersom grupperna utvecklar en inre struktur just för att skilja sig från andra grupper.

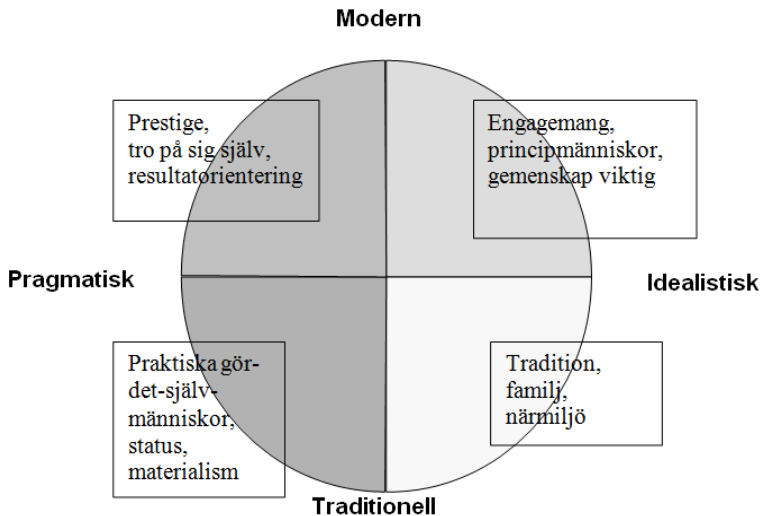
Den viktigaste punkten i Dahls resonemang är att det vi ser på ytan inte är av intresse ur en materialistisk synvinkel. Han anser att en persons praktiska medvetenhet ständigt tar ställning till viktiga filosofiska frågor om metafysik, etik, estetik och politik. Dessutom sker detta inte på en abstrakt eller generell nivå utan på en praktisk nivå som ett sätt för människan att reda sig i vardagen. Ur denna synvinkel har varje människa ett praktiskt intresse av filosofi. Människors grundläggande principer och strategier för att hantera praktiska filosofiska frågor kan beskrivas i termer av deras livsstil.

På detta sätt kan livsstil ses som ett sätt att systematisera livet så som det uttrycks i en viss situation, t.ex. i det dagliga arbetslivet, i ens uppfostran av barnen, i ens val av bostad. Utöver denna existentiella nivå kan man dra paralleller även mellan livsstil och såväl sociala som psykologiska frågor. För att folk inte ska förorsaka problem för sig själva eller för sin samhällsliga kontext måste de ha ett grundläggande förtroende för det samhälle de lever i, för stabiliteten i sina mänskliga relationer och för sin personliga roll i livet. Den filosofiska praxisen är därför av stor betydelse både för ens personliga och för ens sociala integration; genom att man skapar sig värderingar och genom att man gör vissa specifika val, stabiliserar man sin känsla av grupp-tillhörighet, och som en naturlig följd blir gruppen ännu tydligare och strikt definierad. Detta är den grundläggande funktionen att ha en viss livsstil.

Skälen för att en person har en viss livsstil snarare än en annan beror i grunden på personens levnadsförhållanden. Varje individ är omgiven av levnadsförhållanden som inte förekommer ett och ett, utan som tillsammans har en samtidig effekt. Vår vardags cykliska karaktär, där mönster och problem ständigt upprepas, bildar vår livsstil.

Minervamodellen bygger på data från intervjuer med 2 500 personer. Resultaten har databehandlats och tolkas in som ett 40-tal olika värdeindex på ett värdekort och sedan delats in i fyra olika livsstilar (se figur 2).

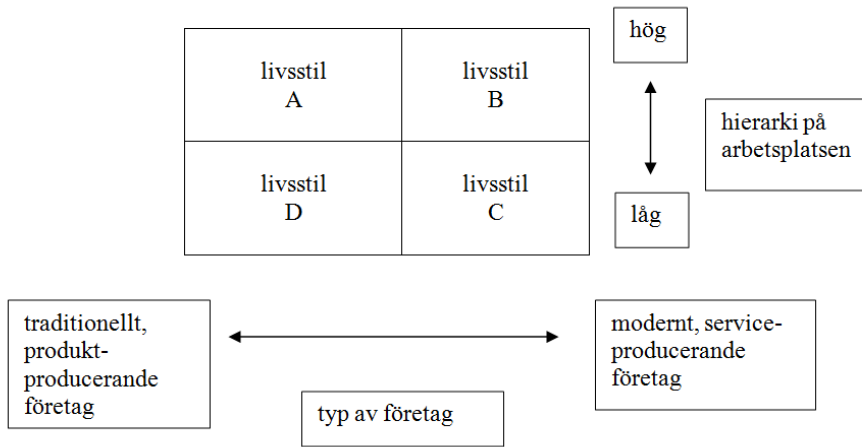
Baserat på dessa index delar Minervamodellen in människor i fyra olika segment. Om vi använder väderstreck för att hänvisa till dem har vi i norr segment som består av personer med en modern attityd till livet, medan personer i segmenten i söder har en mer traditionell attityd. Den vertikala axeln (öst mot väst) skiljer en mer idealistisk livsstil från en pragmatisk (materialistisk). I vissa modeller finns ytterligare en livsstil i mitten av kortet, som utgörs av en minoritet med värderingar som kan hittas i alla de övriga fyra segmenten.

Figur 2: Livsstilar enligt Henrik Dahl,
 <<http://www.textanalyse.dk/Billeder/Snapshot%201.JPG>>,
 hämtad 14.10.2004. [Min (LM) översättning.]

Livsstilsmodellen bygger således på att vi människor har olika vanor och värderingar och att man i samhället kan gruppera människor med liknande tanke- och handlings-sätt i olika grupper, eller snarare att människor grupperar sig själva i olika grupper med samma intressen. En utgångspunkt för MIN-projektet är att språk och språkliga fenomen, i likhet med konst och musik, kan utgöra en kulturyttring som människor har olika känslor och intresse för. Eftersom vi inom MIN-projektet inte hade möjlighet att gå ut och ställa folk en rad bakgrundsfrågor och på så sätt få fram informanter som bildade vissa livsstilar, valde vi att operationalisera livsstilsbegreppet enligt modellen i figur 3.

Då fokus för denna undersökning är attityder till engelsk påverkan valde vi att intervjua arbetstagare inom olika typer av företag eftersom dessa potentiellt har konkreta internationella kontakter i högre grad än arbetstagare på t.ex. statliga eller kommunala arbetsplatser eller i skolor. Ett krav på företagen var av samma orsak att de skulle ha internationell anknytning. I stället för att koncentrera oss på urbana och rurala arbetsplatser eller primär- och sekundärnäringsar, där vi troligen hade sett en större skillnad mellan grupperna, ville vi se om man i dagens samhälle också kan hitta en skillnad mellan arbetstagare i traditionella produktproducerande företag i relation till mer moderna tjänstproducerande företag. Därtill valde vi att intervjua dels informanter som arbetar i en överordnad position på arbetsplatsen, dels informanter som arbetar i en underordnad position.

Figur 3: MIN-projektets livsstilsmodell.

För en närmare beskrivning av livsstilarna, även med hänsyn till den operationalisering av begreppet som gjorts inom MIN-projektet, se Pedersen 2010 och Dahlman & Mattfolk 2004.

Denna livsstilssegmentering gjordes inom två av MIN-undersökningarna. I B2-projektet studeras skillnader mellan bl.a. livsstilar i relation till deras uttal av importord och i vilken mån de fonologiskt och morfologiskt anpassar uttalen till sina modersmål. (Se Jarvad & Sandøy 2007; studiens resultat för sverigesvenskans och finlandssvenskans del har beskrivits i Dahlman 2007.) I E2 vägs livsstil in som en viktig variabel i undersökningen av informanternas åsikter om och attityder till de frågor som ställs i intervjuerna (se Mattfolk 2011).

Genom att använda livsstilskonceptet har vi inom MIN-projektet inte bara strävat efter att använda en ny distinktion utan också haft som mål att pröva ut livsstilsindelningens användbarhet för sociolingvistiska studier i dagens samhälle.

4.2 Attityder och åsikter

Alla forskare som använder sig av frågeformulär och opinionsundersökningar grannar över relationen mellan det som informanterna säger att de gör och det som de gör i en verklig, konkret situation. Om inte förr så börjar man fundera över frågan när man själv är i samma informantsituation: vilken påverkan har mottagaren? Man vill inte ge honom eller henne en uppfattning att man är dum eller okunnig, inte heller obeslutsam, och ibland ger man kanske ett snabbt, ogenomtänkt svar för att komma ur situationen så fort som möjligt. Den självbild som man har, eller kanske viktigare, den självbild som man vill ha, kan också ha stor inverkan på hur man svarar – man ger ett svar som den som man gärna hade varit skulle ha svarat.

I de s.k. E-studierna i MIN-projektet har vi genom olika metoder undersökt nordbors hållning till modern språkpåverkan och till importord i deras respektive språk. I de studier som är skrivna på svenska²¹ har vi främst kallat dessa hållningar *attityder*. I mina egna studier gör jag dessutom en skillnad mellan *explicita åsikter* och *implicita attityder* (se avsnitt 4.2.2).

4.2.1 Konativa, kognitiva och affektiva komponenter

Vi talar ofta om att vi har en negativ eller positiv attityd till någon eller något, och vi talar om att vissa människor har ”attitydproblem” (ofta om folk med andra attityder än en själv). Men vad är egentligen en attityd?

Begreppet har inom vetenskapen använts sedan 1800-talet. Darwin använde ordet ”om människors och djurs kroppsorienteringar och ställningar, gester, miner och läten, som han fann vara artspecifika uttryck för känslor. Han definierade attityd som något yttre eller ett beteende som kan observeras” (NE: attityd). Andra forskare, främst inom sociologin och psykologin har uppfattat attityd som något som försiggår i människans inre, dvs. som något som påverkar vårt tänkande. Jan Einarsson (2004: 203) säger: ”Attityder har med beteende att göra, men de är inte beteende utan snarare en beredskap, en böjelse för ett visst beteende.”

Enligt Sherif (1967: 2) är attityder något vi människor lär oss genom mänsklig socialisering och genom sociala strukturer. Attityder är alltså något som vi lär oss samtidigt som vi blir medlem av en viss familj, av en viss grupp och av ett visst samhälle. Attityderna gör att vi reagerar på vår omvärld på ett konsekvent och typiskt, snarare än på ett kortvarigt och slumpmässigt sätt.

En attityd anses inom samhällsvetenskaperna bestå av tre komponenter: en kognitiv, en affektiv och en konativ. (Jfr t.ex. Garrett, Coupland & Williams 2003: 3.) Den kognitiva komponenten innehåller eller sammanfattar uppfattningar, praktiska erfarenheter och kunskaper till ett attitydobjekt. Om attitydobjektet är ”att lära sig finska”, utgör den kognitiva delen av en människas attityd hennes uppfattning om (den individuella och den samhälleliga) nyttan med att kunna finska, hennes kunskap om i vilka situationer hon kan använda finska och vilken ansträngning hon tror att det skulle krävas att lära sig språket. Den affektiva delen innehåller människans känslor till attitydobjektet; i det här fallet hennes känslomässiga inställning till finska. Anser hon att det är ett vackert språk? Tiltalar finsk poesi eller finska musiktexter henne? Den konativa komponenten (som även kallas beteendemässig) innebär att attityderna alltid är länkade till beteende eftersom de predestinerar oss att handla på ett visst sätt. I vårt fall anger den människans beredskap och villighet att lära sig finska.

Vissa forskare anser att människan kan ha attityder i olika grader, dvs. att vissa attityder är starka och hållbara, medan andra är rätt ytliga och instabila. De senare

²¹ Nyström Höög 2005, Hammermo 2006, Mattfolk 2006, Nuolijärvi 2006, Mattfolk & Kristiansen 2006, Melander & Kristiansen 2006, Tamminen-Parre & Kristiansen 2006, Mattfolk 2011 och Tamminen-Parre (u.a.).

kallas också "non-attitudes" och är sådana som människor presenterar när de ombeds utvärdera något eller ge sin åsikt om något som är nytt för dem. (Se Garrett, Coupland & Williams 2003: 5.)

Forskning kring attityder bedrivs i dag främst inom socialpsykologin, men också inom sociolingvistikens utgör undersökningar av lingvistiska attityder en viktig del. Bland pionjärerna inom den lingvistiska attitydforskningen kan nämnas Wallace Lambert som utvecklade matched guise-metoden (Lambert m.fl. 1960).

Språkliga attityder bland "vanligt folk" visar att gemene man oftast har en preskriptiv syn på språket (se Milroy & Milroy 1985: 11). De åsikter som syns bäst är de som ges utrymme i insändare i tidningsspalterna. Dessa speglar ofta ett slags språkväkteri och är skrivna av personer som anser att språkliga uttryck och former som på något sätt avviker från den norm som de själva har lärt sig är felaktiga, tecken på språklig dekadens och något som bör rensas ut. Eftersom denna typ av insändare så pass ofta bereds plats i insändarspalterna utgör de dock samtidigt en syn som bl.a. den finlandssvenska pressen väljer att föra fram.

Även om de flesta språkvetare (se t.ex. Milroy & Milroy 1985: 12) anser att inga språk eller dialekter kan anses bättre eller sämre än andra på enbart lingvistiska grunder, har många språkbrukare en klar uppfattning om vilka språk eller dialekter som är bättre eller vackrare eller kanske mer uttrycksfulla än andra²². "Vanliga" människors språkattityder riktas sällan enbart till språk i sig, utan samtidigt (och kanske oftare) till eller mot de människor som talar språket eller till det samhälle det talas i. Ofta är attityderna baserade på fördomar och stereotypier. Det här fungerar även tvärtom, dvs. så att en talares lingvistiska former, språkliga varietet, dialekt och stil kan leda till att talaren uppfattas på ett visst sätt²³. Detta återverkar på uppfattningarna om den grupp talaren språkligt tillhör och kan också leda till att övriga gruppmedlemmar antas ha samma attribut. (Jfr Garrett, Coupland & Williams 2003: 3.) Enligt Milroy & Milroy (1985: 12) har folk alltid värderat språk och olika språkdrag. Vissa ord har ansetts ha magiska krafter och kanske så småningom belagts med tabu, varpå ett nytt ord, ett s.k. noaord, för begreppet har uppstått. Andra ord uppfattas anstötliga eller oangenäma på grund av den referens de beskriver och ersätts med eufemismer som försköner referenten. Man kan alltså säga att orden i sig innehåller en maktfaktor som påverkar språkanvändarnas uppfattningar om språket.

I min undersökning ser jag dels på medvetna åsikter, dels på undermedvetna attityder. Opinionsundersökningen (E1) och det explicita frågeformuläret som användes i djupintervjuerna (E2) kan sägas vara direkta metoder som ger informanternas mer medvetna, självrapporterade, åsikter. Många av informanterna ställs dock inför frågor som de aldrig förr har behövt ta ställning till, vilket gör att man kan förvänta sig att informanterna uppvisar en del inkonsekventa "non-

²² Under de senaste årtiondena har även lekmäns syn på språk börjat intressera språkforskare; i synnerhet folklingvistikens betonar vikten av att studera vanliga människors uppfattningar om sitt eget och andras språk (se t.ex. Niedzielski & Preston 2000).

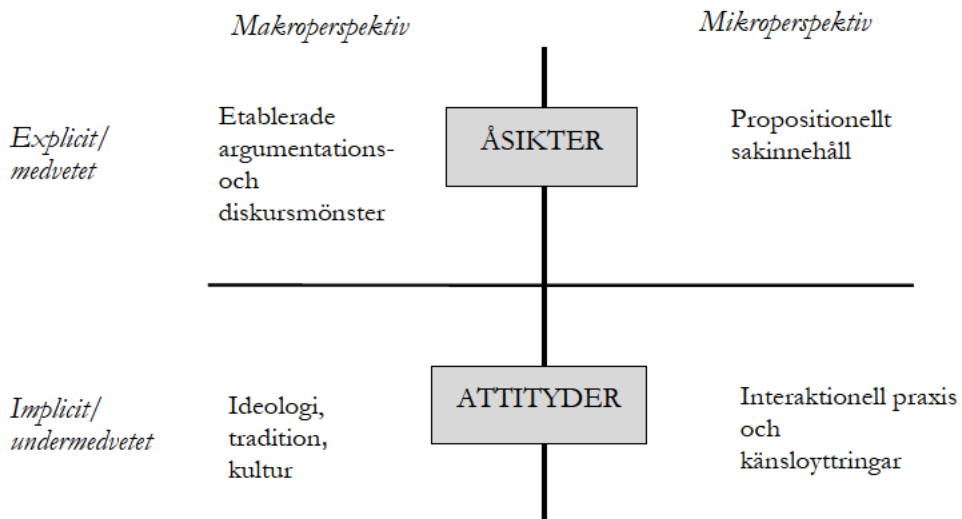
²³ De språkdrag man fäster sig vid kan vara mycket subtila. I en studie som jag gjorde för Mattfolk 2009a visade det sig att även språkexperter föredrog de röster i masktestet som representerade deras egen landsända, även om samtliga uppläsare använde en mycket neutral standardsvenska och experterna själva inte kunde placera rösterna geografiskt.

attitudes”. Genom de indirekta metoderna – masktestet (E3) och genom att se på den implicita information som informanterna i djupintervjuerna (E2) ger uttryck för – kan vi inom projektet även komma åt de undermedvetna attityderna.

I djupintervjuerna undersöker jag om man kan se en skillnad mellan de åsikter som informanterna ger uttryck för när man ställer dem en direkt fråga och de attityder som samma informanter indirekt uttrycker i sina svar. För att skilja på dessa uttryckssätt studerar jag hur informanterna explicit och implicit förankrar det de säger. Det explicita och det implicita förklaras närmare i följande avsnitt.

4.2.2 *Explicita åsikter och implicita attityder*

I detta arbete gör jag en skillnad mellan det som informanterna explicit säger och det som de implicit ger uttryck för enligt följande modell:

Figur 4: Explicita åsikter och implicita attityder (jfr Mattfolk & Östman 2004: 76).

Modellen i figur 4 är fyrdelad – dels går det en skiljelinje mellan det explicit utsagda och det implicita som vi förmedlar mellan raderna i det vi säger, men modellen gör också en skillnad mellan ett makroperspektiv och ett mikroperspektiv. (Se Östman 1986: 17–27, 178–228; jfr verktygslådan PIA (Pragmatic as implicit anchoring) i Östman 2005: 193–199.)

Med makroperspektiv avses här de (språkliga och andra) kunskaper vi bär på, medvetna mönster för hur man kommunicerar eller undermedvetna kunskaper som vi har tillägnat oss via den ideologi, tradition och kultur som vi har vuxit upp i. I synen på ideologi sluter jag mig här till Verschuerens (1999: vii) definition. Med ideologi avser han en kombination av övertygelser och idéer som grupper av människor upplever som grundläggande eller förnuftiga och som därför spelar en

normerande roll i deras gemenskap. Idéerna eller övertygelserna har således betydelse för en aspekt av vår sociala verklighet: ideologin handlar om de allmänna uppfattningar vi har om världen, om samhället och om kulturen. Denna underliggande ideologi tar sig explicit uttryck i att vi t.ex. vet hur vi ska bete oss i olika situationer, men också i mera konkreta kunskaper och färdigheter, som att vi vet hur ett matrecept ska skrivas eller hur en vits ska berättas.

Om makroperspektivet med lingvistiska termer kan sägas studera texter är mikroperspektivet intresserat av ord, fraser, satser och turer. Det explicita är ur ett mikroperspektiv det som sägs propositionellt, dvs. de konkreta ord vi använder och det vi avser med dessa ord. Den implicita eller undermedvetna dimensionen är den interaktionella praxisen – vad förmedlar vi ”mellan raderna”, dvs. genom att välja ett ord framför ett annat, med prosodiska signaler, med pauser, med propositionellt innehållslösa pragmatiska markörer, med kroppsspråk? Mikroperspektivet rör således bl.a. de omedelbara reaktioner man har på lingvistiska (eller andra) stimuli. Distinktionen mellan makroperspektivet och mikroperspektivet skiljer alltså mellan vår mer allmänna syn på livet och hur vi förmedlar denna syn i vårt dagliga kommunikativa umgänge.

Om vi placerar in en hållningsaspekt i denna modell, kan det explicit utsagda sägas uttrycka en människas propositionella åsikt, medan det implicita eller undermedvetna utgör hennes attityder. En åsikt kan människan ställas till svars för (även rent juridiskt), den kan ifrågasättas och tas upp till diskussion av andra. Säger man att man är helt enig om att det finns för många engelska ord i svenskan förväntas man kunna stå för och motivera denna åsikt. Det implicita eller undermedvetna som finns i ett sådant svar kan enligt denna modell i tillägg säga oss något om informanternas attityder. Eftersom dessa inte förmedlas explicit är människan inte på samma sätt språkligt ansvarig för den information som hon för fram mellan raderna.

I princip kan vilket språkelement som helst ge implicit information – om informanterna t.ex. propositionellt säger att fransmännen påstår att de inte kan engelska uttrycker de samtidigt en implicit attityd till den propositionella utsagan. Bland annat har det sägeverb (påstå) de använder samtidigt en explicit (propositionell) och en implicit funktion. På basis av vår erfarenhet av tidigare kontexter där ordet *påstår* använts, vet vi att det man påstår är något som inte omfattas allmänt, eller åtminstone inte av den som använder ordet *påstår* för att beskriva något som någon annan gör. Informanten har med andra ord gjort ett (implicit) val när den säger *påstår* och inte t.ex. *säger* eller *anser*. En del språkelement har främst implicita funktioner, t.ex. många prosodiska mönster och pragmatiska partiklar – de saknar typiskt ett propositionellt innehåll, dvs. de har en mycket svag explicit funktion.

Gränsen mellan åsikter och attityder i modellen ska inte betraktas som vattentät, utan åtskillnaden ska mera ses som ett verktyg. Speciellt i Mattfolk (2011) demonstrerar jag hur denna distinktion kan fungera i konkreta analyser för att avslöja olika sidor av informanternas attityder. Min metodologiska huvudtes är att vi med hjälp av de distinktioner som görs i figur 4 kan få en djupare förståelse av åsikter och attityder.

5 Material och metoder

I detta kapitel redogör jag för de material och de metoder som jag använder i de olika fallstudierna i detta arbete. I delkapitel 5.1 presenterar jag material och informanter och i 5.2 beskriver jag de metoder som jag har använt i analysen av materialen.

5.1 Material och informanter

De data som jag analyserar i detta arbete består av fem olika typer av material (se tabell 1). Materialet och informanterna presenteras mer ingående i ifrågasvarande delstudie.

Tabell 1. Sammanställning av typ av material, insamlingsmetod och analysmetoder i de olika delstudier som ingår i undersökningen.

<i>MIN-studie</i>	<i>insamlingsmetod</i>	<i>typ av material</i>	<i>antal deltagare</i>	<i>analysmetod(er)</i>
<i>D</i>	skriftlig enkät	öppna svar	28	jämförande kommenterad sammanställning
<i>E1</i>	opinions-undersökning (telefongallup)	kvantitativa data	500	korrelationsanalys, statistiska beräkningar (SPSS)
<i>E2</i>	djupintervjuer (+gruppintervjuer)	kvantitativa data	36	korrelationsanalys, statistiska beräkningar (SPSS)
		inspelade diskussioner	36 ²⁴	diskursanalys
<i>E3</i>	masktest	kvantitativa data	600	korrelationsanalys, statistiska beräkningar (SPSS)

För normeringshistoriken (D) sände vi våren 2003 en enkät med frågor som tangerar språkpåverkan och importord till 50 språkvetare (både verksamma och framtida (dvs. studenter)). Av dessa besvarade 28 enkäten. Enkätsvaren finns sammanställda och kommenterade i Mattfolk, Mickwitz & Östman (2004). Normeringshistoriken ger även en översikt över den språkideologi som präglat och präglar Svenskfinland och

²⁴ På grund av problem med inspelningstekniken finns dock endast 34 intervjuer inspelade i sin helhet.

över den officiella språknormering som sker i praktiken. För detta ändamål har språkvårdslitteratur och material från t.ex. dagstidningar excerperats.

I opinionsundersökningen (Mattfolk 2006) deltog 500 svenskspråkiga informanter i Finland. Materialinsamlingen genomfördes av företaget Hermelin Research mellan den 26 februari och den 15 mars 2002. Detta material distribuerades som rådata i pdf-format och som sav-filer för statistikprogrammet SPSS till de medarbetare i de olika språkområdena som skulle analysera materialet. Tore Kristiansen bidrog med statistiska beräkningar av materialen.

För E2 (Mattfolk 2011) gjorde jag under 2002 och början av år 2003 djupintervjuer med 36 finlandssvenska informanter, 12 vardera i Vasa och Pargas, 6 i Helsingfors och 6 i Vanda. Informanterna fyllde i ett frågeformulär som således alstrade kvantitativa data. Dessa flyttade jag över till SPSS för att kunna behandla materialet elektroniskt och för att göra statistiska beräkningar. Intervjuerna spelades också in, vilket möjliggör en kvalitativ diskursanalys av informanternas svar. Av de 36 informanterna deltog 24 också i gruppsamtal. Dessa samtal spelades in men har inte analyserats för detta arbete (se dock Mattfolk 2009b).

Masktestet (Mattfolk & Kristiansen 2006) utfördes mellan maj och oktober 2004 med 600 informanter fördelade på 37 olika grupper av varierande sammansättning och storlek. Materialet samlades in i Helsingforsregionen, i östra och västra Nyland och på olika håll i de mellersta och södra delarna av Österbotten. Informanterna fick lyssna till uppspelningar på band och evaluera uppläsarna genom avkryssningar i ett formulär. Kryssen flyttades sedan över till SPSS så att materialet kunde databehandlas och för att vi skulle kunna göra statistiska beräkningar. Data från masktestet utgör också material för den jämförande studie mellan finlandssvenskars och sverigesvenskars undermedvetna attityder som vi redogör för i Mattfolk & Melander (2006).

Förutom dessa material som (undantaget Mattfolk & Melander 2006) har redovisats i rapporter inom MIN-projektets publikationsserie *Moderne importord i språka i Norden*, har jag för en ytterligare studie kompletterat materialet med det experiment som presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Sammanställning av typ av material, insamlingsmetod och analysmetoder i en tilläggsstudie.

<i>Studie</i>	<i>insamlingsmetod</i>	<i>typ av material</i>	<i>antal deltagare</i>	<i>analysmetod(er)</i>
		kvantitativa data	17	korrelationsanalys
<i>Mattfolk 2005</i>	frågeformulär på Internet	öppna svar	17	jämförande kommenterad sammanställning

I Mattfolk 2005 diskuteras frågeformulär som metod genom en studie av informanternas subjektiva förståelse av begreppet *vanligt talspråk*. I studien används förutom data från opinionsundersökningen (E1) och från djupintervjuerna (E2) också de svar som 17 svenskspråkiga studenter vid humanistiska fakulteten vid

Helsingfors universitet gav på samma fråga. Dessa fick sedan också skriftligt definiera vad de uppfattar att begreppet *vanligt talspråk* står för.

5.2 Metoder

De öppna svar som samlades in via enkäter för normeringshistoriken respektive via webbenkäter i Mattfolk 2005 tolkades i efterhand och kategoriserades med avseende på innehåll. Svaren korrelerades mot vissa specifika sociolingvistiska variabler. De metoder jag i övrigt använder för mina studier varierar beroende på det material som studien analyserar (jfr tabell 1). Det gemensamma för samtliga studier är att analyserna är gjorda inom ett sociolingvistiskt ramverk.

5.2.1 Korrelationsanalys och signifikansberäkningar

Informanternas svar i frågeformulären i opinionsundersökningen (E1) och i djupintervjuerna (E2) har gett kvantitativa data som jag i mina studier korrelerar med olika sociolingvistiska parametrar för att försöka hitta mönster i informanternas åsikter. I viss mån närmar jag mig sociolingvistisk korrelationsanalys (Dittmar 2010), men det är på några undantag när inte informanternas egna lingvistiska realiseringar som granskas. De skillnader som uppstår i materialet analyseras med hjälp av statistiska signifikansberäkningar för att vi ska kunna säga vilka skillnader i materialet som är tillfälligheter och vilka som kan sägas finnas i verkligheten och som man med stor sannolikhet skulle finna på nytt om man gjorde om undersökningen. Signifikanta resultat anses således generaliserbara till en motsvarande större grupp av människor – i vissa fall (E1) till finlandssvenskarna i sin helhet. Metoden beskrivs närmare i inledningen till kapitel 7 i Mattfolk 2011 och i Mattfolk 2006: 144 f.

5.2.2 Interaktionell sociolingvistik och diskursanalys

I djupintervjuerna spelades samtalen in, vilket även ger ett kvalitativt material. Den statistiska analysen av de kvantitativa data som djupintervjuerna gav kan jag därför komplettera med interaktionell sociolingvistisk analys (se t.ex. Gumperz 1982). Denna del av studien ligger nära pragmatisk diskursanalys (Lakoff 2000, Östman 1981, 1986, 1995) i och med att jag ser på det implicita i informanternas svar med hjälp av detaljanalys av bl.a. pragmatiska partiklar och modalitet. Här drar jag även nytta av de senaste forskningsresultaten inom samtalsanalys och interaktionell lingvistik (t.ex. Lindström 2008, Lindström & Londen 2008), även om min undersökning i sig inte tillämpar dessa metoder. Avsikten här är att på detta sätt kunna säga något om de implicita attityderna som finns i informanternas svar. Metoderna presenteras närmare i kapitel 8 i Mattfolk 2011.

5.2.3 Experimentell sociolingvistik

I E3-studien har vi gjort ett s.k. masktest (matched guise-undersökning; Lambert m.fl. 1960), och alltså använt oss av en mer experimentell sociolingvistik. I ett masktest ombeds informanterna bedöma personliga kvaliteter hos ett antal språkbrukare vilkas röst de hör i en inspelning och där samma uppläsare använder olika lingvistiska varieteter eller särdrag. Den här tekniken är indirekt eftersom den inte direkt frågar informanterna efter deras attityder till språk. I stället tar den sikte på informanternas undermedvetna attityder. Syftet med masktestet i MIN-projektet är att mäta folks bedömning av en person som ger två språkprov – ett ”rent nationellt” (i mitt fall svenskt) och ett engelskinfluerat. För en närmare beskrivning av metoden, se Mattfolk & Kristiansen 2006.

5.3 Metoddiskussion

Attitydundersökningarna är till viss del experimentella och de prövar ut en del nya metoder. Metoderna bör därför diskuteras och problemen bör lyftas fram och värderas.

5.3.1 Omfång

Generellt är den största utmaningen med detta arbete att sammanlänka flera stora material som är insamlade med olika metoder. Datastorleken och de varierande metoderna gör materialen svåra att överblicka, och för att kunna jämföra resultaten krävs en adekvat sammanfogning av analyserna. Att de olika delarna samtidigt utgjort delar av ett samnordiskt projekt där det primära syftet har varit att jämföra resultaten språksamfunden emellan har dessutom i hög grad styrt såväl insamlings- och analysmetoder som presentationsformer. Samtidigt bör konstateras att det är just de olika materialen som krävt olika analysmetoder som är styrkan i detta arbete: att ur olika synvinklar och med olika analysmetoder se på olika informantkonstellationers svar på liknande frågor ger en mångsidig bild av finlandssvenskarnas åsikter om och attityder till modern språkpåverkan.

Djupintervjuerna gav upphov till ett mycket stort material som kunde ha analyserats på många olika sätt. Min avsikt i Mattfolk 2011 är att lyfta fram vikten av diskursanalys av implicita data i tillägg till en analys och kategorisering av explicita data för att komma åt informanternas attityder i språkliga frågor. Den diskursanalys som jag gör i Mattfolk 2011 ska betraktas som en pilotstudie och ett försök till metodutveckling; efter denna i mitt tycke lyckade analys, ser jag ett starkt behov av en mer omfattande och djuplodande diskursanalys av det implicita i intervjuerna.

5.3.2 Forskarnätverk

Att det är en fördel att utföra en undersökning inom ett nätverk med etablerade forskare säger sig självt. Som mer oerfaren forskare får man ovärderlig hjälp och goda råd när dessa behövs. En nackdel är emellertid att man vet om att man arbetar med experter på området och då kanske glömmer bort att själv ifrågasätta metoderna. Även om jag t.ex. själv var med och bearbetade (vissa delar av) intervjuguiden för E2 var jag som intervjuare i början av intervjuperioden osäker på syftet med vissa frågor, men litade på att de var ändamålsenliga eftersom det var etablerade sociolingvister som hade lagt sista handen vid dem. Alla frågor var säkert också viktiga, men vissa kunde kanske med fördel ha formulerats på ett annat sätt för att passa det finlandssvenska samhället. Risken med att ha en färdig modell att följa är att man ställer frågor under intervjun och först efteråt börjar fundera vad man vill få ut av svaret. Ens egen förståelse för frågorna utvecklas eller ändras efterhand och den första och den sista intervjun kan därför innehållsmässigt vara lite olika. Det här är dock problem som alla studier av liknande slag i någon mån måste brottas med. Det är svårt att som forskare på förhand kunna förutse alla implikationer av alla frågor eller svar.

Till det positiva med att arbeta med ett material av detta slag inom ett forskarnätverk, där andra forskare arbetar med liknande material, är att man lär sig mycket av de andra. För de statistiska analyser av materialen som vi har gjort krävs rätt omfattande kunskaper i statistisk beräkning. När projektet inleddes var mina kunskaper inom detta fält mycket bristfälliga, men jag har lärt mig mycket av (diskussioner kring) de analyser som främst Tore Kristiansen (Kristiansen 2006a och Kristiansen & Vikor 2006a) och Jacob Thøgersen (bl.a. 2007a) har gjort.

5.3.3 Forskarens synvinkel, och informanternas

Jacob Thøgersen (2007b: 33) har i sin avhandling om danskarnas åsikter om engelska sagt att han i analysen av sina egna intervjuer använder informanternas svar för att ta reda på vad det egentligen är han har frågat. Med andra ord bör forskaren försöka undersöka hur informanterna uppfattar en fråga, och inte utgå ifrån att de uppfattar den som man själv har tänkt. Jag har i redovisningen av resultaten i Mattfolk 2011 i allmänhet redogjort för eventuella alternativa tolkningar av frågorna, och hur dessa kan ha konsekvenser för svaren.

En fråga (gemensam för opinionsundersökningen och djupintervjuerna) har jag dock studerat närmare, och det är fråga 1.7, *Anställda på radio och TV följer inte alltid samma normer för svenskt språkbruk. Vad anser du om att de använder sitt vanliga talspråk i stället för högsvenska i programmen som sänds?* I Mattfolk 2005 visar jag hur österbottniska informanter verkar anse att *vanligt talspråk* är detsamma som dialekt, medan de helsingforsiska informanterna i högre grad anser att *vanligt talspråk* betyder ett slarvigt vardagsspråk med finlandismer och finska ord. När dessa två informantgrupper ska besvara frågan tar de alltså ställning till två helt olika frågor. Förståelsen av frågan är

därför beroende av informantens egen språkliga bakgrund. I vilken mån denna diskrepans även gäller andra frågor har jag inte utrett systematiskt. (Studien beskrivs mer i detalj i Mattfolk 2005.)

6 Sammanfattning av forskningsresultaten i fallstudierna

I detta kapitel sammanfattar jag de delstudier som utgör den empiriska delen av mitt arbete. Jag inleder kapitlet med mer detaljerade presentationer av delstudierna A–F för att i delkapitlen 6.1, 6.2 och 6.3 mer ingående diskutera resultaten i studierna. Studierna ges i sin helhet i bilagorna A–F i denna volym, förutom studie C som utgör en egen publikation.

Studie A: Mattfolk Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), *”Det främmande” i nordisk språkepolitik*, s. 219–252. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.

Denna studie är en del av delprojekt D (normeringshistoriken) inom MIN-projektet. Studien ger en översikt av den språkideologi som präglar Svenskfinland och över den officiella språknormering som sker i praktiken. Studien bör betraktas som en bakgrund till attitydundersökningarna, eftersom den beskriver det språkklimat som informanterna lever i. Den finlandssvenska normeringshistoriken innehåller även tankar (enkätsvar) kring importord bland dagens och morgondagens språkexperter. Studien är en sampublikation tillsammans med Åsa Mickwitz och Jan-Ola Östman. Den är en gemensam skrift i sin helhet, men min tyngdpunkt i studien var analysen av språkexperternas enkätsvar. Denna studie är delvis citerad i delkapitel 2.2 ovan.

Studie B: Mattfolk, Leila. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkbaldningar. Ei meningsmåling*, s. 142–179. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.

I Mattfolk 2006 redogörs för analysen av finlandssvenskarnas svar i opinionsundersökningen (E1). Studien analyserar informanternas svar på tio frågor. Frågorna handlar om informanternas eget bruk av engelska, deras åsikt om engelska importord i modersmålet, deras inställning till domänförluster och deras syn på språkkorrektshetsideal för etermedierna (frågorna finns som avsnitt 1 i bilaga 1 i Mattfolk 2011). I denna delstudie redogörs främst för informanternas medvetna och explicita åsikter i frågorna. I analysen av materialet skapades också parametern *allmänt positiv till engelska*, som sammanställer informanternas svar på fyra olika frågor. Denna parameter har i E1 tolkats som om den anger en attityd, eftersom man genom att föra samman en informants svar på fyra olika frågor får ett svar som informanten inte har gett explicit.

Studie C: Mattfolk, Leila. 2011. *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 12.) Oslo: Novus forlag.

Mattfolk 2011 redogör för resultaten av djupintervjuerna (E2), dvs. intervjuer med 36 finlandssvenska informanter. Det material som analyseras är dels kvantitativt (frågeformulär), dels kvalitativt (bandad intervju och diskussion). Merparten av studien utgörs av korrelationsanalyser av de svar som informanterna kryssar för i svarsformuläret. I analysen korreleras svaren med olika sociolingvistiska variabler, och här prövas också variabeln *livsstil* ut. Livsstil visar sig ge upphov till relativt många signifikanta skillnader i materialet, men grupperingen livsstilar emellan uppvisar till viss del överraskande tendenser: grupperingen går ibland på tvärs så att informanterna i livsstil A (överordnade i produktproducerande företag) och C (underordnade i tjänsteproducerande företag) uppvisar liknande åsikter i frågorna, även om de enligt modellen hypotetiskt borde stå rätt långt från varandra. Detta mönster kräver ytterligare diskussion, studier och förklaringar.

Denna studie redogör till stor del för informanternas explicita åsikter, men i studiens kapitel 8 prövas pragmatisk diskursanalys som metod för att även komma åt informanternas implicita attityder. Metoden går ut på att analysera vad informanterna avslöjar ”mellan raderna” av det de säger, bl.a. genom att studera *hur* de säger det de gör. I detta kapitel analyserar jag

- a) de explicita argument som informanterna för fram i diskussionen kring påståendet i fråga 1.6 (om det hade varit bäst om alla i världen hade engelska som modersmål), men jag studerar också den implicita information som de ger i argumentationen kring svaren.
- b) hur informanterna explicit och implicit avslöjar de uppfattningar de har om språknormer, ”politiskt korrekta” språkåsikter och vilken syn de tror att jag som intervjuare och språkforskare har.
- c) det mer implicita i kontexten, genom informanternas bruk av pragmatiska partiklar. Via dessa kommer jag åt de implicita attityder som informanterna undermedvetet uttrycker som inbakade i sina yttranden.

Här bör betonas att de kvalitativa resultaten från diskursanalyserna är preliminära. Min avsikt är inte att via en pragmatisk analys av materialet ge en uttömmande bild av informanternas attityder i dessa frågor, utan mer att demonstrera en analysmetod som, i tillägg till en analys av kvantitativa material, är till hjälp för att avslöja fler sidor av informanternas attityder.

Studie D: Mattfolk, Leila & Tore Kristiansen. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 117–141. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.

Mattfolk & Kristiansen 2006 analyserar 600 finlandssvenskars undermedvetna (implicita) attityder till engelskt inflytande på uppläst svensk text (E3). Studien är gjord som ett masktest där informanterna varit omedvetna om att det hela handlade om deras reaktioner på mer engelskpräglat kontra mindre engelskpräglat talspråk. Artikeln är skriven i samarbete med Tore Kristiansen (som har stått för signifikansberäkningarna och de generella tolkningarna av dem).

Informanterna tror att de bedömer uppläsningar gjorda av fem personer som sökt arbete på radion, men i själva verket är två av uppläsningarna gjorda av samma person – en av de texter hon läser är helsvensk, medan den andra innehåller ett antal engelska ord. Inom projektet används termen *mask* för de maskerade texter som hon läser. Den engelskinfluerade texten omtalas således som den *engelska masken* och den helsvenska som den *finlandssvenska masken* (se Mattfolk & Kristiansen 2006: 117). Informanterna hade i uppdrag att bedöma uppläsarna i relation till åtta olika egenskaper (*ambitiös, intelligent, självständig, effektiv, tilltalande, förtroendeingivande, intressant, avspänd*). De finlandssvenska informanterna visar sig över lag värdera den engelska masken mer positivt än den finlandssvenska. Skillnaderna är signifikanta och därmed generaliserbara för egenskaperna *effektiv* och *intressant*; finlandssvenskar anser alltså undermedvetet att den engelskpåverkade masken gör uppläsaren effektivare och mer intressant. Vissa tendenser i materialet ger oss också orsak att påstå att finlandssvenskarna tycker att uppläsaren verkar mer *ambitiös* och *självständig* när hon kryddar sitt språkbruk med engelska ord.

Metoden beskrivs närmare i Mattfolk & Kristiansen 2006.

Studie E: Mattfolk, Leila & Micael Melander. 2006. Svenska och finlandssvenska reaktioner på engelska importord. I: Per Ledin (red.), *Svenskans beskrivning 28. Förhandlingar vid tjuogoåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Örebro den 14–15 oktober 2005*, s. 211–222. Örebro universitet.

I Mattfolk & Melander 2006 gör vi främst en jämförande analys av resultaten i de sverigesvenska och de finlandssvenska masktesten, men vi tar även resultaten i opinionsundersökningarna (E1) i de två språkområdena till granskning. Vi konstaterar att sverigesvenskar i högre grad än finlandssvenskar menar att svenskan innehåller alltför många engelska importord (fråga 1.4a), medan finlandssvenskarna i högre grad anser att de ord som kommer in bör ersättas med svenska ord (fråga 1.4b). Däremot visar jämförelsen av resultaten i masktestet att finlandssvenskarna undermedvetet är mer positiva än sverigesvenskarna till engelska ord i en uppläst svensk text. Studien är en sampublication med Micael Melander som samlat in och analyserat det sverigesvenska E3-materialet.

Studie F: Mattfolk, Leila. 2005. Investigating attitudes to ‘ordinary spoken language’: reliability and subjective understandings. I: Tore Kristiansen, Peter Garrett & Nikolas Coupland (red.), *Subjective processes in language variation and change*, s. 171–191. (Acta Linguistica Hafniensia 37.) Köpenhamn: C. A. Reitzel.

I Mattfolk 2005 diskuteras frågeformulär som metod genom en studie av informanternas subjektiva förståelse av begreppet *vanligt talspråk*, som användes i fråga 1.7 i opinionsundersökningen (*Anställda vid radio och tv följer inte alltid samma normer för svenskt språkbruk. Vad anser du om att de använder sitt vanliga talspråk i stället för högsvenska i programmen som sänds?*). I studien används data från opinions-

undersökningen (E1) och från djupintervjuerna (E2), utökade med svar som 17 svenskspråkiga studenter vid humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet gav på samma fråga. Dessa gav också skriftliga definitioner på vad de uppfattar att begreppet *vanligt talspråk* står för. Studien visar att informanter med olika bakgrund inte nödvändigtvis har förstått frågan på samma sätt, utan att förståelsen av den grundar sig på ens egen språkliga bakgrund. De som är uppvuxna i områden där dialekt talas, uppfattar att *vanligt talspråk* avser *dialekt*, medan de som är uppvuxna i en standardspråklig (urban) miljö tänker på en svenska blandad med *slang* och *finska lånord* (eller *kodväxling*) när de hör begreppet *vanligt talspråk*.

Med hjälp av resultaten i dessa delstudier diskuterar jag i kapitel 7 forskningsfrågorna för detta arbete (se delkapitel 2.4). Ett av de grundläggande perspektiven som har styrt arbetet är distinktionen mellan explicita åsikter och bakomliggande, undermedvetna, implicita attityder. De implicita attityderna är å ena sidan knutna direkt till ideologin i samhället, å andra sidan (bl.a. enligt Tore Kristiansen 2009) är det de som ligger bakom språkförändringar generellt.

6.1 Finlandssvenskarnas åsikter

Som beskrivits i avsnitt 4.2.2 görs i detta arbete en åtskillnad mellan explicita åsikter och implicita attityder. I detta delkapitel kommer jag att redogöra för de åsikter som informanterna i de olika delstudierna ger uttryck för. Här återges kort de viktigaste och tydligaste resultaten i studierna. För detaljerade analyser och diskussioner hänvisas till respektive studie.

6.1.1 Åsikter i opinionsundersökningen

Informanternas rapporterade åsikter om engelska och engelsk påverkan på (finlands)svenska mäts i opinionsundersökningen (Mattfolk 2006) med följande frågor²⁵:

- (1.4a) Hur enig eller oenig är du om följande påstående? Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag.
- (1.4b) Hur enig eller oenig är du om följande påstående? Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket.
- (1.6) Hur enig eller oenig är du om följande påstående? Det hade varit bäst om alla i världen hade engelska som modersmål.

²⁵ I redovisningen av opinionsundersökningen (Mattfolk 2006) numreras dessa frågor som 4a, 4b, 6 och 8. Här följer jag numreringen av frågorna i djupintervjuerna (Mattfolk 2011).

(1.8) I en del företag i Finland har man gått över till engelska som arbetspråk. Vad anser du om det, är du positiv eller negativ?

För frågorna 1.4a, 1.4b och 1.6 var svarsalternativen *helt enig, ganska enig, varken enig eller oenig, ganska oenig, helt oenig* och *inte säker/kan inte säga* och för fråga 1.8 var svarsalternativen *positiv, negativ, varken positiv eller negativ* och *inte säker/kan inte säga*.

Av finlandssvenskarna är knappt hälften (46 %) eniga om att *det används alltför många engelska ord i svenskan i dag* (fråga 1.4a) medan drygt hälften (51 %) anser att *det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket* (fråga 1.4b). I fråga 1.4a är 38 % oeniga och i 1.4b är 33 % oeniga med påståendet.

Största delen av finlandssvenskarna (74 %) är oeniga om påståendet att *det hade varit bäst om alla i världen hade engelska som modersmål* (fråga 1.6). Ett globalt, engelskt, modersmål tilltalar en knapp femtedel. Drygt hälften (56 %) av finlandssvenskarna är negativa till att en del företag i Finland har övergått till engelska som arbetspråk (fråga 1.8), medan en fjärdedel säger att de är positiva.

Ser man till de explicita svaren på frågorna i relation till de sociolingvistiska variabler som materialet kan granskas mot kan vi konstatera att den variabel som ger flest signifikanta skillnader är *sambällsideologi*, följd av *ålder* och *utbildning*. Yngre finlandssvenskar har en mer positiv explicit uttryckt åsikt om engelska än de äldre; de som anser att individuell frihet är ett viktigare samhällsideal än solidaritet är likaså mer positiva till engelskan i sina explicita svar²⁶. Men för faktorn *utbildning* ser mönstret lite annorlunda ut. De finlandssvenskar som har lägst utbildning var de som reagerade minst negativt på de engelska ordens frekvens i svenskan, samtidigt som de var mest positiva till engelskan som ett globalt modersmål.

6.1.2 Åsikter i djupintervjuerna

I djupintervjuerna (E2) ställdes dels samma frågor som i opinionsundersökningen (E1), dels ett stort antal tillägsfrågor, fördelade på ämnena *språk i utbildningsystemet, internationella språk, domämförluster, importord och ämnesområden, korpus* och *språkvård*. För frågorna 1.4a, 1.4b och 1.6 som således ställdes både i opinionsundersökningen och i djupintervjuerna finns inga signifikanta skillnader mellan de svar som E1-informanterna gav och de svar som E2-informanterna gav. Det här tyder på att informanterna i båda delstudierna kan anses tillhöra samma population, som har liknande åsikter om engelskan och den engelska påverkan på svenskan²⁷. På fråga 1.8 om engelska som företagsspråk i finländska företag kan man se en tendens till

²⁶ I tolkningen av dessa resultat bör vi dock vara medvetna om att informanterna i E1-studien (Mattfolk 2006) och E3-studien (Mattfolk & Kristiansen 2006) fick välja vilket som var viktigare, *individuell frihet* eller *solidaritet*. Resultaten i E2-studien (Mattfolk 2011), där frågan var ställd så att man fick ange hur viktiga *individuell frihet* och *solidaritet* var, oberoende av varandra, tyder på att informanterna inte uppfattade dessa som motsatser; flera av E2-informanterna värderade bägge samhällsidealen lika högt.

²⁷ Jämför dock resonemanget i avsnitt 7.1.1 i Mattfolk 2011.

skillnad i svaren. Här kan man bland E2-informanterna (som arbetade på internationellt förankrade företag) se en något mer positiv inställning till engelska än hos E1-informanterna (som representerade finlandssvenskar i allmänhet).

Resultatet av den finlandssvenska intervjustudien (E2) visar generellt att de finlandssvenska informanterna

- anser att språkkunskaper är viktiga. Dessa har man *personlig nytta* av i och med att man via språkkunskaper har större fält att söka arbete inom. Engelskan spelar en stor roll internationellt sett och finskan har en stor roll nationellt sett för finlandssvenskarna.
- anser att engelskan är det språk som har störst roll internationellt sett. De anser också att engelskan har en stark roll i undervisningen i den finlandssvenska skolan, men att rollen ytterligare kunde förstärkas.
- anser att den internordiska kommunikationen sker och oftast bör ske på skandinaviska språk. De är likväl också relativt positiva till att man i internordisk kommunikation använder engelska, och hänvisar till att kommunikationen nordbor emellan är mer rättvis om den sker på engelska som ingen talar som modersmål.
- inte oroar sig nämnvärt över domänförluster till engelska (eller till finska). Bristfälliga kunskaper i engelska hos politiker ses som ett minus, och att engelskan har blivit nära nog allenarådande som vetenskapsspråk inom vissa områden anses vara fullständigt naturligt.
- anser att det används mest importord inom ämnesområdena *Internet* och *datorer*, men också en hel del inom *musikliv*, *sport*, *kläder och mode* och *mat och dryck*. Något färre importord anser informanterna att används inom ämnesområdena *leksaker* och *bilar*, och relativt få inom *litteraturen* och nästan inga alls inom *kyrkan*. Inom ämnesområden där mängden importord anses vara stor tycker informanterna att bruket av importord är relativt acceptabelt, medan bruket anses onödigt inom ämnesområden där det används relativt få importord.
- i princip är negativa till importord och engelskans inflytande på svenskan. De engelska ord som kommer in anses vara för många, och de ord som har kommit in borde ersättas med svenska ord.
- tror att vår svenska påverkas mest av skolan, av massmedierna och av arbetsplatsen.
- är positiva till en rimlig nivå av purism.
- säger att de känner till den offentliga språkvården rätt dåligt.

Informanturvalet för djupintervjuerna styrdes av den livsstilsvariabel som presenterats i avsnitt 4.1.2. Denna variabel är rätt ny i sociolingvistiska studier och det är därför särskilt intressant att betrakta informanternas svar i ljuset av denna indelning. I den kvantitativa delen av E2-studien visar det sig att livsstilsparametern faktiskt är den parameter som ger flest statistiskt signifikanta skillnader i materialet, även om skillnaderna ibland är svåra att tolka. De flesta skillnaderna finns i relation till ämnesområdet *korpus*, dvs. i vilken mån vi ska använda importord i vår svenska och hur importorden bör stavas. Vi kan bl.a. notera att informanterna i livsstil A (hög position inom produktproducerande företag) är de som mest anser att man i valet mellan ett importord och ett ersättningsord ska välja ersättningsordet. Livsstil

A, tillsammans med livsstil B (hög position i serviceproducerande företag) anser däremot inte en anpassning av importord lika nödvändig som de informanter som arbetar på lägre position. När vi tolkar livsstilsindelningen bör vi dessutom väga in att vi, eftersom vi gjorde en livsstilsindelning enligt typ av arbetsplats, arbetade med en rätt finkalibrig operationalisering – skillnaderna mellan livsstilarna hade troligen varit ännu större om vi gjort indelningen enligt grövre kriterier, t.ex. statliga/kommunala arbetsplatser kontra privata, eller internationella företag kontra rent nationella, rurala arbetsplatser kontra urbana. Det som vi dock bör fråga oss är om man hör till en viss livsstil med en viss åsikt och attityd för att man sökt sig till en viss typ av arbetsplats och strävat efter en viss position på arbetsplatsen, eller om det i viss mån är fråga om att typen av arbetsplats och arbetsuppgifter har format ens åsikter och attityder?

Förutom enligt *livsstil* har jag även studerat informanternas svar enligt dels traditionella sociolingvistiska parametrar: *kön, ålder, utbildning, region*, dels enligt mer tillfälliga parametrar som *hemspråk, arbetspråk, språklig identitet, vistelse utomlands*, självskattade *kunskaper i engelska, innehav av dator och uppkoppling till Internet* och i vilken mån de uppfattar *individuell frihet* och *solidaritet* som viktiga samhällsideal. Ingen av dessa parametrar gav upphov till särskilt många statistiskt signifikanta skillnader i materialet. En del intressanta resultat kan dock noteras.

De traditionella parametrarna ger flest utslag för frågan om språk i utbildningssystemet, och främst verkar informanternas egen utbildning spela en roll för informanternas hållning i denna fråga. En förstärkning av modersmålet svenska är samtliga positiva till, och de mest positiva finns bland dem som har längst utbildning.

Åldersparametern, liksom *språklig identitet* och synen på *individuell frihet* verkar ha en betydelse för informanternas syn på importord och ämnesområden. Till exempel är det de äldsta och de yngsta informanterna som är mest positiva till importord inom samtliga områden (utom till importord inom ämnet *kyrkan*), medan de som uppger sig vara tvåspråkiga är mer positiva än de enspråkiga (och de trespråkiga) till bruket av importord inom områdena *sport* och *mat och dryck*. Vi kan också notera att acceptansen av importord inom ämnesområdena *bilar, sport* och *mat och dryck* är lägst bland de informanter som tycker att *individuell frihet* är ett viktigt samhällsideal.

Innehav av dator och uppkoppling till Internet visade sig vara en intressant parameter, där det speciellt uppstod skillnader mellan grupperna i fråga om internationell och internordisk kommunikation. De informanter som inte hade någon dator hemma var mer eniga än de med dator om påståendet att de människor i världen som inte har engelska som modersmål bör lära sig behärska engelska som internationellt språk. Däremot var de som saknade Internetuppkoppling mest positiva till användningen av de nordiska språken och mest negativa till användningen av engelska i nordiska sammanhang.

6.2 Underliggande attityder

I detta arbete har jag utgått från en socialkonstruktivistisk syn på attityder, och betraktar attityder som något som vi konstruerar fortlöpande i interaktion med andra människor, men som bildas ur den bas av traditioner och värderingar som vi har vuxit in i och som utgör grunden för de val och ställningstaganden som vi gör i våra liv. I delkapitel 4.2 för jag fram den syn på åsikter och attityder som detta arbete teoretiskt och metodiskt grundar sig på. (Se också Mattfolk & Östman 2004.) Skillnaden mellan åsikter och attityder är enligt denna teoretiska modell att en åsikt uttrycks explicit i ett yttrande medan en attityd kommer fram i den implicita information som finns inbakad i yttrandet eller ur relationen mellan det som sägs och den kontext det sägs i. En åsikt, som man uttrycker propositionellt eller denotativt, är man ansvarig för, medan man inte kan ställas till svars för sin attityd. I ett samtal kan samtalspartnern naturligtvis ta fasta på det som man uttrycker implicit och lyfta upp det till en explicit diskussion, men man kan inte bli anklagad för att uttryckligen ha gett uttryck för detta som en explicit åsikt. Enligt den här modellen kan man således inte heller argumentera för eller motivera sina attityder²⁸, något som man ofta gör eller tvingas göra i relation till sina åsikter.

Skillnaden mellan åsikter och attityder i denna syn – liksom skillnaden mellan explicit och implicit kommunikation överhuvudtaget – är inte av typen antingen eller. Distinktionen ska ses som ett verktyg. Jag utgår dock från att denna distinktion kan ge en djupare förståelse av åsikter och attityder. Min avsikt är inte att presentera en fulländad analys av informanternas attityder, utan mer att demonstrera en analysmetod som, i tillägg till en analys av kvantitativa material, är till hjälp för att avslöja fler sidor av informanternas attityder.

I detta delkapitel redogör jag för de attityder som kommer till uttryck i opinionsundersökningen (avsnitt 6.2.1), i djupintervjuerna (6.2.2) och i masktestet (6.2.3). Också här hänvisar jag till respektive studie för mer detaljerade analyser och detaljerade resultat.

6.2.1 Attityder i opinionsundersökningen

Attityderna mäts i opinionsundersökningen av parametern *allmänt positiv till engelska* och, indirekt, i informanternas val mellan importord och ersättningsord i frågorna 1.5a–1.5c (se bilaga 1 i Mattfolk 2011). Parametern *allmänt positiv till engelska* fick vi genom att koppla samman svaren på frågorna 1.4a, 1.4b, 1.6 och 1.8 (se bilaga 1 i Mattfolk 2011), och denna parameter har jag sedan korrelerat med de tillgängliga sociolingvistiska variablerna. Variablerna *ålder*, *sambällsideologi* och *dator* gav signifikanta utslag för denna parameter. Samma variabler ger i stort sett samma resultat på frågorna 1.5a (om man föredrar ordet *e-post* eller ordet (*e-mail*)) och 1.5c (om man föredrar *formgivning* eller *design*). Sammanfattningsvis kan man säga att yngre

²⁸ Återigen bör påpekas att attityderna naturligtvis kan argumenteras och motiveras när de en gång lyfts upp och gjorts till explicita åsikter.

finlandssvenskar har en mer positiv attityd till engelsk påverkan än äldre, de som föredrar individuell frihet som samhällsideal är mer positiva än de som föredrar solidaritet och de som har dator med Internetuppkoppling är mer positiva än de som inte har dator eller de som har dator men som inte har kopplat upp denna på Internet. Också *kön* och *utbildning* ger signifikanta skillnader i svaren på frågorna 1.5a och 1.5c, medan *inkomst* och *region* uppvisar signifikanta skillnader på fråga 1.5a. Tolkar man detta som utslag för attitydskillnader kan vi konstatera att kvinnor har en mer positiv attityd till att använda engelska importord än män, att de som har någon utbildning utöver den grundläggande är mer positiva i sina attityder till de engelska orden än de som bara har grundutbildning, att de som har medelhöga inkomster är mer positiva än låg- och höginkomsttagare och att ålänningar har mer positiva attityder till användningen av engelska importord än finlandssvenskar i andra regioner, speciellt nylänningar och österbottningar.

6.2.2 Attityder i djupintervjuerna

I den kvalitativa delen av E2-studien (kapitel 8 i Mattfolk 2011) använder jag de inspelade samtalen kring frågeformuläret och analyserar dels den explicita argumentation som leder fram till ett visst svar, dels hur informanten implicit visar att den även tar intervjukontexten och intervjuaren i beaktande när den formulerar sina svar. Jag kan notera att informanterna verkar tro att det finns ett (politiskt) korrekt svar på frågorna, och att de antar att de inte svarar så som samhället, och intervjuaren, förväntar sig, om de inte svarar på detta ”korrekta” sätt.

För att komma fram till ett visst svar resonerar informanterna explicit fram och tillbaka med sig själva och med intervjuaren. I vissa fall, i synnerhet om informanterna känner att deras ståndpunkt går stick i stäv med det svar som jag som intervjuare (och språkforskare) förväntar mig, kan resonemanget bli långt om för- och nackdelar med det påstående som presenteras i frågan. Om informanterna däremot anser att de är ense med normen och med mig som intervjuare är det betydligt enklare för dem att ge ett kort och koncist svar, de ger en prefererad respons (Lindström 2008: 12) som inte kräver något mer omfattande resonemang – ett tillvägagångssätt som är typiskt i nästan vilken typ av samtal som helst.

Informanternas svar kan utgöras av omodifierade propositionella yttranden, dvs. svar som inte avslöjar något om vilka förväntningar informanterna tror ställs på deras svar och om de själva svarar i enlighet med dessa förväntningar eller inte. Andra informanter ger i sina svar explicit uttryck för vilken typ av åsikter de tror att de förväntas ha. Men vi ser även exempel på svar där informanterna genom implicita signaler avslöjar en förutbestämd uppfattning om vad de tror förväntas av deras svar. Dessa kan avslöjas i t.ex. valet mellan *man*, *vi* och *de* i pronomenbruket. Genom att granska informanternas bruk av olika slag av modala partiklar kan vi också se deras egen sannolikhetsbedömning av sina yttranden. Dessa kan i de flesta fall placeras in på en skala mellan det osannolika och det sannolika. I en del fall har de modala partiklarna dock en annan funktion – genom att placera en negativ partikel först i ett yttrande kan informanten betona ett ställningstagande. Detta är ett språkligt sätt att

delge att det som man nu säger kan kopplas ihop med ett annat, tidigare yttrande eller så kan det som följer stå i strid med samtalspartnerns (förmodade) uppfattning eller det som man anser vara den rådande uppfattningen i samhället mer allmänt.

I en analys av en intervjustudie bör man noga beakta den inverkan som intervjuaren och interaktionen mellan informant och intervjuare har. I Mattfolk 2011 har jag valt ut fyra informanter för att se i vilken mån de i början av intervjuerna med hjälp av pragmatiska partiklar visar att de tar hänsyn till mig som intervjuare i sina svar. De använder sig av rätt olika strategier, men samtliga är måna om att visa att de inte anser att min (som de förmodar) ståndpunkt är fel eller dum. Av en studie av fyra informanternas korta svar är det naturligtvis svårt att dra några generella slutsatser, men dessa mycket korta utdrag ur intervjuerna räcker gott och väl för att visa att de pragmatiska partiklarna spelar en stor roll när man ska tolka informanternas attityder till en fråga. I dessa fyra utdrag kan vi dock inte se att informanterna skulle kryssa för ett svar som inte skulle överensstämma med den hållning i frågan som de visar implicit. I dessa fallstudier har diskursanalysen således kunnat användas som en metodisk kontroll, och studien ska närmast betraktas som en metoddemonstration.

Den kvalitativa diskursanalysen av E2-intervjuerna visar likväl att det är ändamålsenligt att man i en undersökning av attityder använder sig av olika metoder och olika infallsvinklar. Det är viktigt att granska intervjukontextens roll, och i synnerhet hur informanterna i sina svar på frågorna visar att de beaktar intervjuaren. De propositionella åsikterna uttrycker informanterna genom explicit utsagda svar – i detta fall även genom ett kryss i frågeformuläret. Genom att studera det implicita som finns invävt i informanternas svar kan vi i tillägg säga något om informanternas attityder. Här ser vi signaler på hur de i sina explicita svar väger in intervjukontexten, interaktionen och intervjuaren, samt de förväntningar de förmodar att samhället, språksamfundet och intervjuaren har på deras svar. I stället för att säga att informanten har en undermedveten attityd bör vi här hellre tala om att de har en *socialmedveten* attityd.

6.2.3 Attityder i masktestet

I masktestet visar sig finlandssvenskarna vara bland de mest engelskpositiva nordborna. De finlandssvenska informanterna värderade överlag den engelska masken mer positivt än den helsvenska, men skillnaderna är signifikanta och därmed generaliserbara endast för egenskaperna *effektiv* och *intressant*. Finlandssvenskar anser alltså undermedvetet att den engelskpåverkade texten gör uppläsaren effektivare och mer intressant. De som uppvisar den mest positiva attityden till den engelskpåverkade masken är de som har en dator med Internet hemma och de som har en låg utbildning. Dessutom tyckte också speciellt de som har en högre utbildning, högre inkomster och de som är i åldern 30–44 år att uppläsaren när hon använder de engelska orden ger ett mer effektivt intryck. Vissa tendenser i materialet ger oss också orsak att hävda att finlandssvenskarna tycker att uppläsaren verkar mer *ambitiös* och *själständigt* när hon kryddar sitt språkbruk med engelska ord.

De flesta informanter reagerar dock vare sig positivt eller negativt på att den ena masken innehåller engelska importord. De informanter som är mer positiva till den helsvenska än till den engelska masken har lägre inkomster, de har ingen (uppkopplad) dator hemma, de har vuxit upp på annat håll i landet än i Österbotten och de väljer hellre samhällsidealet individuell frihet än solidaritet.

En gruppering av värderingarna av de olika egenskaperna i dimensioner ger för handen att finlandssvenskarna anser att ett engelskpåverkat språkbruk, åtminstone i en kontext där datorer och Internet avhandlas, vinner i *kompetens* och *dynamik*, medan ett ”rent” svenskt språkbruk har ett högre värde för *superioritet*. Man kan således säga att den som använder ett engelskpåverkat språkbruk har egenskaper som uppskattas i yrkeslivet och speciellt inom den moderna, muntliga offentligheten. Den som däremot ser till att inte ta in engelska importord i sitt språk får bra betyg för egenskaper som värderas högt i ett traditionellt, rätt hierarkiskt samfund.

I Mattfolk & Melander (2006) jämför vi resultaten av masktestet i finlandssvensk och sverigesvensk tappning. Delstudien av informanternas undermedvetna reaktioner visar att sverigesvenskarna generellt i högre grad uppskattar en helsvensk text, medan finlandssvenskar ser ett mervärde i påverkan från engelska. Denna skillnad har vi bl.a. förklarat med följande möjliga motiveringar:

1) Finlandssvenskarna uppfattar en engelskpåverkad uppläst text som mer sverigesvensk, och därmed mer eftersträvsvärd.

I masktestet tror informanterna att de bedömer personer som sökt arbete på radion, och det är därför ett offentligt radiospråk som är föremål för värderingen. Radiospråket i våra två länder skiljer sig från varandra såtillvida att man i Sveriges radio hör betydligt mer regional variation. Regionala varieteter i finlandssvensk radio blir visserligen allt vanligare, men i synnerhet i nyhetssändningar är språket fortfarande mycket nära neutral standardfinlandssvenska, och det är också en språkdräkt som lyssnarna vill ha (jfr Mattfolk 2005). De finlandssvenska informanterna i djupintervjuerna uppgav att de ansåg att sverigesvenskan innehöll mer engelska importord än finlandssvenskan (se avsnitt 7.1.6 i Mattfolk 2011). Samtidigt som många tycker att det är synd att sverigesvenskarna släpper in främmande ord i svenskan ”hur som helst”, tycker de ändå att finlandssvenskan bör följa samma regler och rekommendationer som gäller för sverigesvenskan (Mattfolk 2011, avsnitt 7.1.7). Kanske infattas undermedvetet också importorden i detta, och därmed blir de något som man trots allt eftersträvar.

2) Finlandssvenskarna har all sin uppmärksamhet riktad mot ”hotet” från finskan.

I djupintervjuerna uppgav de finlandssvenska informanterna att de såg finskan som ett större hot än engelskan mot svenskan i Finland (se avsnitt 7.1.4 i Mattfolk 2011). Eventuellt är detta en bidragande orsak till att de inte reagerar särskilt kraftigt på de engelska orden i E3-studien – resultatet hade med all säkerhet varit ett annat om testet hade innehållit finska ord.

6.3 Exempelanalys: Olika sätt att närma sig attityder och åsikter

Jag har ovan angett en sammanfattning av de olika metoder jag använt för att komma åt åsikter och attityder i materialet. För att illustrera resultatet mer konkret ger jag här en exempelanalys av material från delstudierna E1, E2 och E3. För detta ändamål ser jag på hur informanterna i E1 och E2 har svarat på frågorna 1.4a och 1.4b (se nedan). Dessa frågor lämpar sig bra för min analys eftersom de ställs tidigt i intervjun innan informanterna har bildat sig någon uppfattning om min inställning till frågorna. Informanterna antas således här vara mer påverkade av sina förmodade och förutfattade uppfattningar om min syn i dessa frågor.

Frågorna lyder:

- (1.4a) Hur enig eller oenig är du om följande påstående? Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag.
- (1.4b) Hur enig eller oenig är du om följande påstående? Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket.

För bägge frågorna var svarsalternativen *helt enig*, *ganska enig*, *varken enig eller oenig*, *ganska oenig* och *helt oenig*.

Resultatet i opinionsundersökningen (se tabell 3) visar att nästan hälften (46,4 %) av finlandssvenskarna håller med om att vi använder alltför många engelska ord i svenskan i dag, och att mer än hälften (51,4 %) är eniga om att vi bör skapa nya svenska ord som ersätter de engelska importorden.

Tabell 3. Informanternas svar i opinionsundersökningen på påståendena 1.4a, Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag, och 1.4b, Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket. Uppgifterna anger andel informanter i procent som ger ett visst svar.

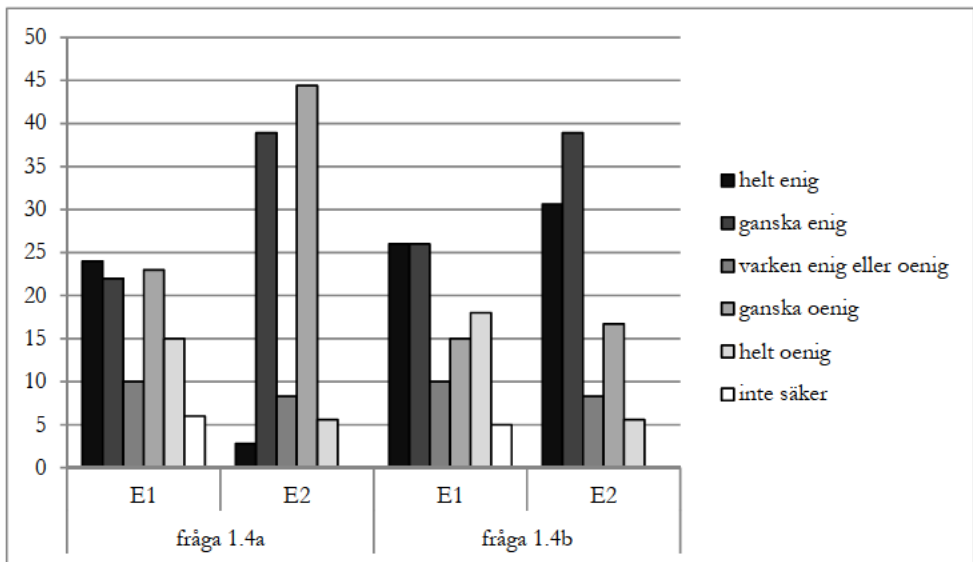
	1.4a	1.4b
<i>helt enig</i>	24,2	25,8
<i>ganska enig</i>	22,2	25,6
<i>neutral</i>	9,6	10,4
<i>ganska oenig</i>	22,6	14,6
<i>helt oenig</i>	15,2	18,4
<i>inte säker</i>	6,2	5,2
Totalt	100 %	100 %

I djupintervjuerna är informanterna inte lika övertygade om att de engelska orden är för många – 41,7 % håller med om detta, se tabell 4 – men de håller i ännu högre grad (69,5 %) med om att vi bör ersätta de engelska ord som kommer in i språket med svenska ersättningsord.

Tabell 4. Informanternas svar i djupintervjuerna på påståendena 1.4a, Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag, och 1.4b, Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket. Uppgifterna anger andel informanter i procent som ger ett visst svar.

	1.4a	1.4b
<i>helt enig</i>	2,8	30,6
<i>ganska enig</i>	38,9	38,9
<i>neutral</i>	8,3	8,3
<i>ganska oenig</i>	44,4	16,7
<i>helt oenig</i>	5,6	5,6
<i>inte säker</i>	0	0
Totalt	100 %	100,1 %

När vi ställer upp resultaten från de två studierna bredvid varandra (se figur 5) ser vi att intervjuinformanterna i E2 är mycket mer "försiktiga" i sina svar på fråga 1.4a. Det är mycket få av dem som använder svaren *helt enig* eller *helt oenig*. I 1.4b är det däremot en högre andel av intervjuinformanterna som håller med om påståendet i frågan än av dem som deltog i opinionsundersökningen, men även här är de "extrema" alternativen *helt enig* och *helt oenig* mindre frekventa än bland informanterna i opinionsundersökningen.

Figur 5: E1- och E2-informanternas svar på påståendena 1.4a (Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag) och 1.4b (Det bör skapas nya svenska ord som ersätter de engelska ord som vi får in i språket). Staplarna anger andel informanter inom varje grupp som ger ett visst svar.

En förklaring som ligger nära till hands till denna skillnad²⁹ är att vi har att göra med två olika urval informanter som har olika åsikt i den här frågan. De som deltog i opinionsundersökningen är ett representativt tvärsnitt av finlandssvenskarna, medan intervjuinformanterna var valda på grund av att de arbetar vid vissa typer av företag. Intervjuinformanterna är yngre och de har en högre utbildning.

En annan förklaring är att informanterna i de två studierna befinner sig i två mycket olika situationer även om de besvarar samma frågor. Om man deltar i en telefonenkät vet man att personen som ringer upp bara gör sitt arbete, dvs. läser upp frågorna och kryssar av det svar man ger. Det är enkelt att använda alla svarsalternativ på svarsskalan för man vet att man inte behöver förklara varför man ger ett visst svar. Om man däremot sitter vid ett bord med en intervjuare mitt emot sig vet man (eller tror man, på basis av tidigare erfarenheter) att ett svar som *nä, det är jag helt oenig med* eller *jo, det håller jag helt med om* högst sannolikt leder till att intervjuaren följer upp med: *det var ju intressant, varför tycker du så?* medan ett mera vagt svar som *ganska enig/oenig* mera sällan uppfattas som ett intressant svar av intervjuaren. Att informanterna dock i rätt låg utsträckning använder alternativet *varken enig eller oenig* kan antagligen bero på att de inte vill vara någon som inte har några åsikter. Ingen av de 36 informanterna i djupintervjuerna väljer heller (eventuellt av samma orsak) att besvara frågan med *inte säker*.

Ett stöd för den senare förklaringen illustreras i utdrag (1) nedan ur en av de 36 djupintervjuerna.³⁰ Här ser vi det resonemang som informanten Birgit för när hon besvarar fråga 1.4a.

²⁹ Märk dock att skillnaden inte är statistiskt signifikant mellan E1 och E2 (se Mattfolk 2011: 51).

³⁰ Transkriptionen har normaliserats till skriftspråk och är därmed inte ljudenlig; den följer därmed heller inte i detalj samtalsanalysens transkriptionssystem. Transkriptionsnyckel:

I	intervjuare (LM)
()	kort paus
(.)	något längre paus
<u>xxx</u>	ord eller orddel som betonas
°xxx°	lägre röststyrka än omgivande tal
(xxx)	transkriptionen är osäker

(1) BIRGIT

- 1 I: ee (.) man använder alltför många engelska ord (.) i svenskan i dag (.) e
 2 du helt enig ganska enig (.) varken eller (.) ganska oenig eller helt oenig
 3 Birgit: (..) °gud vad svårt för° jag tycker faktiskt att vi nu inte egentligen
 4 använder så hemskt mycket engelska ord i vår svenska (här)
 5 I: mm
 6 Birgit: lite förstås men (.) inte är jag nu helt oenig men (.) ganska (.) oenig nog
 7 I: ganska oenig
 8 Birgit: ja
 9 I: m-hm

I utdraget kan vi se tre olika typer av implicita signaler:

1) Genom att använda vissa ord skapar Birgit en känsla av samhörighet och visar att hon tar mig och mina känslor i beaktande, dvs. hon visar på olika sätt att hon inte vill att jag ska tro att hon tycker att min uppfattning är inkorrekt, även om hon inte håller med om påståendet.

Birgit använder pronomina *vi* och *vår* (rad 3 och 4) och inte *man* vilket gör att det skapas förutsättningar för en vi-känsla i samtalet. Dessutom kan man tolka det dels som att hon vill betona sin rätt att tala för finlandssvenskarna för att hon är en del av dem, dels som att hon vill understryka att det är svenskan i Finland hon avser och inte svenskan i Sverige eller finskan i Finland.

Med partikeln *förstås* på rad 6 medger Birgit att hon trots allt nog är lite enig med mig (så som hon tror att jag tycker i och med att jag är den som läste upp åsikten i 1.4a), kanske för att upprätthålla en vänlig interaktion.

Genom att använda partikeln *nu* (rad 6) tonar Birgit ner sitt yttrande (jfr Saari 1995: 94). Lindström (2008: 99) kallar detta en koncessiv funktion, ”dvs. det nedgraderar utsagens fulla betydelse eller verkan”. Denna koncessiva funktion kan läsas in i Birgits *nu*; hon mildrar med hjälp av partikeln sitt ställningstagande till svarsalternativet ”helt oenig” på påståendet. Partikeln *nog* (rad 6) har däremot en medgivande och förstärkande funktion (jfr Saari a.a.). *Nog* är här en ”positiv” markör (en motsvarande ”negativ” markör hade varit *inte*: ”inte är jag helt oenig inte”; jfr avsnitt 8.2.3.2 i Mattfolk 2011). Man kan läsa in ett uteslutet ”men *nog är jag* ganska oenig nog”³¹.

2) Birgit visar i valet av pragmatiska partiklar sina (förutbestämda) meningar om den rådande åsikten i samhället/min åsikt som intervjuare och språkforskare.

Att Birgit tror att hennes åsikt är i kontrast mot den rådande i samhället, eller åtminstone den som jag som intervjuare anses företräda, kan utläsas av att hon inleder sitt svar med *jag tycker faktiskt*. Hon understryker här explicit att det är hennes

³¹ Eftersom Birgit är från huvudstadsområdet hade detta troligen realiserats som ”nu är jag ganska oenig nog”. *Nog* kan enligt Saaris Helsingforsmaterial nämligen inte stå i satsinitial ställning, utan reduceras där till ett *nu* (Saari 1995: 93).

åsikt, medan *faktiskt* tyder på en slags ursäkt för att hon inte svarar så som hon tror att jag förväntar mig. *Jag tycker faktiskt* är alltså kontrastivt; hon anger att hon troligen går emot det som man ”ska” tycka och det som man vanligen tycker. Birgit inleder sin tur med att säga *gud vad svårt* tyst för sig själv, snabbt följt av *för jag tycker faktiskt inte att* för att förklara varför det är svårt att svara på frågan. Det här är i enlighet med min hypotes om att hon anser att hon förväntas svara på ett visst sätt.

Partikeln *egentligen* (= ’strängt taget’) på rad 3 markerar att hon tror att hon här går emot den vanliga åsikten/uppfattningen i samhället eller den åsikt jag som intervjuare företräder. *Egentligen* kan sägas vara en ”suddighetsmarkör”: med hjälp av den mildrar Birgit sitt ställningstagande, och samtidigt markerar hon att hon *egentligen inte* är helt säker på att det hon säger är det representativt ”rätta”.

Partikeln *så* på rad 4 är en reaktion på ordet *alltför* i frågan – hon markerar att hon i princip håller med, men inte till den grad som påståendet förutsätter (jfr *alltför mycket*), och att hon tror att hon borde hålla med för det är så man ska tycka.

3) Birgit visar i valet av partiklar sitt engagemang i frågan.

Partikeln *hemskt* på rad 4 anger graden av mycket (negerad, dvs. ”inte mycket”), men också att Birgit tar detta personligt och att hon är engagerad. Ordet *lite* på rad 6 är troligen en omskrivning av *inte hemskt mycket* på raderna 3–4. Här får man tänka sig en skala från *inget* till *mycket*, där *inte hemskt mycket* och *lite* finns på ungefär samma nivå.

Sammanfattningsvis kan vi säga att Birgits åsikt är: ”vi använder inte mycket engelska ord i svenskan, jag är ganska oenig med påståendet”, medan den attityd hon implicit förmedlar är: ”jag vet att du och många andra tycker att vi använder för många engelska ord i vår gemensamma svenska, men jag är tyvärr av lite annan åsikt”.

I den tredje studien (E3; Mattfolk & Kristiansen 2006) granskades informanternas undermedvetna attityder till påverkan från engelska. I relation till de ovannämnda studierna där nästan hälften av informanterna på en direkt fråga svarar att de anser att det används alltför många engelska ord i svenskan och en majoritet av informanterna menar att de engelska ord som kommer in bör ersättas med svenska ord, är resultaten från masktestet överraskande. Som tidigare nämnts bedöms den person som läser de två maskerna nämligen genomgående mer positivt när hon läser den engelska masken. Skillnaden är signifikant för egenskaperna *effektiv* och *intressant* och man kan se en tendens till skillnad, dvs. där p-värdet står mellan 0,05 och 0,10 för *ambitiös* och *självständig*. Det här betyder att finlandssvenskarna undermedvetet anser att *en person som strör in engelska ord i sin svenska är intressant, ger ett effektivt intryck och också verkar mer ambitiös och självständig*. Åtminstone i en kontext som rör datorer och Internet.

Sammantaget ger de här analyserna alltså ett resultat som säger att finlandssvenskarna i sina medvetna åsikter är lite negativa till engelsk språkpåverkan men att de i sina undermedvetna attityder visar en positiv inställning till engelska importord. Det pragmatiska innehåll som informanterna för fram vid sidan av sina propositionella svar visar en underliggande attityd till (dvs. som understöder eller ger villkor för) de åsikter informanterna presenterar. Enligt den teoretiska modell (se avsnitt 4.2.2) som detta arbete utgår ifrån kallas dessa undermedvetna attityder, men

min studie visar att *socialmedvetna attityder* kunde vara en bättre term. De kommer till uttryck i det implicita, men avslöjar en "social medvetenhet" hos informanten, dvs. hur denna beaktar samtalspartnern, hur den väger in samhälleliga normer och överenskommelser. I denna undersökning har jag sammanfört undermedvetna och socialmedvetna attityder under det mer generella begreppet implicita attityder.

Jag hävdar att vi i en studie av språkliga attityder i tillägg till direkta frågesvar bör göra denna teoretiska distinktion mellan explicita åsikter och implicita attityder, och att båda synvinklarna bör tas i beaktande i framtida attitydforskning. Det propositionella i ett svar bör betraktas som en del av argumentationen, och det kan tolkas som informantens explicita åsikt. De pragmatiska partiklarna blir viktiga och bör specifikt beaktas när man studerar det implicita i en utsaga, dvs. när man undersöker det som står mellan raderna av det explicit uttryckta. En viktig följd blir därför att man i en studie av attityder bör läsa mellan raderna. Om vi inte gör det, får vi en annan (och ibland kanske t.o.m. felaktig) bild av vilka attityder folk egentligen har.

7 Syntes: svar på och diskussion kring forskningsfrågorna

I detta kapitel besvarar och diskuterar jag kort de forskningsfrågor som ställdes i delkapitel 2.4. En vidare diskussion om forskningsämnet förs i kapitel 8.

1) Vad anser finlandssvenskarna om de importord (ord och strukturer) som kommer in i svenskan från andra språk via språkkontakt?

Den första forskningsfrågan har jag besvarat genom tre olika studier. I opinionsundersökningen har jag studerat de explicita åsikter och, i viss mån, implicita attityder som 500 finlandssvenska informanter uttrycker. Resultatet är redovisat i avsnitten 6.1.1 och 6.2.1 ovan. I djupintervjuerna har jag fått 36 finlandssvenskars svar dels på samma frågor som ställdes i opinionsundersökningen, dels på en rad andra frågor om språk och språkpåverkan. I tillägg har jag studerat de implicita attityder som de ger uttryck för i sina svar. Resultatet av denna studie är redovisat i avsnitten 6.1.2 och 6.2.2. I ett masktest (matched guise-undersökning) har jag studerat de undermedvetna attityder 600 finlandssvenskar har gentemot engelska ord använda i en uppläst svensk text. Resultatet redovisas i avsnitt 6.2.3. I delkapitel 6.3 ges dessutom ett exempel på vilka olika resultat man får genom att använda olika metoder för att undersöka forskningsfrågan.

Något enkelt svar kan inte ges på forskningsfråga (1), förutom att det klart visat sig att finlandssvenskarna inte är en homogen grupp; olika sociolingvistiska variabler spelar in och olika grupper av finlandssvenskar förhåller sig på olika sätt till importord – något som knappast avviker från språkgrupper inom andra språksamhällen. Generellt kan man dock notera att en stor del av finlandssvenskarna förhåller sig något negativt till engelska importord i sina explicit uttryckta åsikter men något positivt i sina implicita attityder.

2) Motsvarar finlandssvenskarnas åsikter de attityder som de ger uttryck för?

För att få svar på denna fråga har jag utarbetat ett verktyg som betraktar åsikter och attityder på ett sätt som avviker från den typiska indelningen av en attityd i konativa, kognitiva och affektiva komponenter. Detta verktyg, som skiljer på explicita åsikter och implicita attityder, är ett viktigt resultat av min undersökning. Om man tillämpar verktyget som förklaringsmodell av resultaten kan vi förklara varför informanterna i opinionsundersökningen säger att de är negativa till engelska importord, medan de i masktestet uppvisar en positiv inställning till de engelska orden. Däremot visar en diskursanalys att verktyget bör göras än mer stringent eftersom resultaten från analysen av djupintervjuerna inte är exakt de samma som vare sig dem i opinionsundersökningen eller dem i masktestet. Den diskursanalytiska undersökningen i E2 är preliminär, och bör betraktas som en pilotstudie, men i detta

skede ser det ut som om verktyget i framtida studier även bör beakta en förklaringsmekanism som jag här preliminärt kallar en socialmedveten attityd.

3) I vilken utsträckning belyser olika metoder olika aspekter på finlandssvenskars språkliga attityder och åsikter?

För att få svar på frågan har jag konkret och empiriskt tillämpat ett antal metoder i avhandlingen. Resultaten kan sammanfattas på följande sätt:

- 1) Som vi såg i svaren på fråga 1 ovan belyser olika metoder olika aspekter på språkliga attityder.
- 2) Som vi såg i svaren på fråga 2 ovan är det viktigt att utarbeta teoretiska modeller och metodologiska verktyg för att systematiskt kunna analysera olika aspekter av attityder och åsikter.
- 3) Den nya sociolingvistiska parametern *livsstil* visade sig vara användbar till en viss del. I och med att informanturvalet i E2 var så specifikt är det dock svårt att generalisera och att tilldela parametern en specifik vikt för studier av dagens samhälle generellt.
- 4) Kontextens betydelse kan aldrig underskattas. Detta framgick i Mattfolk 2005 där jag studerade hur informanterna tolkar in sin egen kontextuella och språkliga bakgrund i sin subjektiva förståelse av fråga 1.7 i opinionsundersökningen. Kontexten visade sig även avgörande i djupintervjuerna där informanternas uppfattning om intervjuaren som en person som står för normen togs i beaktande, vilket avspeglas i vissa typer av förklaringar eller rättfärdiggöranden av åsikter från informanternas sida.

4) Skiljer sig finlandssvenskar från övriga nordbor i fråga om språkliga attityder och språklig påverkan utifrån?

Nollhypotesen för studien är att finlandssvenskar betar sig på samma sätt som andra nordbor vad gäller attityder till språklig påverkan på våra språk utifrån. Hypotesen grundar sig på ett antagande att vi nordbor uppfattar Norden som en koherent helhet, med invånare med liknande uppfattningar, med gemensam historia, med politiskt liknande strukturer, med ekonomiskt, vetenskapligt och (språk)politiskt samarbete (t.ex. Nordiska rådet, Nordiska ministerrådet, Pohjola-Norden), med långa traditioner av gemensam arbetsmarknad och fri rörlighet mellan länderna osv. (Se även Östman 2011.)

Resultaten i MIN-projektet bekräftar inte denna hypotes. Skillnaden syns redan i språkbruket: Åsa Mickwitz (2007: 129 f.) konstaterar att finlandssvenska skrivande journalister i något högre utsträckning än sverigesvenska dito föredrar ersättningsord framför importord i sina texter. I de fall när importord används anpassas de såväl morfologiskt som ortografiskt i högre grad i finlandssvenskan än i sverigesvenskan (Mickwitz 2008: 158). Också i talspråket kan vi se en högre andel fonetisk anpassning av importord bland finlandssvenskarna än bland sverigesvenskarna, medan det i fråga om morfologisk anpassning av importorden i talspråket inte finns någon egentligen skillnad de två varianterna emellan (Dahlman 2007: 155).

Finlandssvenskarna är i sina uttalade åsikter i opinionsundersökningen (Kristiansen & Vikør 2006b: 211) mer negativa till engelska importord än danskar, sverigesvenskar och finnar. Mönstret bekräftas i djupintervjuerna där de finlandssvenska informanterna är mindre engelskpositiva än de danska och sverigesvenska informanterna (Mattfolk 2011: 59). Ser vi däremot till de undermedvetna attityderna uppvisar finlandssvenskarna, tillsammans med norrmännen, mer positiva attityder än de andra nordborna till engelska ord i en uppläst text på det egna språket (Mattfolk & Melander 2006, Kristiansen 2006b: 170).

5) Kan man med hjälp av en attitydundersökning ur ett nytt perspektiv belysa likheter och olikheter mellan finlandssvenskar och sverigesvenskar?

De flesta informanterna i E2 visar sig vara eniga om att sverigesvenska och finlandssvenska utgör två varieteter av ett och samma språk, men det finns några undantag. Ett par informanter anser att finlandssvenskan bör få vara ett eget språk, med egna ord som inte finns i sverigesvenskan, och att det ska finnas en egen finlandssvensk institution som tar hand om språket och som ska säga vad som är rätt och vad som är fel.

Även informanternas uppfattning av sverigesvenskan i relation till finlandssvenskan är av intresse. En del E2-informanter anser att man i Sverige är mer måna om att hitta på och också använda svenska ersättningsord, men dessa informanter utgör en minoritet. Tvärtom tror de flesta att finlandssvenskan är ”renare” än sverigesvenskan på den här punkten, dvs. att sverigesvenskan släpper in mer importord än finlandssvenskan. En orsak till detta är enligt informanterna att sverigesvenskarna kan mer engelska och att de därför inte behöver ha översatta ersättningsord för att förstå importorden, en annan orsak är att sverigesvenskarna är mer trendmedvetna. I bägge orsaker kan man läsa in ett slags uppskattning av den förmodade sverigesvenska ideologin. Här kan vi dra en parallell till masktestet, där vi kunde konstatera att finlandssvenskarna jämfört med sverigesvenskarna undermedvetet tillskriver engelska inslag i en uppläst svensk text en positiv effekt (Kristiansen 2006b: 165). I Mattfolk & Melander (2006: 221) frågar vi om det möjligen är så att finlandssvenskarna här undermedvetet uppfattar en engelskpåverkad text som mer sverigesvensk och att denna av den orsaken är något de undermedvetet upplever som eftersträvansvärd.

Ur finlandssvensk synvinkel kan man se förhållandet på följande sätt: samtidigt som vi inser att en färdighet i engelska ger oss fördelar, och att det kan finnas positiva drag med importord inom vissa domäner, vill vi värna det egna språket så att vi via det kan bibehålla den särprägel (och eventuellt en exotism) som stämpeln *finlandssvenske* ger. Här kan man troligen läsa in såväl en (själv)upplevd fördel med samhörigheten med det sverigesvenska som en stolthet över de särdrag (i kontrast till sverigesvenskan) som finlandssvensken behärskar. Samtidigt hör man ofta finlandssvenskarna beskriva sin svenska som ”fyrkantig” i relation till den sverigesvenska (i synnerhet i samtal med en sverigesvensk) – man känner sig inte alltid bekväm i sin svenska, man vågar inte leka med ord och uttryck på samma sätt som en modersmålstalande svenskspråkig i Sverige, kanske av rädsla för att säga fel,

kanske av rädsla för att använda just finlandismer eller de invanda finska orden som sverigesvensken inte förstår. Vi har också fått rapporter som talar om att svenskan i Finland är i ”gungning” (Leinonen & Tandefelt 2000) – många av oss behärskar inte en idiomatisk svenska. Kanske ser vi en skymt av ett lillebrorskomplex i relation till sverigesvenskarna – vi ironiserar över deras trendmedvetenhet som återspeglar sig i (enligt vår uppfattning) ett väl tilltaget bruk av ”flashiga” engelska importord, samtidigt som vi undermedvetet kan känna en viss avund gentemot deras lediga förhållande till sitt eget språk.

8 Diskussion och forskningsbehov

I detta avslutande kapitel blickar jag framåt och pekar på forskning som fortfarande krävs och i synnerhet på sådana krav på vidare forskning som resultaten i denna undersökning gett upphov till.

I tillägg till de resultat som diskuterats ovan framkom en del detaljresultat som bör studeras närmare. I E1-studien (Mattfolk 2006: 155) har jag kunnat konstatera en positiv inställning bland informanterna till sådana språkdrag som saknas i deras egen repertoar, men som eventuellt är sådana som de gärna skulle behärska. Även i E2-studien har jag kunnat notera samma tendens, t.ex. att de informanter som anser sig ha sämst kunskaper i engelska är de som mest talar för att alla i världen bör behärska engelska som ett internationellt språk. Här kan man alltså se en strävan bland vissa finlandssvenskar efter något som de själva anser vara bättre ur kommunikativ synpunkt. Möjligen är detta en följd av de erfarenheter man gör som minoritet – vill man föra fram sina åsikter och synpunkter måste man göra det på ett språk som mottagaren förstår. För många finlandssvenskar betyder detta att de måste avfatta sina vardagliga budskap på ett språk som inte är deras modersmål, och de som inte behärskar detta andra språk (tillräckligt bra enligt deras egen bedömning) kan känna sig begränsad och ser därför personlig nytta i att lära sig andra språk, och i att ens eget språk internationaliseras genom importord.

I E2-studien har jag prövat ut en ny sociolingvistisk variabel, nämligen *livsstil* (se avsnitt 4.1.2). Variabeln visar sig vara viktig, och ger upphov till jämförelsevis många statistiskt signifikanta skillnader i materialet. Samtidigt kan vi notera att vi i många frågor får ett oväntat svarsmönster, där A-informanterna (traditionellt, produktproducerande företag; hög position) och C-informanterna (modernt, serviceproducerande företag; låg position) ger liknande svar. Dessa befinner sig i olika dimensioner i såväl typ av arbetsplats som position på arbetsplatsen, och borde enligt utgångshypotesen alltså inte ha liknande åsikter. Vad som är orsaken till detta oväntade mönster kan denna undersökning inte ge svar på. För att svara på den frågan skulle det krävas en mer grundlig kartläggning av faktorer kring informanternas bakgrund.

En annan intressant variabel är den som jag har kallat *språklig identitet* och som baserar sig på informanternas egen placering av sig själva i kategorierna *enspråkig*, *tvåspråkig* och *trespråkig*. Kategoriseringen visar sig stämma relativt dåligt överens med verkliga språkkunskaper, och är mer ett resultat av en ideologisk självkategorisering. Den *enspråkiga* kan vara praktiskt fullkomligt tvåspråkig, men väljer att placera sig själv i gruppen *enspråkigt svenske*. Den tvåspråkiga kan i detta sammanhang sägas identifiera sig med det tvåspråkiga finländska samhället medan den trespråkiga gör en självidentifiering med internationell inriktning. En analys av materialet i relation till denna variabel visar upp en mängd intressanta skillnader. Få av dem är likväl signifikanta och därmed generaliserbara. I informanturvalet uppstår här dock

skillnader som tyder på att de enspråkiga i högre grad än de två andra grupperna har en mer puristisk inställning till importord och användningen av engelska, t.ex. i nordiska sammanhang. När det gäller eget bruk av längre engelska uttryck insprängda i en i övrigt svensk kontext så är det de trespråkiga som verkar stå för det flitigaste bruket. Jag har även konstaterat att det finns en trend att ju fler språk informanterna anser att deras språkliga identitet består av desto sämre anser de att de känner till den offentliga språkvården. Här kan vi kanske se spår av den identitetsstämpel som enspråkigheten utgör – de som anser att de är enspråkigt svenska intresserar sig också mera för frågor som berör den svenska identiteten. I och med att skillnaderna i studien endast i liten omfattning var statistiskt signifikanta, kan man dock inte baserat på denna undersökning dra för långtgående slutsatser. De skillnader som finns uppmuntrar dock till vidare test av denna parameter. I detta skede tyder resultaten dock på att det bör ligga i finlandssvenskans intresse att ta reda på om det i språkpolitiska initiativ vore viktigare att uppmuntra till ”ideologisk enspråkighet” (och parallellspråkighet), än att betona tvåspråkigheten.

Detta arbete har gjort en relativt strikt åtskillnad mellan explicita, uttryckta åsikter och implicita, undermedvetna attityder. Resultaten i opinionsundersökningen samt de kvantitativa delarna av analyserna av djupintervjuerna ger goda belägg för att de åsikter som vi uttrycker går att binda till det explicita i språket. Resultatet av masktestet, som gav helt andra svar på frågan om finlandssvenskarnas attityder till engelskpåverkad svenska är ett bra exempel på att man kan finna undermedvetna, implicita attityder som folk alltså inte själva vet om att de använder i sitt dagliga liv när de tar beslut. Diskursanalyserna av informanternas svar befinner sig mittemellan: informanterna skulle knappast efteråt kunna förklara varför de använder sig av vissa pragmatiska partiklar, varför de modifierar sina svar på olika sätt och varför de t.ex. ger vissa svar snabbt, andra med skratt i rösten och i andra fall funderar länge innan de ger sina svar. I viss mån är dessa signaler undermedvetna, men eftersom de uppstår för att informanten i sitt svar beaktar samtalspartnern, och dessutom situationen, normen och samhället, har jag valt att här i tillägg föra in begreppet *socialmedvetna attityder*. I dessa attityder ser man inte enbart de traditioner och värderingar som den som yttrar dem är uppvuxen med, utan även en hänsyn till den sociala situationen den befinner sig i.

Det viktiga är att komma ihåg att de kategorier jag av analytiska orsaker har använt för att försöka förstå de olika dimensioner av ”hållningar” som finlandssvenskarna ger uttryck för i relation till de frågor som de ställs i detta arbete är abstrakta kategorier. Teoretiska begrepp som *explicitet* och *implicitet* är i slutändan generaliseringar som upprättats som hjälpmedel för att ge oss verktyg till en djupare förståelse av det vi undersöker. Därför ska de naturligtvis ständigt ifrågasättas.

Litteratur

- Auer, Peter. 1998. Introduction: Bilingual Conversation revisited. I: Peter Auer (red.), *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*, s. 1–24. London: Routledge.
- Bijvoet, Ellen. 2008. Attityder till språk. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolingvistik*, s. 113–143. Stockholm: Liber.
- Bourdieu, Pierre. 1986. Distinktionen. I: Donald Broady & Mikael Palme (utg.), *Pierre Bourdieu, Kultursociologiska texter*. Stockholm: Salamander. [Översättning av *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Éditions de Minuit. 1979.]
- Broch, Ingvild & Ernst Håkon Jahr. 1984 [1981]. *Russenorsk – et pidginspråk i Norge* (Tromsø-studier i språkvitenskap III). 2 utg. Oslo: Novus forlag.
- Brunstad, Endre. 2003a. Det reine språket. I: Helge Sandøy, Randi Brodersen & Endre Brunstad (red.), *Purt og reint. Om purisme i dei nordiske språka*, s. 7–17. (Skrifter frå Ivar Aasen-istitutet 15.) Volda: Høgskulen i Volda.
- Brunstad, Endre. 2003b. *Glokalisering og målsak*. Skrivet 15.2.2003, hämtat 12.1.2006 från <http://www.nm.no/arbeidsprogram.cfm/9410/41670>.
- Börestam, Ulla & Leena Huss. 2001. *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahl, Henrik. 1997. *Hvis din nabo var en bil. En bog om livsstil*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Dahlman, Malin. 2004. *Att välja mellan svenskt, finskt och engelskt. Anpassning av moderna importord i finlandssvenskt talspråk*. (Opubl. magisteravhandling.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Dahlman, Malin. 2007. /Dju:s/, /jo:s/, flera *whiskies* eller *whiskysorter*. Anpassning av importord i finlandssvenskt och svenskt talspråk. I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*, s. 129–162. (Moderne importord i språka i Norden 7.) Oslo: Novus forlag.
- Dahlman, Malin & Leila Mattfolk. 2004. Life-style as a sociolinguistic variable. I: *PIC Bulletin 7*, s. 65–69. Helsingfors universitet: The PIC Project.
- Dahlstedt, Karl-Hampus. 1987 [1964]. Om dialektsplittringens orsaker. I: *Från Quartier Latin till Grisbacka. Ett urval artiklar i språkvetenskapliga och andra ämnen*, s. 44–53. Umeå: Två förläggare bokförlag.
- Deklaration om nordisk språkpolitik*. 2007. (ANP 2007:746.) Köpenhamn: Nordiska ministerrådet. Tillgänglig på Internet: <http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2007-746>, hämtad 10.4.2009.
- Delsing, Lars-Olof & Katarina Lundin Åkesson. 2005. *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. (TemaNord 2005: 573.) Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Dittmar, Norbert. 2010. Correlational sociolinguistics. I: Jürgen Jaspers, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (red.), *Society and language use*, s. 140–151. (Handbook of Pragmatics Highlights 7.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

- Douglas, Mary. 1996. *Thought styles. Critical essays on good taste*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage publications.
- Eckert, Penelope. 2005. *Variation, convention, and social meaning*. Föredrag vid the Annual meeting of the Linguistic Society of America, Oakland, CA, 7 januari 2005, hämtad 12.3.2006 från <http://www.stanford.edu/~eckert/EckertLSA2005.pdf>.
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene. 1992. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Stockholm: Norstedts.
- Einarsson, Jan. 2004. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Finska språkets framtid. Ett språkpolitiskt handlingsprogram*. 2010. Utg. av Forskningscentralen för de inhemska språken och dess finska språknämnd i samarbete med institutionen för finska och inhemska litteratur vid Helsingfors universitet. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 12.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. Webbpublikation: <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk12/>.
- Garrett, Peter, Nikolas Coupland & Angie Williams. 2003. *Investigating language attitudes*. Cardiff: University of Wales Press.
- Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen*. 2004. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Tillgänglig på Internet: <http://www02.oph.fi/svenska/ops/grundskola/LPgrundl.pdf>.
- Guðrún Kvaran (red.). 2007a. *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*. (Moderne importord i språka i Norden 6.) Oslo: Novus forlag.
- Guðrún Kvaran. 2007b. Brug af afløsningsord i de nordiske sprog. Sammenligning og konklusioner. I: Guðrún Kvaran (red.), *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*, s. 169–187. (Moderne importord i språka i Norden 6.) Oslo: Novus forlag.
- Gumperz, John. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hammermo, Olle. 2006. Sverige. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldninger. Ei meningsmåling*, s. 118–141. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Halmar, Helena. 1997. *Government and codeswitching: Explaining American Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hanna Óladóttir. 2009. *Shake, sjeik eller mjólkeurbistingur? Islandske holdninger til engelsk språkpåvirkning*. (Moderne importord i språka i Norden 11.) Oslo: Novus forlag.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens gesandter. Fremmedeordene i dansk*. Köpenhamn: Munksgaard.
- Haugen, Einar. 1953. *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. 2 vol. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Haugen, Einar. 1976. *The Scandinavian languages: an introduction to their history*. London: Faber.
- Heikkilä, Tarja-Liisa. 2007. *Engelskans inflytande på nominalfrasen i finskspråkiga kadetter svenska*. (Opubl. licentiatavhandling.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Herberts, Kjell. 2009. *Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv. Språkbarometern 2008*. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Åbo Akademi.

- Hiidenmaa, Pirjo & Pirkko Nuolijärvi. 2004. Normering av främmande ord i finskan. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*, s. 253–274. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.
- Hyltenstam, Kenneth. 2002. Engelskundervisning i Sverige. Bilaga 3 till rapporten *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Betänkande av kommittén för svenska språket. SOU 2002:27, s. 45–71. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/14/43/b849a623.pdf>.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta. 2009. Finlandssvensk språkvård – en resultatrik ideologi? I: Helge Omdal & Rune Røsstad (red.), *Språknormering – i tide og utide?*, s. 157–170. Oslo: Novus forlag.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta & Mikael Reuter. 2008. *Finlandssvenske ordbok* (4 uppl.). Helsingfors: Schildts, Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Höglin, Renée. 2002. Engelska språket som hot och tillgång i Norden. I: TemaNord 2002:561. Köpenhamn.
- Ivars Ann-Marie. 2005. Swedish in Finland in the 19th century. I: Oskar Bandle m.fl. (red.), *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, vol. 2, s. 1476–1483. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Janson, Tore. 1997. *Språken och historien*. Norstedts.
- Jarvad, Pia. 2007. Tilpasning eller ikketilpasning? Resultater. I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om uttale og bøjning*, s. 201–220. (Moderne importord i språka i Norden 7.) Oslo: Novus forlag.
- Jarvad, Pia & Helge Sandøy (red.). 2007. *Stuntman og andre importord i Norden. Om uttale og bøjning*. (Moderne importord i språka i Norden 7.) Oslo: Novus forlag.
- Krauss, Michael. 1992. The world's languages in crisis. I: *Language* 68(1), s. 1–42.
- Kristiansen, Tore (red.). 2006a. *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Kristiansen, Tore. 2006b. Masketestens resultater: De underbevidste holdningers omvendte verden. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 162–182. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Kristiansen, Tore. 2009. The macro-level social meanings of late modern Danish accents. I: *Acta Linguistica Hafniensia* 41, s. 167–192.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.). 2006a. *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør. 2006b. Nordiske språkhaldningar – jamføring og konklusjonar. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*, s. 199–214. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Labov, William. 1963. The social motivation of a sound change. I: *Word* 19, s. 273–309.
- Labov, William. 1966. *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for applied linguistics.
- Lakoff, Robin Tolmach. 2000. *The language war*. Berkeley: University of California Press.

- Lambert, Wallace, Richard Hodgson, Robert Gardner & Samuel Fillenbaum. 1960. Evaluational Reactions to Spoken Languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol. 60, no. 1, s. 34–45.
- Leinonen, Therese & Marika Tandefelt. 2000. *Svenskan i Finland – ett språk i kläm? Unga finlandssvenskars modersmål*. (Forskningsrapporter från Svenska Handelshögskolan 50.) Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Li Wei. 2010. Contact. I: Jürgen Jaspers, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (red.), *Society and language use*, s. 127–139. (Handbook of Pragmatics Highlights 7.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Lindgren, Birgitta. 2005. Språkpolitiska initiativ och utspel i Norden. I: *Språk i Norden 2005*, s. 23–48.
- Lindström, Jan. 2008. *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Lindström, Jan & Anne-Marie Londen. 2008. Constructing reasoning: The connectives *för att* (causal), *så att* (consecutive) and *men att* (adversative) in Swedish conversations. I: Jaakko Leino (red.), *Constructional Reorganization*, s. 105–152. (Constructional Approaches to Language 5.) Amsterdam: John Benjamins.
- Matras, Yaron. 2010. Language contact. I: Mirjam Fried, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (red.), *Variation and change: Pragmatic perspectives*, s. 203–214. (Handbook of Pragmatics Highlights 6.) Amsterdam: John Benjamins.
- Mattfolk, Leila. 2005. Investigating attitudes to ‘ordinary spoken language’: reliability and subjective understandings. I: Tore Kristiansen, Peter Garrett & Nikolas Coupland (red.), *Subjective processes in language variation and change*, s. 171–191. (Acta Linguistica Hafniensia 37.) Köpenhamn: C. A. Reitzel.
- Mattfolk, Leila. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*, s. 142–179. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila. 2009a. On assessing Finland Swedish: The impact of subtle regional features. I: Marie Mægaard, Frans Gregersen, Pia Quist & J. Normann Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change*, s. 211–229. Oslo: Novus.
- Mattfolk, Leila. 2009b. Attitudes towards globalized commercial names. Föredrag vid *11th International Pragmatics Conference*, Melbourne, 16.7.2009.
- Mattfolk, Leila. 2011. *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 12.) Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila & Tore Kristiansen. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 117–141. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila & Micael Melander. 2006. Svenska och finlandssvenska reaktioner på engelska importord. I: Per Ledin m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 28. Förhandlingar vid tjugioåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Örebro den 14–15 oktober 2005*, s. 211–222. Örebro universitet.
- Mattfolk, Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), *”Det främmande” i nordiska språkpolitik*, s. 219–252. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.

- Mattfolk, Leila & Jan-Ola Östman. 2004. Attitudes, opinions and the implicit. I: *PIC Bulletin* 7, s. 74–77. Helsingfors universitet: The PIC Project.
- Mauranen, Anna. 2004. English as lingua franca in the Academia (ELFA). Outlining a project. I: *PIC Bulletin* 7, s. 32–35. Helsingfors universitet: The PIC Project.
- Melander, Micael & Tore Kristiansen. 2006. Sverige. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 98–116. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Meeuwis, Michael & Jan-Ola Östman. 2010. Contact linguistics. I: Mirjam Fried, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (red.), *Variation and change: Pragmatic perspectives*, s. 36–45. (Handbook of Pragmatics Highlights 6.) Amsterdam: John Benjamins.
- Mickwitz, Åsa. 2005. Saft och juice – samma smak? Synonymitet och semantisk överlappning. I: Kristina Nikula m.fl. (red.), *Svenskan i Finland* 8, s. 172–182. (Nordistica Tamperensia A5.) Tammerfors universitet.
- Mickwitz, Åsa. 2007. *Plattvändare, styrspak och franske potatis*. Ersättningsord i svenskan. I: Guðrún Kvaran (red.), *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*, s. 105–133. (Moderne importord i språka i Norden 6.) Oslo: Novus forlag.
- Mickwitz, Åsa. 2008. Vad händer med e-mail i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.), *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske land*, s. 125–162. (Moderne importord i språka i Norden 8.) Oslo: Novus forlag.
- Mickwitz, Åsa. 2010. *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan*. (Nordica Helsingiensia 21.) Helsingfors: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 1985. *Authority in language*. London, Boston & Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Betänkande av kommittén för svenska språket. SOU 2002:27.
- NE = *Nationalecyklopedien*. <<http://www.ne.se>>.
- Niedzielski, Nancy A. & Dennis R. Preston. 2000. *Folk linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nuolijärvi, Pirkko. 2006. Finskinland. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkbaldningar. Ei meningsmåling*, s. 180–198. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Nyström Höög, Catharina. 2005. *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta. Svenska åsikter om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 9.) Oslo: Novus forlag.
- Omdal, Helge. 2008. Tilpassing eller ikke tilpassing? Sammenlikning og resultater. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.), *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske land*, s. 163–186. (Moderne importord i språka i Norden 8.) Oslo: Novus forlag.
- Omdal, Helge & Helge Sandøy (red.). 2008. *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske land*. (Moderne importord i språka i Norden 8.) Oslo: Novus forlag.

- Paatola, Ulla. 2007. [dʒetlæɡ], [t•etlæɡi], [jetlök:i] and more: The adaptation of modern Anglo-American imports in spoken Finnish. I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*, s.163–200. (Moderne importord i språka i Norden 7.) Oslo: Novus forlag.
- Pedersen, Inge-Lise. 2010. The role of social factors in the shaping of language attitudes – with an evaluation of the concept of life style. I: *International Journal of the Sociology of Language* 204, s. 129–150.
- Poplack, Shana. 2004. Code-Switching. I: Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Peter Trudgill (red.), *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society* (2 utg.), s. 589–596. Berlin: Walter de Gruyter.
- Raukko, Jarno & Jan-Ola Östman. 1994. *Pragmaattinen näkökulma Itämeren kielialueeseen*. (Publications 25.) Helsingfors universitet: Institutionen för allmän språkvetenskap.
- Reuter, Mikael. 1986–. Ruters rutor. Språkspalt i *Hufvudstadsbladet*.
- Reuter, Mikael. 2005. Swedish in Finland in the 20th century. I: Oskar Bandle m.fl. (red.), *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, vol. 2, s. 1647–1656. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Robertson, Roland. 1992. *Globalization. Social theory and global culture*. London: Sage.
- Romaine, Suzanne. 2003 [1995]. Sociolinguistics. I: Jef Verschueren, Jan-Ola Östman, Jan Blommaert & Chris Bulcaen (red.), *Handbook of Pragmatics Online*. John Benjamins. <http://www.benjamins.com/online/hop/>, hämtad 19.1.2006.
- Saari, Mirja. 1995. ”Jo, nu kunde vi festa nog.” Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. *Folkmålsstudier* 36, s. 75–108.
- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. I: *Språk i Norden 2002*, s. 73–100.
- Sandøy, Helge (red.). 2003. *Med ’bil’ i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*. (Moderne importord i språka i Norden 1.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge. 2007. Avispråket i Norden – ei jamføring. I: Bente Selback & Helge Sandøy (red.), *Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*, s. 127–155. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.). 2004a. ”Det främmande” i nordisk språkpolitik. *Om normering av utländska ord*. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman. 2004b. Språkpåverkan och ansvar inom språkpolitik i Norden. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), ”Det främmande” i nordisk språkpolitik. *Om normering av utländska ord*, s. 7–29. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Sherif, Muzafer. 1967. Introduction. I: Muzafer Sherif & Carolyn Sherif (red.), *Attitude, ego-involvement and change*. New York: Wiley.
- Skolverket. 2004. *Engelska i åtta europeiska länder*. (Skolverkets rapport 242.) Hämtad 18.4.2006 från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1284>.

- Språkbruk*. 1981–. Tidskrift utgiven av Svenska avdelningen vid Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.
- Språkförsvaret*. (Webbplats.) <http://www.sprakforsvaret.se/sf/>, hämtad 4.2.2009.
- Svenskan i Finland – i dag och i går*. Ett språkprojekt i fyra delar om den svenska som talas och skrivs i Finland. <http://www.sls.fi/doc.php?docid=743>, hämtad 17.5.2011.
- Söderlundh, Hedda. 2004. *Svårare på engelska. En studie om högskolestuderandes förståelse av kurslitteratur på svenska respektive engelska*. (Opublicerad D-uppsats.) Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, tillgänglig på Internet: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/03/74/78/95862bf9.pdf>, hämtad 18.4.2006.
- Söderlundh, Hedda. 2010. *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 83.) Uppsala.
- Tamminen-Parre, Saija. Under arbete. *Finländares språkattityder. Livsstilar och individer*. (Utkommer i serien Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus forlag.
- Tamminen-Parre, Saija & Tore Kristiansen. 2006. Finskfinland. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 142–161. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Tandefelt, Marika. 2000. När språket gungar. I: Therese Leinonen & Marika Tandefelt, *Svenskan i Finland – ett språk i kläm. Unga finlandssvenskars modersmål*, s. 7–25. (Forskningsrapporter från Svenska Handelshögskolan 50.) Helsingfors.
- Tandefelt, Marika. 2003. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Tandefelt, Marika. 2007. *887 sätt att se på svenskan i Finland. En redogörelse för en webbenkät genomförd hösten 2002*. (Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 64.) Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Thomason, Sarah G. 2001. *Language contact: An introduction*. Edinburgh University Press.
- Thomason, Sarah G. & Terrence Kaufman. 1988. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkley: University of California Press.
- Thors, Carl-Eric. 1966–1973. Språkvårdsspalten. Språkspalt i *Vasabladet*.
- Thors, Carl-Eric. 1973–1980. Ord och ord. Språkspalt i *Vasabladet*.
- Thors, Carl-Eric. 1971–1978. Modern svenska. Språkspalt i *Hufvudstadsbladet*.
- Thors, Carl-Eric. 1978–1985. Torsdag med Thors. Språkspalt i *Hufvudstadsbladet*.
- Thøgersen, Jacob. 2007a. *Det er meget godt som det er ... er det ikke? En undersøgelse af danskernes holdninger til engelsk*. (Moderne importord i språka i Norden 10.) Oslo: Novus forlag.
- Thøgersen, Jacob. 2007b. *Hør dog hvad de siger. At undersøge danskernes holdninger til engelsk*. (Ph.d.-afhandling.) Københavns universitet.
- Weinreich, Uriel. 1968 [1953]. *Language in contact*. 6 uppl. The Hague & Paris: Mouton.
- Verschueren, Jef. 1999. Preface. I: Jef Verschueren (red.), *Language and ideology. Selected papers from the 6th International Pragmatics Conference Vol 1*, s. vii. Antwerpen: International Pragmatics Association.

- Verschueren, Jef, Jan-Ola Östman & Michael Meeuwis (red.). 2002. *International Communication Monitoring*. Brussels: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.
- Värna språken – förslag till språklag*. Betänkande av Språklagsutredningen. SOU 2008: 26.
- Östman, Jan-Ola. 1981. *You know. A discourse functional approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Östman, Jan-Ola. 1986. *Pragmatics as implicitness. An analysis of question particles in Solf Swedish, with implications for the study of passive clauses and the language of persuasion*. (Ph.D. dissertation.) University of California, Berkeley.
- Östman, Jan-Ola. 1995. Pragmatic particles twenty years after. I: Brita Wårvik, Sanna-Kaisa Tanskanen & Risto Hiltunen (red.), *Organization in discourse*, s. 95–108. (Anglicana Turkuensia 14.) University of Turku.
- Östman, Jan-Ola. 1996. Östersjöeuropa i ett pragmatiskt grepp. I: Ann-Marie Ivars m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 21*, s. 34–55. Lund: Studentlitteratur.
- Östman, Jan-Ola. 2005. Persuasion as implicit anchoring: the case of collocations. I: Tuija Virtanen & Helena Halmari (red.), *Persuasion across genres: emerging perspectives*, s. 183–212. Amsterdam: John Benjamins.
- Östman, Jan-Ola. 2011. Language contact in the North of Europe. I: Bernd Kortmann & Johan van der Auwera (red.), *The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide*, s. 359–380. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.
- Östman, Jan-Ola & Leila Mattfolk. 2011. Ideologies of standardisation: Finland Swedish and Swedish-language Finland. I: Tore Kristiansen & Nikolas Coupland (red.), *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*, s. 75–82. Oslo: Novus forlag.
- Östman, Jan-Ola & Jacob Thøgersen. 2010. Language attitudes and the ideology of the Nordic. I: *International Journal of the Sociology of Language* 204, s. 97–127.

Bilagor

- Studie A: Mattfolk Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), *"Det främmande" i nordisk språkpolitik*, s. 219–252. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus.
- Studie B: Mattfolk, Leila. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*, s. 142–179. (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus forlag.
- Studie C: Mattfolk, Leila. 2011. *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 12.) Oslo: Novus forlag. [Publiceras i separat monografi.]
- Studie D: Mattfolk, Leila & Tore Kristiansen. 2006. Svenskfinland. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest*, s. 117–141. (Moderne importord i språka i Norden 5.) Oslo: Novus forlag.
- Studie E: Mattfolk, Leila & Micael Melander. 2006. Svenska och finlandssvenska reaktioner på engelska importord. I: Per Ledin m.fl (red.), *Svenskans beskrivning 28. Förhandlingar vid tjuugoättonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Örebro den 14–15 oktober 2005*, s. 211–222. Örebro universitet.
- Studie F: Mattfolk, Leila. 2005. Investigating attitudes to 'ordinary spoken language': reliability and subjective understandings. I: Tore Kristiansen, Peter Garrett & Nikolas Coupland (red.), *Subjective processes in language variation and change*, s. 171–191. (Acta Linguistica Hafniensia 37.) Köpenhamn: C. A. Reitzel.